

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

**HENKIVAKUUTTAMISEN TULEVAISUUS SUOMESSA –
SÄÄNTELYN VAIKUTUKSET**

Vakuutustiede
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2018
Ville Virtanen
Ohjaaja: Lasse Koskinen

Tiivistelmä

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu: vakuutustiede
Tekijä:	VIRTANEN, VILLE
Tutkielman nimi:	Henkivakuuttamisen tulevaisuus Suomessa – sääntelyn vaikutukset
Pro gradu -tutkielma:	71 sivua, 6 liitesivua
Aika:	Maaliskuu 2018
Avainsanat:	Henkivakuutus, kuolemanriski, sääntely, säästäminen, tulevaisuus, vakuutus, vakuutusturva, verotus

Henkivakuutukset ja näitä tarjoavat yhtiöt näyttävät merkittävää roolia osana suomalaisen hyvinvointivaltion ja sosiaaliturvan kokonaisuutta. Yksityisillä vakuutuksilla kuolemaan varautuminen ja säästäminen mahdollistavat lisävarautumisen ja lakisääteisen turvan täydentämisen. Tällaisiksi elämän ja kuoleman varalta turvaa tarjoaviksi henkivakuutustuotteiksi voidaan lukea riskihenkivakuutus, säästövakuutukset, lisäeläkevakuutukset sekä osittain myös kapitalisaatiosopimukset. Yhteiskunnallisista hyödyistä huolimatta kyseiset tuotteet ovat olleet alati tiukkenevan sääntelyn alla, mikä on luonut haasteita niin yhtiöille kuin myös asiakkaille.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miltä henkivakuutuskentän nykytila ja tulevaisuus näyttävät yksilöiden varautumisen ja yhtiöiden toimintaedellytysten kannalta sekä löytää kehitysehdotuksia henkivakuutusten kansallisen sääntelyn osalta. Lisäksi pyritään arvioimaan, millaisia vaikutuksia vuoden 2018 alusta täysimääräisesti voimaan tulleella perintö- ja lahjaverolain uudistuksella on henkivakuutusten osalta. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen ja tutkimusaineisto kerättiin haastatteleamalla henkivakuutussektorin ja alan sääntelyn asiantuntijoita. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina vuoden 2017 lopulla ja vuoden 2018 alussa.

Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että vaikka henkivakuuttamisen toimintaympäristö on tällä hetkellä kohtalaisen hyvä, kehityssuunta on pitkään ollut heikkenemään päin eikä sääntelyn osalta ole näkyvissä selkeitä muutoksia parempaan. Henkivakuutusturvan osalta Suomi on vakavasti alivakuutettu maa, jolloin yksityisen varautumiseen kannustaminen olisi äärimmäisen tärkeää – varsinkin, kun esimerkiksi kuolemanriskin toteutuessa julkinen turva on hyvin vaatimaton. Lisäksi alati muuttuva sääntely kuormittaa yhtiöitä monin tavoin ja aiheuttaa haasteita myös asiakkaille sekä yhtiöiden ja asiakkaiden väliselle luottamukselle. Perintö- ja lahjaverolain uudistus sen sijaan ei yksinään ole vaikutuksiltaan merkittävä, mutta joka tapauksessa turvautumisen kannusteiden kannalta vääränsuuntainen.

Pitkällä aikavälillä voidaan havaita jonkinlaista keinotekoista vastakkainasettelua lakisääteisen turvan ja yksityisen varautumisen välillä. Niin poliitikot kuin kansalaisetkin kokevat monesti kaiken yksityisen varautumisen varakkaiden etuoikeutena ja kokevat lisäturvaamisen uhkaavan julkisen turvan legitimitettä. Asiantuntijoiden mukaan tilanne ei kuitenkaan ole tämänkaltainen. Yksityiseen varautumiseen tulisi kannustaa esimerkiksi lisäeläkevakuuttamisen ehtojen kevennyksillä sekä riskihenkivakuuttamisen veroedun palauttamisella. Tärkeää olisi myös stabilisoida sääntely-ympäristö ja keskittyä huolelliseen lainvalmisteluun sekä sääntelyn ennakoitavuuteen ja johdonmukaisuuteen.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIELMAN TAUSTAA	1
1.2 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	2
1.3 KESKEISET KÄSITTEET JA RAJAUKSET	3
1.4 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	5
1.5 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
1.6 TUTKIELMAN RAKENNE	8
2 HENKIVAKUUTTAMINEN	9
2.1 YLEISTÄ	9
2.2 HENKIVAKUUTUS OSANA SUOMALAISTA VAKUUTUSKENTTÄÄ	10
2.3 KUOLEMA SOSIAALISENA RISKINÄ	12
2.3.1 <i>Sosiaaliturvajärjestelmän porrasmalli</i>	12
2.3.2 <i>Toimeentulon nelikenttä</i>	15
2.3.3 <i>Kuolemanriski yksilölle ja yritykselle</i>	16
2.3.4 <i>Kuolemanriski sosiaalivakuutuksessa</i>	17
2.4 VAKUUTUSSÄÄSTÄMINEN	19
2.5 HENKIVAKUUTUSTEN KYSYNTÄ	20
2.6 HENKIVAKUUTUSTUOTTEITA	23
2.6.1 <i>Säästöhenkivakuutus</i>	23
2.6.2 <i>Riskihenkivakuutus</i>	24
2.6.3 <i>Sijoitussidonnainen vakuutus</i>	25
2.6.4 <i>Kapitalisaatiosopimus</i>	26
2.6.5 <i>Lisävakuutukset</i>	26
2.6.6 <i>Vapaaehtoinen eläkevakuutus</i>	27
2.7 HENKIVAKUUTUSYHTIÖITÄ	28
2.7.1 <i>Nordea Henkivakuutus Oy</i>	28
2.7.2 <i>Mandatum Henkivakuutusosakeyhtiö</i>	29
2.7.3 <i>OP Henkivakuutus</i>	29
3 SÄÄNTELY	30
3.1 HENKIVAKUUTUSTEN JURIDINEN VIITEKEHYS	30
3.2 HENKIVAKUUTUS SOPIMUKSENA.....	31
3.3 HENKIVAKUUTUSTEN MARKKINOINTI.....	33
3.4 VEROTUS.....	34
3.4.1 <i>Eri säästämismuotojen verotus</i>	34
3.4.1.1 Osakkeet.....	34
3.4.1.2 Joukkovelkakirjalainat	35
3.4.1.3 Sijoitusrahastot.....	36
3.4.1.4 Talletukset.....	36
3.4.2 <i>Perintö- ja lahjaverotus</i>	36
3.4.2.1 Perintö- ja lahjaverolain yleiset periaatteet.....	37
3.4.2.2 Ennen vuotta 2017	38
3.4.2.3 Lakimuutoksen jälkeen	40
3.4.3 <i>Henkivakuutus tuloverotuksessa</i>	43
3.4.4 <i>Valtiovarainministeriön työryhmä</i>	43
4 HENKIVAKUUTUSTEN NYKYTILA	44
4.1 TOIMIALA.....	44
4.2 VAKUUTUSTURVAN TASO.....	47
5 TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT	48
5.1 HENKIVAKUUTUSTEN KYSYNTÄ JA TARJONTA TULEVAISUUDESSA.....	49
5.2 VAKUUTUSTURVA JA KUOLEMANRISKIIN VARAUTUMINEN	56
5.3 KEHITYSEHDOTUKSET	57

6 YHTEENVETO	62
6.1 TUTKIMUSKYSYMYKSIIN VASTAAMINEN	62
6.2 TUTKIELMAN ARVIOINTI.....	68
6.3 LOPUKSI	70
LÄHTEET	71
LIITE 1. LUETTELO HAASTATTELUISTA.....	76
LIITE 2. HAASTATTELURUNGOT.....	76

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

KUVIOT

KUVIO 1. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	7
KUVIO 2 Vakuutusten jaottelu	11
KUVIO 3 Sosiaaliturvan jaottelu	13
KUVIO 4 Taloudellisen turvallisuuden neliportainen malli	13
KUVIO 5 Toimeentulon nelikenttä	15
KUVIO 6 Maslow'n tarvehierarkia	22

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Entiset perintöveroasteikot (Perintö- ja lahjaverolaki, ennen vuotta 2017)	39
TAULUKKO 2 Entiset lahjaveroasteikot	40
TAULUKKO 3 Perintöveroasteikot	41
TAULUKKO 4. Lahjaveroasteikot	42
TAULUKKO 5. Verovapaita vakuutuskorvauksia saaneiden (I veroluokka) jakauma verotuksen muutoksen määrän suhteen, sekä keskimääräinen verotettava osa lisättynä vakuutuskorvauksella ja tehdyllä puoliso- tai alaikäisyysvähennyksellä vuoden 2015 tiedoilla	51
TAULUKKO 6. Vakuutuskorvauksia saaneiden (I veroluokka) verotettava määrä lisättynä verovapaalla vakuutuskorvauksella sekä tehdyllä puoliso- ja alaikäisyysvähennyksellä vuoden 2015 tiedoilla	52

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman taustaa

Yksilön vakuutusturva muodostuu kahdesta osasta: yhteiskunnan järjestämästä lakisääteisestä turvasta sekä yksilön itsensä järjestämästä vapaaehtoisesta turvasta. Yhteiskunnan turva, eli sosiaalivakuutus on osa sosiaaliturvaa ja sillä on tarkoitus toteuttaa sosiaalipolitiikkaa toimeentulon turvaamiseksi. Yksilön omaehtoinen turvautuminen taas täydentää tätä julkista turvaa ja toteuttaa yksilön omia intressejä elintason ja toimeentulon turvaamiseksi. (Koukonen, Koskinen & Tammenmaa 1980, 9)

Henkivakuutus on vapaaehtoista eli yksityistä turvautumista. Määritelmä ja termistö vaihtelevat kontekstin mukaan ja etenkin käytettäessä englanninkielistä termiä ”life insurance” merkitys vaihtelee. Henkivakuutus *suppean määritelmän* mukaan eli riskihenkivakuutukset ja vakuutussäästäminen on joka tapauksessa tärkeä osa lakisääteistä turvaa täydentäviä ratkaisuja. Tähän tuoteryhmään luetaan usein myös kapitalisaatiosopimukset, jotka eivät varsinaisesti ole vakuutuksia. Kaikki henkivakuutusratkaisut ovat kasvattaneet merkitystään suomalaisten turvan täydentäjinä sekä tulevaisuuden suunnittelun välineenä ja henkivakuutustoiminta onkin kasvanut Suomessa voimakkaasti 1990-luvulta lähtien. (Rantala & Kivisaari 2014, 467- 468, 481; Jokela, Lammi, Lohi & Silvola 2013, 15)

Henkivakuutustuotteiden yhteiskunnallista merkitystä kuvaa laaja, tiukka ja alati voimakkaan muutoksen alla ollut sääntely-ympäristö, jossa verotus näyttelee merkittävää osaa. Verotusta on muutettu henkivakuutusten osalta historian saatossa useasti ja näistä muutoksista viimeisimmät ovat lähes poikkeuksetta heikentäneet tuotteita. Viimeisimpänä muutoksena vuoden 2018 alusta lähtien poistui perintöverohuojennus kaikista henkivakuutustuotteista, mitä kommentoitiin laajasti eri tahojen puolesta (ks. esim. SAK 2016 & Finanssiala 2016b). Lisäksi vireillä on valtiovarainministeriön työryhmän mietintö, joka mahdollisesti tuo lisää muutoksia henkivakuutusenttään. Sääntelyn muutoksista mielenkiintoisia tekee muun muassa se, että henkivakuutustuotteisiin liittyy intressejä monilta sidosryhmiltä. Esimerkiksi henkivakuutuksen vero-kohtelulla voidaan nähdä olevan vaikutuksia julkisen talouden lisäksi niin vakuutuksenottajiin, henkivakuutuksia myyviin yhtiöihin kuin myös sosiaaliturvan kokonaisuuteen.

Finanssialan (2016b) mukaan noin reilu kolmannes suomalaisista on ottanut henkivakuutuksen. Yhtäältä voidaan sanoa, että usealla suomalaisella on henkivakuutus, mutta toisaalta suurella osalla ei ole. Muutokset henkivakuutussektorilla vaikuttavat siis laajalti, mutta myös potentiaalisia vakuutuksenottajia on paljon. Kuolemanriskiin varautuminen ei kuitenkaan ole kaikille ihmisille helppo kysymys käsiteltäväksi ja pelkkä kuolemasta puhuminenkin voi olla tabu (ks. Kaleva 2017). Kuolema voi olla katastrofaalinen riski, mutta varsinainen riski se ei ole vakuutetulle itselleen. Silti kuolemaa voidaan pitää henkilöriskeistä vakavimpana.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on saada kuva henkivakuutuskentän nykytilasta, tulevaisuuden näkymistä sekä pyrkiä löytämään ehdotuksia henkivakuutusten sääntelyn kehittämiseksi. Tarkoituksena on saada kokonaiskuva, miten henkivakuutuksia tulisi kehittää osana suomalaista vakuutuskenttää.

Henkivakuutuksen tilaa arvioidaan kahdesta toisiinsa liittyvästä näkökulmasta – yhtiöiden toimintaedellytysten sekä yksilöiden vakuutusturvan kannalta. Ensinnäkin tutkimus pyrkii selvittämään, millaisessa toimintaympäristössä yhtiöt myyvät vakuutuksia nyt ja tulevaisuudessa ja kuinka näiden tuotteiden kysyntä ja tarjonta tulevat kehittymään. Toiseksi tutkimuksessa pyritään saamaan kokonaiskuva henkivakuutusten roolista osana yksilön vakuutusturvaa sekä arvioimaan, miten turvan taso tulee kehittymään. Lisäksi keskeisenä teemana on perintö- ja lahjaverouudistuksen muutos, jolla on vaikutuksia henkivakuutusten perintökohteluun.

Työ tutkii kahta päätutkimuskysymystä:

- *Miltä henkivakuutusten tulevaisuus näyttää henkivakuutuksilla varautumisen ja vakuutuksentarjoajien kannalta verrattuna nykytilaan?*
- *Miten henkivakuutusten sääntelyä tulisi kehittää?*

Apututkimusongelmia on yksi:

- *Miten perintö- ja lahjaverouudistus tulee vaikuttamaan henkivakuutuskenttään?*

Tutkimuskysymyksistä ensimmäinen koskee toimintaympäristön sekä vakuutusturvan kehityssuuntia ja jälkimmäinen kysymys sääntelyn kehittämistä. Apututkimuskysymys on käytännössä osa kahta päätutkimuskysymystä, mutta siihen vastataan erikseen. Päätutkimuskysymykset ovat laajoja ja tarkoituksena onkin saada tilanteesta kokonaiskuva mahdollisimman monesta näkökulmasta. Tästä johtuen myös haastateltavat on valittu erilaisten organisaatioiden ja tahojen edustajista.

Varsinaisia attribuutteja analyysiin ei ole valittu vaan tarkoituksena on kerätä asiantuntijoiden kommentteista kenttään vaikuttavat oleelliset tekijät. Teoriaosuudessa esitellään kaikki tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen tavoitteisiin liittyvät aikaisemmat tutkimukset, keskeinen kirjallisuus sekä sääntelykehys ja kaikkiin tutkimuskysymyksiin vastataan tutkimusaineiston eli tutkimushaastattelujen avulla. Teoriaosuuden tarkoituksena ei siis ole vastata tutkimuskysymyksiin.

1.3 Keskeiset käsitteet ja rajaukset

Tässä luvussa esitellään ja määritellään tutkimuksen keskeiset käsitteet sekä käydään läpi tutkimuksen rajaukset. Useat tämän tutkimuksen käsitteistä elävät ammattikielessä ja ovat hyvin kontekstisidonnaisia. Henkivakuutuskenttä on kokonaisuudessaan laaja eivätkä kaikki käsitteet ole loppuun asti vakiintuneita. Osaa luvun käsitteistä tarkastellaan myöhemmin tarkemmin ja osana isompia kokonaisuuksia. Aihealueen laajuuden myötä on oleellista myös määrittää rajaukset niin käsiteltävien kokonaisuuksien kuin myös näkökulmien osalta.

Edunsaaja on henkilö, jolle vakuutuskorvaus tai korvaukset maksetaan vakuutetun tai vakuutusnottajan sijaan. (Jokela ym. 2013, 220)

Henkivakuutus tarkoittaa tässä tutkielmassa henkivakuutuksen suppean määritelmän mukaisia vakuutuksia eli vakuutuksia elämän ja kuoleman varalle sekä lisäeläkevakuutuksia. Laajassa määritelmässä henkivakuutus on käytännössä synonyymi vapaaehtoiselle henkilövakuutukselle, johon kuuluvia tuotteita ei kaikkia käsitellä tässä tutkimuksessa. Henkivakuutuksina tutkielmassa tarkastellaan vapaaehtoisen vakuutuksen tuotteita, joilla on mahdollista varautua elämän tai kuolemanriskiin. (Rantala & Kivisaari 2014, 467- 468) Tämänkaltainen määritelmä oli pääosin myös haastateltujen asiantuntijoiden mukaan validi.

Kuolemanvaravakuutus tai *riskihenkivakuutus* on vakuutus, joka otetaan kuolemanriskin varalta. Korvaus maksetaan, jos vakuutettu kuolee sopimuksen voimassaoloaikana. Kuolemanvaravakuutukseen ei liity säästämisen elementtiä vaan se on puhtaasti riskivakuutus. (Rantala & Kivisaari 2014, 476)

Sosiaalinen riski on riski yksilön toimeentuloa uhkaavasta elämäntilanteen muutoksesta. (Huh-
tanen 2017, 58)

Vakuutussäästäminen tarkoittaa vakuutusten kautta toteutettuja säästämisen ja sijoittamisen ratkaisuja. Vakuutussäästäminen voidaan nähdä vakuuttamisena elämää varten. Tuleva tilanne voi olla joko tiedossa tai odottamaton. (Rantala & Kivisaari 2014, 472)

Vakuutuksenantaja myöntää vakuutuksia. Vakuutuksenantaja on yleisnimike kaikille vakuutuslaitoksille. (Rantala & Kivisaari 2014, 82)

Vakuutettu on se henkilö, joka on vakuutuksen kohteena. Henkivakuutusten osalta vakuutettu on aina ihminen, mutta vahinkovakuutuksessa puhutaan myös vakuutetusta omaisuudesta. (Rantala & Kivisaari 2014, 82)

Vakuutuksenottaja on se henkilö, joka tekee vakuutusyhtiön kanssa sopimuksen ja on näin vakuutusyhtiön asiakas. (Rantala & Kivisaari 2014, 82)

Merkittävimpanä tutkimuksen rajauksena voidaan pitää jo aiemmin tässä luvussa rajattua henkivakuutuksen käsitettä. Tutkimus käsittelee siis vakuutuksia vain henkivakuutuksen kyseisen määritelmän mukaan. Poikkeuksena tutkimukseen sisällytetään myös kapitalisaatiosopimus, joka ei teoriassa ole vakuutus, mutta se usein luetaan henkivakuutusten kanssa samaan tuoter ryhmään ja sitä tarkastellaan usein osana henkivakuutuskenttää. Keskeisimmät sääntelymuutokset vaikuttavat usein kapitalisaatiosopimukseen osana henkivakuutusten sääntelyä. Lisäksi se on henkivakuutusyhtiöille merkittävä ja asiakkaiden keskuudessa suosittu säästämisen tuote.

Toinen kenties itsestäänselvä raja on tarkastelun rajoittaminen maantieteellisesti Suomeen. EU-tason sääntelyä tarkastellaan vain niiltä osin, kun se liittyy kiinteästi kansalliseen sääntelyyn eikä vakuutusmarkkinaa tarkastella Suomen markkinan ulkopuolelta. Kansainvälinen

sääntely toki vaikuttaa kansalliseen sääntelyyn ja empiriaosuudessa nousee muutamaan otteeseen esiin myös kansainvälinen referenssi, mutta pääpaino on Suomen henkivakuutus kentässä. Esimerkiksi Solvenssi II -säädökseen ei tässä tutkimuksessa paneuduta. Perusteena rajaukselle on tutkielman laajuuden asettamat ehdot sekä suomalaisten toimijoiden hyvin rajoitetut mahdollisuudet vaikuttaa kyseiseen tasoon.

Kolmanneksi voidaan mainita verotuksen tarkastelun rajaaminen vain oleellisimpiin ja välttämättömiin osiin. Verotusta ei tarkastella kokonaisuutena eikä verotuksen fiskaalisiin kysymyksiin pyritä vastaamaan. Monimutkaisena ja laajana kokonaisuutena verotusta ei kyetä tarkastelemaan tämän tutkimuksen mitassa.

Yhtiöiden osalta teoriaosuuden tarkastelu rajoitetaan markkinaosuudeltaan Suomen kolmeen suurimpaan henkivakuutusyhtiöön, jotka ovat Nordea Henkivakuutus Suomi Oy, Mandatum Henkivakuutusosakeyhtiö sekä OP Henkivakuutus Oy. Yhtiöiden yhteenlaskettu markkinaosuus on yli 76%. Rajaus on merkittävä, mutta tarkoituksena ei ole yhtiöiden osalta niinkään tutkia koko henkivakuutusmarkkinaa vaan esitellä tyypillisiä tuotteita.

1.4 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen tietoisena todellisuuden moninaisuudesta ja huomioitavaa on erityisesti, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijan oma arvopohja vaikuttaa ilmiön tulkintaan. Yksinkertaisesti kvalitatiivinen tutkimus voitaisiin määritellä myös kvantitatiivisen tutkimuksen vastakohdaksi eli tutkimukseksi, jossa tutkitaan määrällisesti ei-mitattavissa olevia ilmiöitä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2015, 161)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä tämä tutkimus sisältää useita. Ensinnäkin ihmiset ovat tutkimuksessa tiedonkeruun keskiössä ja tulokset saadaan tutkijan omalla havainnoinnilla. Toiseksi tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysiä, millä tarkoitetaan pyrkimystä odottamattomien tekijöiden löytämiseen. Kolmantena piirteenä voidaan mainita laadullisen metodin, teemahaastattelun käyttö, empiirisen aineiston hankinnassa ja viimeisenä tutkimuksen kohdejoukon eli haastateltavien tarkoituksenmukainen valinta. (Hirsjärvi ym. 2015, 161,164)

Tutkimukset voidaan jakaa kahteen päätyyppiin: empiiriseen ja teoreettiseen tutkimukseen. Tuomen & Sarajärven (2003, 18-22) mukaan kvalitatiivinen tutkimus on empiiristä tutkimusta, mutta he korostavat, että laadullinen tutkimus ei voi hylätä teoriaa. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään empiiristä analyysiä aineiston tarkasteluun. Tässä tutkimuksessa tuo empiirinen aineisto koostuu tutkimushaastatteluista.

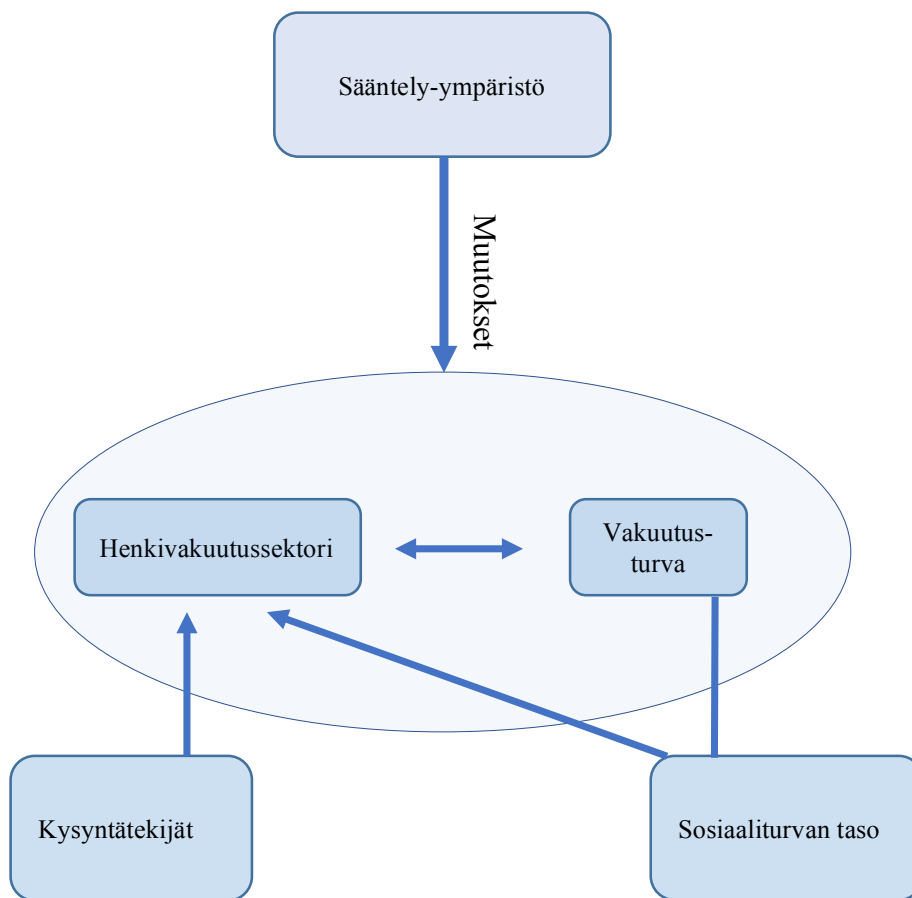
Tutkimusaineiston kerääminen toteutettiin puolistrukturoiduilla haastatteluilla eli teemahaastatteluilla. Puolistrukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan strukturoimattoman haastattelun ja lomakehaastattelun välimuotoa, jossa vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin ennalta, vaikka jotkin haastattelun näkökulmat ovat ennalta määrättyjä. Näkemykset puolistrukturoidusta haastattelusta eroavat jonkin verran sen suhteen, ovatko kysymykset kaikille haastateltaville samat. Haastattelut etenevät joka tapauksessa tiettyjen samojen teemojen mukaan yksityiskohtaisten kysymysten sijaan, mikä antaa tilaa tutkittavan äänelle keskustelun pysyessä tutkimukselle relevanttien teemojen varassa. (Hirsijärvi & Hurme 2014, 47- 48)

Haastatteluiden analyysimenetelmänä käytetään teoriasidonnaista sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan analyysimenetelmää, jossa tekstistä tai tekstiksi muuttetusta aineistosta eritellään eroja ja yhtäläisyyksiä. Sisällönanalyysin tavoitteena on muodostaa ilmiöistä tiivistettyjä kuvauksia kytkien ilmiö ja tulokset laajempiin kokonaisuuksiin. Teoriasidonnaisuudella taas tarkoitetaan tutkimustapaa, jossa aineiston analyysin apuna toimii teoriapohja. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 95 - 99)

Haastattelut toteutettiin aikavälillä 29.11-12.1. Kestoltaan haastattelut olivat noin 30-50 minuuttia pitkiä ja tallennukseen käytettiin ääninauhuria. Kaikki haastateltavat antoivat luvan viitata kommentteihinsa nimellä. Haastatteluissa käydyt keskustelut olivat hyvin avoimia ilman anonymiteettiäkin eikä sillä olisi tutkielman validiteetin kannalta ollut merkittävää vaikutusta. Kaikki haastattelut käytiin kasvokkain lukuun ottamatta Vanhasen haastattelua, joka toteutettiin sähköpostikyselyllä. Haastattelujen kysymykset erosivat hieman toisistaan, mutta teemat pysyivät samoina kaikissa haastatteluissa. Nämä teemat olivat henkivakuutussektorin toimintaympäristö, henkivakuutusturvan taso nyt ja tulevaisuudessa, henkivakuutusten kysyntä ja tarjonta tulevaisuudessa sekä sääntelyn kehitys. Keskustelut muodostuivat suhteellisen avoimiksi kysymyksistä huolimatta, minkä lisäksi haastattelut sisälsivät useita lisäkysymyksiä ja tarkennuksia. Haastattelut litteroitiin tarkasti, mutta pois jätettiin kaikista selkeimmät puhtaasti kielelliseen ilmaisuun liittyvät kohdat, sillä tutkimuksen tarkoituksena ei ole analysoida diskurssia.

Haastatellut asiantuntijat edustavat henkivakuutussektoria eri näkökulmista ja suunnista. Tämä on oleellista laajan ja monipuolisen kuvan saamiseksi. Näkökulmia saatiin niin henkivakuutus-kentän ulkopuolelta, lainsäätäjän näkökulmasta, edunvalvojalta kuin myös sektorin sisältä. Tämä laaja-alainen lähestymistapa osoittautui äärimmäisen tärkeäksi tutkimuksen luotettavuuden kannalta etenkin tutkittaessa kohdetta, joka vaikuttaa useisiin intressiryhmiin.

1.5 Tutkimuksen teorettinen viitekehys

KUVIO 1. Tutkimuksen teorettinen viitekehys

Kuviossa 1 on mallinnettu tutkimuksen teorettinen viitekehys. Kuvion keskeisin osa kuvaa tutkimuksen aihetta eli henkivakuutussektorin ja vakuutus-turvan tasoa. Henkivakuutussektori ja vakuutus-turva on sidottu keskenään yhteen kenttään, johon kuvion muut tekijät vaikuttavat dynaamisesti. Henkivakuutussektori ja vakuutus-turvan taso ovat myös keskenään vuorovaikutuksessa.

Sosiaaliturvan tasolla tarkoitetaan sosiaaliturvan niitä osia, jotka vaikuttavat henkivakuutusten tarpeeseen. Henkivakuutussektorilla tarkoitetaan tässä toimintaympäristöä, jossa henkivakuuttajat toteuttavat liiketoimintaansa. Kuvion keskimäinen kenttä kuvaa sekä nykytilaa että tulevaisuutta. Staattisessa tilanteessa kuvion muut tekijät siis pysyvät myös staattisina keskimäiseen kenttään nähden, mutta muutosten myötä koko kehys liikkuu dynaamisesti.

Viitekehyksen ajurina toimii ylhäällä näkyvä sääntely-ympäristö, jonka muutokset vaikuttavat tutkimuksen kohteisiin. Alhaalla näkyvät kysyntä ja sosiaaliturvan taso luovat omat reunaehdonsa henkivakuutussektorille ja vakuutusturvan tasolle. Nämä myös vaikuttavat sääntely-ympäristön muutosten laajuuteen sekä muutosten vaikuttavuuteen. Muut kysyntätekijät vaikuttavat vain henkivakuutussektoriin, mutta sosiaaliturvan tason voidaan nähdä vaikuttavan sekä henkivakuutussektoriin että vakuutusturvan tasoon. Sosiaaliturvan ja vakuutusturvan välillä ei varsinaisesti ole vuorovaikutussuhdetta vaan kiinteä suhde. Tätä kuvaa yhtenäinen viiva. Sen sijaan henkivakuutussektorin toimintaedellytyksiin sosiaaliturva vaikuttaa yhtenä kysyntätekijöistä.

1.6 Tutkielman rakenne

Luvussa 2 keskitytään henkivakuuttamiseen. Aluksi esitellään henkivakuutuksen peruseriaatteita ja tarkastellaan henkivakuutustuotteita osana laajempaa vakuutuskenttää. Tämän jälkeen esitellään kuolema sosiaalisena riskinä, tarkastellaan lisäturvautumista kahden mallin, sosiaaliturvan porrasmallin sekä toimeentulon nelikentän kautta ja käydään läpi kuolema sosiaalivakuutuksen kehyksessä. Seuraavaksi esitellään vakuutussäästämisen käsite, henkivakuutusten kysyntään vaikuttavat tekijät sekä henkivakuutustuotteet ja Suomen kolme markkinaosuudeltaan suurinta henkivakuutusyhtiötä.

Kolmannessa pääluvussa keskitytään sääntelyyn. Aluksi tarkastellaan henkivakuutussääntelyn yleisiä periaatteita, minkä jälkeen siirrytään verotukseen. Henkivakuutuksen verotusta tarkastellaan osana eri sijoitusmuotojen verotusta. Tämän lisäksi esitellään henkivakuutukseen liittyvä perintö -ja lahjaverouudistus sekä valtiovarainministeriön asettaman työryhmän tavoitteet.

Neljännessä pääluvussa analysoidaan tutkimusaineisto henkivakuutuskentän nykyisen tilanteen sekä vakuutusturvan suhteen ja viidennessä luvussa keskitytään tulevaisuuteen kehitysehdotukseen. Kuudennessa luvussa vastataan tutkimuskysymyksiin, arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta, tehdään yhteenveto tutkielmasta sekä pohditaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 HENKIVAKUUTTAMINEN

Tässä luvussa käydään läpi henkivakuuttamisen ja erilaisten henkivakuutusten periaatteita. Aluksi esitellään henkivakuuttaminen osana suomalaista vakuutuskenttää sekä tarkastellaan kuolemanriskiä yksilön, yrittäjän sekä sosiaaliturvan ja toimeentulon näkökulmista. Luvussa 2.4 tarkastellaan vakuutussäästämistä ja luvussa 2.5 käydään läpi keskeisimpiä tekijöitä ja malleja henkivakuutusten kysynnälle. Luvuissa 2.6 ja 2.7 esitellään henkivakuutustuotteet ja Suomen kolme maksutulolla mitattuna markkinaosuudeltaan suurinta henkivakuutusyhtiötä.

2.1 Yleistä

Vakuutusyhtiöitä on kolmea erilaista tyyppiä, henki-, eläke-, ja vahinkovakuutusyhtiöitä. Laissa vakuutusluokista (18.7.2008/526) määritellään vahinko- ja henkivakuutusluokat, joista henkivakuutusyhtiö saa harjoittaa yhdeksään henkivakuutusluokkaan sekä kahteen (1 ja 2) vahinkovakuutusluokkaan kuuluvaa toimintaa. Käytännössä Suomen markkinoilla harjoitetaan ainoastaan henkivakuutusluokkiin 1, 3 ja 6 kuuluvaa vakuutustoimintaa. (Rantala & Kivisaari 2014, 612-614; Lehtipuro, Luukkonen, Mäntyniemi, Raulos & Santavirta 2010, 31)

Henkivakuutusluokkaan 1, jonka mukaisesta toiminnasta käytetään laissa nimitystä "henkivakuutus", sisältyvät elämänvaravakuutus, kuolemanvaravakuutus, vakuutus eliniän saavuttamisen tai tätä aikaisemman kuoleman varalta, vakuutus vakuutusmaksujen palautuksiin sekä eläkevakuutukset. Tämän lisäksi luokkaan kuuluvat muut henkilövakuutukset, joita henkivakuutusyhtiöt myöntävät aiemmin mainittujen vakuutusten lisäksi. Näitä ovat esimerkiksi vakuutus henkilövahingon varalta, joka koskee myös henkilövahingon aiheuttamaa työkyvyttömyyttä, vakuutus tapaturmaisen kuoleman varalta sekä vakuutus tapaturman tai sairauden aiheuttaman invaliditeetin varalta. (Laki vakuutusluokista, 13 §)

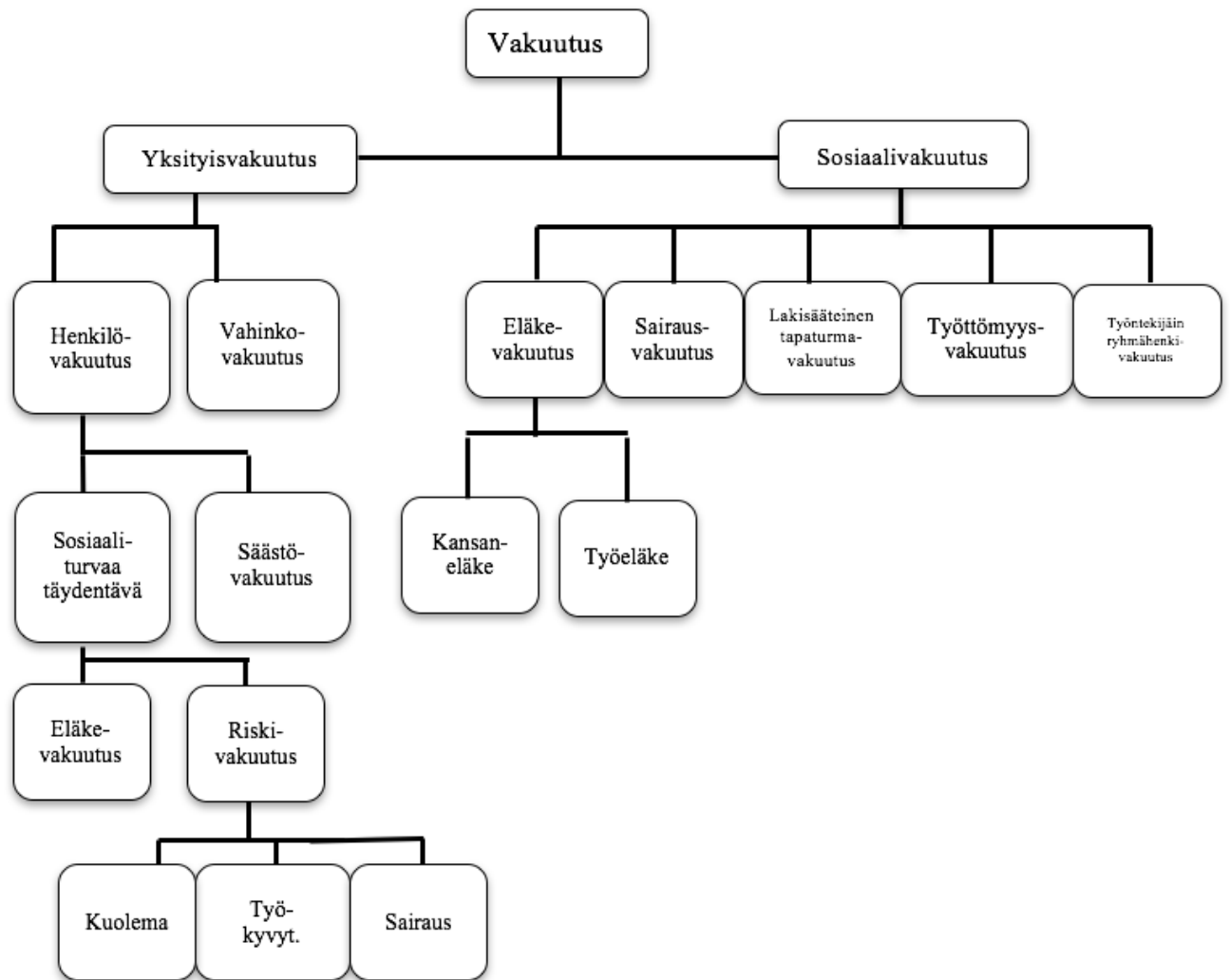
Henkivakuutusluokka 3, "Sijoitussidonnainen vakuutus", määrittää henkivakuutusluokka 1:ssä mainittuja vakuutuksia, joissa vakuutukseen liittyvät edut on sidottu joidenkin sijoitusten kehitykseen. Tällaisiksi sijoitussidonnaisiksi vakuutuksiksi luetaan myös vakuutukset, joissa etuudet perustuvat esimerkiksi osakeindeksiin. (Laki vakuutusluokista, 15 §)

Henkivakuutusluokka 6 sisältää kapitalisaatiosopimukset eli kuten lakiteksti (Laki vakuutusluokista, 18 §) kuuluu: ”vakuutusteknisiin laskelmiin perustuvat kertyneen pääoman takaisinmaksua tarkoittavat sopimukset, joilla vakuutusyhtiö ottaa vastuulleen tietyn ajan kestäviä ja tietyn määräisiä sitoumuksia sovittua kertamaksua tai etukäteen sovittuja jatkuvia maksuja vastaan.” Kapitalisaatiosopimuksista säädetään siis henkivakuutusluokkalaissa, vaikka ne eivät varsinaisia vakuutuksia ole.

Vahinkovakuutusluokat 1 ja 2 sisältävät tapaturmavakuutukset ja sairausvakuutukset. Näihin luokkiin kuuluvat kiinteät rahalliset etuudet, vahingonkorvauksen tapaiset etuudet, näiden kahden yhdistelmät sekä tapaturmavakuutuksiin matkustajien vammat. Lisäksi tapaturmavakuutusluokkaan kuuluvat työtapaturmat ja ammattitaudit. (Laki vakuutusluokista, 2 §)

2.2 Henkivakuutus osana suomalaista vakuutuskenttää

Suomalaisen vakuutustoiminnan kenttä jaetaan perinteisesti yksityis- ja sosiaalivakuutukseen (Kuvio 2). Selkein yksittäinen määritelmäero näiden kahden luokan välillä on, että sosiaalivakuutus ei kata vahinkoriskejä. Toinen keskeinen ero on se, että sosiaalivakuutus pohjautuu lainsäädäntöön ja julkisen sektorin toimiin, kun taas yksityisvakuutus sen sijaan perustuu vakuutusenantajan ja vakuutuksenottajan välillä solmittuun sopimukseen. On kuitenkin olemassa tapauksia, joissa liu’utaan näiden kahden välimaastossa. Tällaisista voidaan mainita esimerkiksi ansiosidonnainen työttömyysturva. Suomalaisesta tavasta poiketen EU- direktiiveihin pohjautuva vakuutusten jaottelu esitetään yleensä muodossa henkivakuutukset ja vahinkovakuutukset. (Kangas & Niemelä 2017, 20; Rantala & Kivisaari 2014, 80-82)

KUVIO 2 Vakuutusten jaottelu (Rantala & Kivisaari 2013, 81 & 468)

Sosiaalivakuutukseen luetaan lakisääteiset eläke-, sairaus-, tapaturma- ja työttömyysvakuutukset sekä työntekijäin ryhmähenkivakuutus. Sosiaalivakuutuksilla vakuutetaan siis sosiaalisten riskien eli vanhuuden, sairauden, työttömyyden sekä kuoleman varalta. Vaikka yksityisvakuutuksella voidaan kattaa tietyiltä osin samoja riskejä, toisin kuin yksityisvakuutus, sosiaalivakuutus on aina järjestetty lainsäädännöllä tai sitä edistetään julkisen vallan toimin. (Niemelä & Kangas 2017, 21; Rantala & Kivisaari 2014, 82)

Kuten aiemmin todettiin, yksityisvakuutuksen tunnuspiirre on sopimuksellinen pohja. Yksityisvakuutuksin toimin voidaan kuitenkin vakuuttaa vahinkoriskien lisäksi myös henkilöriskejä. Henkilöriskit jaotellaan kahteen alaryhmään – ennalta-arvaamattomiin ja ei-toivottuihin

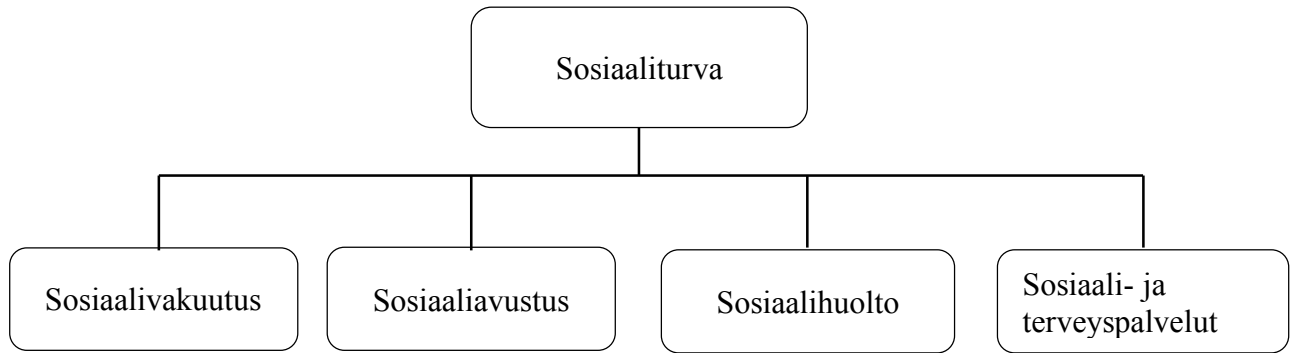
riskeihin sekä väistämättömiin riskeihin. Ennalta-arvaamattomista riskeistä voidaan mainita esimerkkinä kuolema ja väistämättömistä vanhuus. Varsinaiset yksilölliset henkivakuutukset luetaan yksityisvakuutuksessa vapaaehtoisen henkilövakuutuksen alle. (Rantala & Kivisaari 2014, 80-90) Henkivakuutuksen *suppean määritelmän* mukaan henkivakuutus otetaan elämän tai kuoleman varalle, mikä käytännössä tarkoittaa henkivakuutusten jakoa vakuutussäästämiseen ja riskihenkivakuutuksiin (Rantala & Kivisaari 2014, 88-89; Finanssialan Keskusliitto 2009, 11).

2.3 Kuolema sosiaalisena riskinä

Kuolemanriski poikkeaa merkittävästi muista henkilöriskeistä sen vaikutusten kohdistuessa vainajan läheisiin vakuutetun itsensä sijaan. Kuolema aiheuttaa aina kustannuksia ja voi muodostua merkittäväksi taloudelliseksi ongelmaksi suurellekin joukolle, mikäli vainajan vastuut ja velat ylittävät vainajan varojen määrän. Kuolemanriskiin ja kuolleisuuteen vaikuttavat useat erilaiset tekijät. Tämän myötä vakuutuksenantajan näkökulmasta kuolemanriski on aktuaariprosessille monimutkainen kokonaisuus, joka vaatii useiden erilaisten riskitekijöiden huomioinnista. (Kwon & Jones, 2006; Jokela ym. 2013, 54) Tässä luvussa perehdytään tarkemmin kuolemanriskiin ja tarkastellaan sen yhteyttä sosiaaliturvaan ja toimeentuloon.

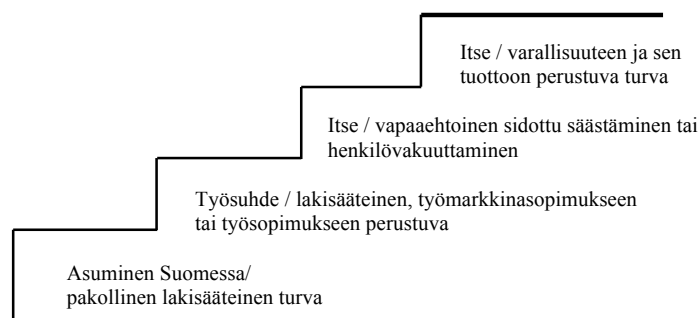
2.3.1 Sosiaaliturvajärjestelmän porrasmalli

Rantala & Kivisaari (2014, 86) määrittelevät sosiaaliturvan seuraavasti: ”sosiaaliturvalla tarkoitetaan kansalaisten toimeentulon ja terveyden turvaamista yleensä julkisen vallan toimesta.” Kangas & Niemelä (2017, 10) puolestaan kuvailevat sosiaaliturvaa kokonaisuudeksi, jolla julkinen sektori järjestää sosiaalista ja taloudellista turvaa kansalaisilleen. Sosiaaliturvalle on kuitenkin hyvin vaikea antaa täysin eksaktia määritelmää ja sen järjestämistapa- ja taso vaihtelevat eri maissa suuresti. Sosiaaliturvaan Suomessa luetaan sosiaalivakuutus, sosiaali- ja terveystalvet, sosiaaliavustus sekä sosiaalihuolto (ks. kuvio 3)

KUVIO 3 Sosiaaliturvan jaottelu (Rantala & Kivisaari 2014, 87)

Suomi luetaan pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi. Tämä tarkoittaa käytännössä, että Suomessa on kattava sosiaaliturva ja yhteiskunnan tarjoama taloudellinen turvallisuus perustuu vahvasti asuinpaikkaan. Lainsäädäntö määrittää pääasiallisesti sosiaaliturvan tason, vaikka joitakin sopimuksiin perustuvia ratkaisuja Suomestakin löytyy. (Jokela ym. 2013, 65) Esping-Andersenin (1999, 78) mukaan pohjoismaiseen – tai sosiaalidemokraattiseen – hyvinvointivaltiomalliin kuuluvat egalitarismi, anteliaat etuudet sekä kattava turva sosiaalisten riskien varalta. Kankaan & Niemelän (2017, 14) mukaan pohjoismaiseen malliin sisältyvät tämän lisäksi kattavat hyvinvointipalvelut ja toimeentuloturvan koostuminen lakisääteisestä ansiosidonnaisesta osasta sekä vähimmäisturvasta. Sosiaaliturvaan kuuluva taloudellinen turvallisuus voidaan hahmottaa neliportaisen mallin (kuvio 4) avulla. Mallin portaat täydentävät toisiaan, mutta niiden väliset sidokset voivat olla erilaisia.

KUVIO 4 Taloudellisen turvallisuuden neliportainen malli (Jokela ym. 2013, 67)

Ensimmäisellä portaalla kuvataan sitä turvaa, jonka kaikki saavat asuinpaikan perusteella. Tämä pakollinen lakisääteinen turva voidaan järjestää eri tavoin – tarveharkintaisesti, tuloharkintaisesti tai universalismiin pohjautuen. Tarveharkinnassa etuuskien tarve harkitaan tapauskohtaisesti tulojen ja varojen perusteella. Tuloharkinnassa sen sijaan tarkastellaan vain tuloja ja mikäli etuus noudattaa puhtaasti universalismin periaatetta, ehtojen täytyessä etuus maksetaan vakiomuotoisena. Suomessa ensimmäiseen portaaseen kuuluvat esimerkiksi julkinen sairaanhoito, kansaneläke ja lakisääteinen sairausvakuutus. Oleellinen yksityiskohta on, että vähimmäisturva on Suomessa määrätty perustuslain turvin. (Kangas & Niemelä ym. 2017, 9; Jokela ym. 2013, 67)

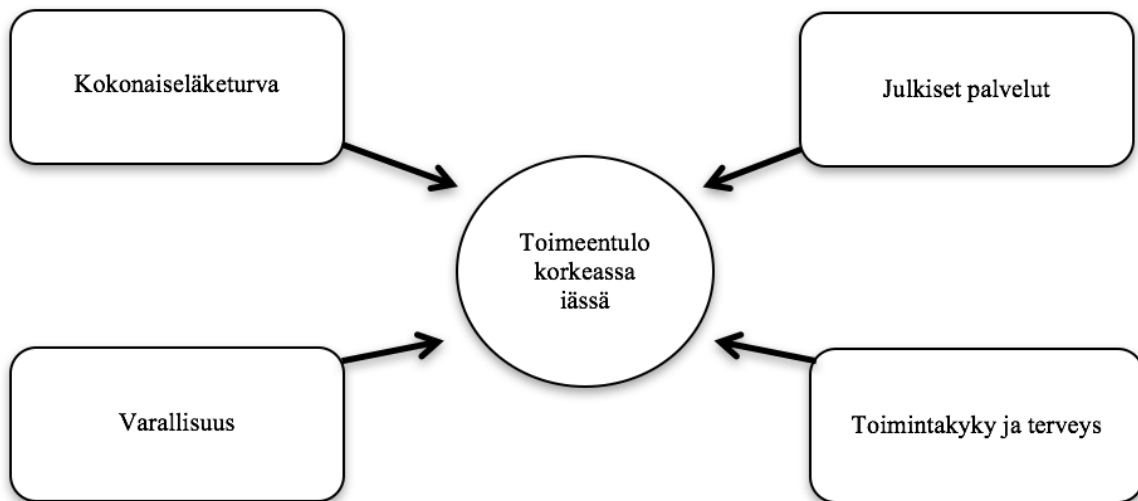
Toisen portaan turva muodostuu työsuhteen perusteella saadusta oikeudesta. Tällaisia etuuksia ovat useat sosiaalivakuutuksen muodot eli työeläkkeet, lakisääteinen tapaturmavakuutus ja ansiosidonnainen työttömyysturva sekä työmarkkinasopimukseen perustuva turva. Työperusteiseen turvaan voidaan sisällyttää myös työterveydenhuolto. Kuten aiemmin mainittiin, portaiden väliset sidokset eivät ole yksiselitteisiä ja esimerkiksi Suomen eläkejärjestelmä koostuu kahden ensimmäisen portaan yhdistelmästä. (Kangas & Niemelä 2017, 10; Jokela ym. 2013, 67)

Kolmannella portaalla tarkoitetaan henkilön itse kustantamaa vakuutusturvaa sekä tulevaisuuden sosiaaliseen tarkoitukseen merkittävää sidottua säästämistä. Yksilö tai hänen työnantajansa voi esimerkiksi varautua lisäturvalla vapaaehtoisen eläkevakuutuksen kautta. Jokela ym. (2017, 67) mukaan tämänkaltaisia kolmannen portaan järjestelyjä tulisi pyrkiä kehittämään yhteensopivaksi alempien portaiden järjestelyjen suhteen – esimerkiksi verotuksen tai palvelusetelin kautta.

Neljännän portaan turva tarkoittaa sitä taloudellista turvaa, joka yksilöllä on säästämisen ja omaisuutensa kautta. Tällaista turvaa, esimerkiksi asuntoa tai sijoituksia, voidaan käyttää puskurina riskin toteutuessa. Kolmas ja neljäs porras ovat lähellä toisiaan ja molemmat kuvaavat lakisääteisen turvan vapaaehtoisia, täydentäviä muotoja. (Kangas & Niemelä 2017, 10; Jokela ym. 2013, 68)

2.3.2 Toimeentulon nelikenttä

Taloudellisen turvan tarve ja sen järjestäminen voidaan nähdä myös toimeentulon nelikentän kautta (kuvio 5). Nelikenttä koostu nimensä mukaisesti neljästä osasta: toimintakyky ja läheisten apu, kokonaiseläketurva, palvelut ja varallisuus. Toimeentulon nelikentän avulla voidaan tarkastella erityisesti vanhuuden toimeentuloa. (Jokela ym. 2013, 68)

KUVIO 5 Toimeentulon nelikenttä (Jokela ym. 2013, 68)

Toimintakyky ja terveys ovat äärimmäisen merkittäviä tekijöitä määrittäessä yksilön tarvitsemia taloudellisia resursseja. Jokela ym. (2013, 68) huomauttavat, että vaikka suomalaisten terveys ja toimintakyky ovat parantuneet selkeästi viime vuosikymmeninä, on tämä aiheuttanut elinajanodotteen kasvun kautta vanhuksien määrän kasvua. Sen myötä sekä terveydenhuolto- että eläkekustannukset nousevat.

Vanhuuden toimeentulon kannalta keskiössä on usein terveyden lisäksi eläketurva. Vaikka kokonaiseläketurvaa tarkastellaan useimmiten vain lakisääteisen työeläke- ja kansaneläketurvan kautta, tulisi mukaan tarkasteluun ottaa myös vapaaehtoinen lisäeläketurva. Lakisääteinen eläke on kuitenkin vain osa vanhuuden toimeentulon turvaamisesta. (Jokela ym. 2013, 69)

Palveluiden merkitys vanhuuden toimeentuloon on luonnollisesti merkittävä. Suomalainen terveydenhuolto on suurelta osin julkisen rahoituksen ja järjestämisen piirissä. Vanhuksien määrän kasvaessa terveydenhuoltomenot kasvavat, mikä osaltaan on kasvattamassa paljon puhuttua kestävyysvajetta. (Jokela 2013, 68-69)

Neljäs taloudellisen turvallisuuden elementti on varallisuus, joka koskee ihmisiä kaikissa elämänvaiheissa. Varallisuus voi koostua esimerkiksi asunnosta, sijoituksista tai muista säästöistä. Suomessa tilanne on usein se, että henkilöllä on omaisuutta eniten hänen kuollessaan. Tätä paradoksia on selitetty usein perintömotiivilla. Mikäli merkittävää perintöä ei ole, syynä on usein säästämistapoihin liittyvä varovaisuus. Jokela ym. (2017, 69) toteavat, että varallisuuden tarkoituksenmukaisen käytön kannustamiseksi tulisi kehittää myös vapaaehtoisia järjestelmiä.

2.3.3 Kuolemanriski yksilölle ja yritykselle

Kuolemaa voidaan pitää yksilön riskeistä vakavimpana. Erityispiirteenä kuolemanriskiin liittyy se, että kuolema ei tuota mitattavia taloudellisia vaikutuksia vainajalle itselleen. Kuolemanriskiä arvioitaessa ratkaisevaa ovat ihmisen vastuut riskin toteutumisen hetkellä. Nämä ovat suurimmillaan usein 25 - 50 vuoden iässä, jolloin ihmisellä voi olla vastuita muun muassa perheen huoltamisesta, asunto- ja opintovelosta tai yrityksen taloudellisista sitoumuksista. (Jokela ym. 2013, 54)

Koukonen ym. (1986, 67-68) painottavat, että kuolema on suurin riski perheenhuoltajille. Huoltovastuun taakkaa lisäävät muun muassa avioliitto, lapset, lasten koulukäynti, oma yritys, avio puolison heikko toimeentulo sekä lainat. Näissä tapauksissa huoltajan kuolema voi aiheuttaa useita haasteita perheelle – esimerkiksi painetta omaisuuden realisointiin, elintason laskua ja tulevaisuuden suunnitelmien muuttumista.

Vaikka kuoleman todennäköisyys aiemmin mainitulle ikäluokalle on pieni, puhutaan mahdollisesti katastrofaalisen luokan taloudellisista seuraamuksista (Jokela ym. 2013, 54). Velkojen ja muiden vastuiden myötä yksilön kuolema voi olla riski myös esimerkiksi velkojille ja takaa-jille. Nämä yhdessä kuolemasta seuraavien taloudellisten seurauksien, kuten hautauskulujen, kanssa muodostavat kuolemanriskin taloudellisen tason. (Rantala & Kivisaari 2014, 468-469)

Kuolemanriskiin vaikuttavat merkittävästi vainajan ikä ja muut olosuhteet. Mikäli henkilö kuolee niin sanotusti tavanomaisessa iässä, useimmiten varallisuus riittää välittömästi syntyvien kustannusten kattamiseen. Tällaisissa tapauksissa kuolemanriskiin ei välttämättä tarvitse varautua vakuutuksin eikä vakuutusyhtiöiden tarjoamia olekaan suunniteltu varsinaisesti kyseisiä tilanteita varten. (Jokela ym. 2013, 54) Rantala ja Kivisaari (2014, 469) muistuttavat tosin, että yhdeksi riskiksi voidaan lukea myös suuresta perinnöstä maksettava perintövero.

Erityisriskinä voidaan pitää tapaturmaista kuolemaa. Tapaturmainen kuolema on aina äkillinen ja yllättävä, minkä takia vakuuttaminen on perusteltu riskienhallintakeino. Samankaltaisena riskinä voidaan pitää sairastumisesta johtuvaa kuolemaa, joka ei tosin ei ole luonteeltaan yhtä äkillinen kuin tapaturmainen kuolema. Tapaturmaisessa kuolemassa vakuutettu ei ole itse kokenut järjestelemään elämänsä kuoleman varalta, mikä lisää seuraamuksia. Tämä voidaan nähdä erityisen vakavana esimerkiksi yrittäjän tapauksessa. (Rantala & Kivisaari 2014, 470, Jokela ym. 2013, 56)

Yksilön lisäksi kuolemanriskiä voidaan tarkastella myös yrityksen näkökulmasta – erityisesti pienyritysten näkökulmasta. Pienyrityksessä yhdenkin avainhenkilön menehtyminen voi pahimmillaan romuttaa koko yritystoiminnan. Suuremmassakin yrityksessä avainhenkilön kuolema aiheuttaa välittömien kustannusten lisäksi menoja esimerkiksi henkisen pääoman menettämisen, rekrytoinnin ja perehdyttämisen muodossa. Kuoleman tapaus voi pahimmillaan jopa häiritä tuotantoa. (Rantala & Kivisaari 2014, 471)

Jokela ym. (2013, 56) huomauttavat lisäksi, että kuolemanriski on vuosien saatossa ollut hyvin erilaisessa painossa. Ensimmäiset henkilövakuutukset olivat erityisesti kuoleman varalle, mutta inhimillisen kehityksen myötä riskeinä vakavimpien, ennaikaisten kuolemien, suhteellinen määrä vähentyy koko ajan.

2.3.4 Kuolemanriski sosiaalivakuutuksessa

Omaisien kuollessa korvausta voi Suomessa saada kolmesta sosiaalivakuutukseen luettavasta järjestelmästä; kahdesta perhe-eläkejärjestelmästä sekä työntekijäin ryhmähenkivakuutuksesta. Lakisääteinen liikennevakuutus, josta voidaan myös korvata omaisen kuoleman perusteella, luetaan joissakin maissa sosiaalivakuutuksen piiriin, mutta Suomessa näin ei kuitenkaan ole.

Lisäksi leski tai lapsi voivat saada korvausta sotilastapaturma-, sotilasvamman- ja potilasvahinkovakuutuksesta. (Rantala & Kivisaari 2014, 81, 86, 446; KELA 2017a)

Kansaneläkelaitoksen hoitamaa yleistä perhe-eläkettä voivat saada alle 65-vuotiaat lesket ja orvot. Leskeneläkkeeseen on oikeutettu aviopuoliso tai rekisteröidyssä parisuhteessa olleet. Se myönnetään Suomessa kuolinhetkellään asuneen vainajan leskelle. Lesken tulee myöskin asua Suomessa tai muuttaa Suomeen vuoden sisällä. Mikäli leskellä ja vainajalla on lapsi, leski voi saada eläkettä, jos avioliitto on solmittu ennen vainajan 65. ikävuotta. Jos yhteistä lasta ei ollut, leski voi saada eläkettä, mikäli on edunjättäjän kuollessa täyttänyt 50 vuotta, avioliitto on solmittu ennen kuin leski on täyttänyt 50 vuotta ja vähintään viisi vuotta kestänyt avioliitto on solmittu ennen kuolleen puolison 65-vuotispäivää. Kuudelta ensimmäiseltä kuukaudelta maksettavan alkueläkkeen määrä on 324,33 e/kk. Alkueläkkeen päättymisen jälkeen on mahdollisuus täydennysmäärästä ja perusmäärästä koostuvaan jatkoeläkkeeseen, johon täydennysmäärän osalta vaikuttavat myös lesken tulot. Jatkoeläkkeen perusmäärä on 101,59 e/kk. (Rantala & Kivisaari 2013, 390; KELA 2017a, KELA 2016)

Lapseneläkettä maksetaan alle 18-vuotiaalle lapselle, mikäli hänen äitinsä, isänsä tai muu huoltajansa kuolee. Lapsi voi saada perhe-eläkettä 21. ikävuoteensa asti, jos hän opiskelee tai käy koulua. Asumisedellytykset vastaavat leskeneläkettä. Lapseneläkkeen perusmäärä on 59,68 e/kk yhden vanhemman osalta. Muista perhe-eläkkeistä riippuvaisen täydennysmäärän voi saada, mikäli lapsi on alle 18-vuotias. (Rantala & Kivisaari 2014, 391; KELA 2017b)

Kansaneläkkeen lisäksi perhe-eläkettä voi saada työeläkejärjestelmästä. Työntekijän kuoltua leskellä on oikeus perhe-eläkkeeseen, mikäli avioliitossa olleilla edunjättäjällä ja leskellä on yhteinen lapsi (tai ottolapsi) sekä lapsettoman avioparin tai rekisteröidyn parisuhteen tapauksessa, jos avioliitto oli solmittu ennen edunjättäjän 65. ikävuotta ja lesken 50. ikävuotta. Lapselle perhe-eläkettä maksetaan, jos hän on edunjättäjän kuollessa ollut alle 18-vuotias. Perhe-eläke voi enimmillään olla saman suuruinen kuin edunjättäjän hypoteettinen työkyvyttömyyseläke. Lesken osuus perhe-eläkkeestä pienenee lasten lukumäärän noustessa. (Rantala & Kivisaari 2014, 377-378)

Kansaneläkejärjestelmän ja työeläkejärjestelmän lisäksi sosiaalivakuutuksesta perhe-eläkkeeseen voi olla oikeutettu lakisääteisen tapaturmavakuutuksen kautta. Tällöin edellytyksenä on,

että kuolema johtuu työtapaturmasta tai ammattitaudista. Lapseneläkettä voi saada alle 18-vuotiaat lapset tai 18-24 -vuotiaat opiskelevat lapset. Tapaturmavakuutuksesta leskeneläkettä voi saada avioliiton, rekisteröidyn parisuhteen tai avoliiton (yhdessä asuminen sekä yhteinen lapsi tai keskinäinen elatus) perusteella. Perhe-eläkkeen määrä johdetaan prosentteina edunjäntäjän vuosityöansiosta. (Rantala & Kivisaari 2014, 425)

Työntekijäin ryhmähenkivakuutuksen tarkoitus on turvata perheen välitön toimeentulo, joka voi olla uhattuna edunjäntäjän kuoleman johdosta. Sosiaalivakuutukseen myös kuuluvista perhe-eläkkeistä poiketen, kyseessä on henkivakuutus ja etuus maksetaan kertakorvauksena. Turvan järjestäminen on sovittu Suomessa työmarkkinajärjestöjen toimesta. Käytännössä tämän turvan piirissä ovat kaikki yksityisen ja julkisen sektorin työntekijät. Työntekijäin ryhmähenkivakuutuksen korvaus määräytyy iän, lasten lukumäärän sekä mahdollisen tapaturmakorotuksen perusteella. Korvauksen perussumma vuonna 2017 oli 16 430 euroa 49-vuotiaan tai nuoremman vakuutetun osalta. Korvauksen määrä vähenee asteittain vakuutetun vanhetessa. Lapsikorotus on 7300 euroa ja tapaturmakorotus 50%. (TRHV, 2017)

2.4 Vakuutussäästäminen

Vakuutussäästämisellä pyritään riskivakuutusten lailla turvaamaan toimeentulo olosuhteiden muutoksissa. Siinä missä riskivakuutuksilla suojaudutaan ei-toivottua tapahtumaa vastaan, vakuutussäästämisellä varaudutaan varojen tarpeeseen toivottuun ja väistämättömään tapahtumaan liittyen. Vakuutussäästämisen tyypillinen kohde on eläkeikään varautuminen, mutta tavoitteena voi olla myös mahdollisuus työpanoksen vähentämiseen. Kuten luvussa 2.3 kerrotaan, välittömän toimeentulon lisäksi vakuutussäästämisellä voidaan lisätä kulutustasoa ja saavuttaa haluttu elintaso paikkaamalla tämän halutun elintason ja sosiaaliturvan välinen aukko. (Jokela ym. 2013, 63; Koukonen ym.1986, 68)

Vakuutussäästämiseen ei liity selkeästi määriteltyä, riskiksi luettavaa vakuutustapahtumaa vaan tämä tapahtuma on jo tiedossa tai vakuutetun määriteltävissä. Epävarmuus liittyy siihen, eläkö vakuutettu tuohon ajankohtaan asti. Toki vakuutetun ajatuksissa voi olla säästäminen esimerkiksi työpaikan menettämisen varalta, mutta tämä ei ole varsinainen vakuutustapahtuma. Vakuutussäästämisen motiivit voivat yleisesti ottaen olla samat kuin missä tahansa säästämisessä

ja vakuutussäästämisellä varaudutaankin niin sanotusti elämän varalle. (Jokela ym. 2013, 63, 86-87; Rantala & Kivisaari 2014, 472)

2.5 Henkivakuutusten kysyntä

Kuten luvussa 2.3.3 todettiin, kuolemanriski on taloudellisesti sekä henkilön omaisille että yritykselle potentiaalisesti jopa katastrofaalisen luokan riski. Lisäksi henkivakuutuksien voidaan turvata tulevaisuuden toimeentulo tai harjoittaa spekulatiivista tuoton metsästystä. Tärkeää onkin pitää sekä yksilön että yrityksen vakuutusturva tarpeita vastaavana ja päivittää sitä tarvittaessa. (Koukonen ym. 1986, 64) Jokela ym. (2013, 85) puhuvat riskihenkivakuutusten vakuutusturvan *kokonaistarpeesta*. Kokonaistarve koostuu kuolemaa seuraavien välittömien vastuiden kattamisen tarpeesta sekä pidemmän aikavälin tarpeesta huolehtia jälkeenjääneistä omaisista.

Henkivakuutusten kysyntää on tutkittu paljon ja näkökulmasta riippuen kysyntään vaikuttavia suoraan mitattavia muuttujia voidaan löytää lukuisia. Näitä muuttujia ovat esimerkiksi käytävissä olevat tulot, odotettu inflaatio, reaalin korkotasot, taloudellinen kehitys, ulkomaisten henkivakuuttajien markkinaosuus, riippuvaisten määrä, globalisaatio, koulutustaso sekä sosiaaliturvamenot. (Li, Moshirian, Nguyen & Wee 2007, 640-643)

Kuten luvussa 2.3.2 tuli ilmi, perintömotiivi on yksi merkittävä tekijä henkivakuutusten kysynnälle ja varallisuuden keräämiselle. Muun muassa Hakansson (1969) korostaa, että kuluttajan hyötyfunktioon voidaan lisätä elinajan kulutuksen hyödyn lisäksi perinnön jättämisen tuottama hyöty. Fischer (1973, 148) tuo kuitenkin esiin, että perintömotiivi vaihtelee yksilöittäin ja joillakin ihmisillä esimerkiksi kuoleman todennäköisyyden kasvu kiihdyttää kulutusta perinnön kartuttamisen sijaan.

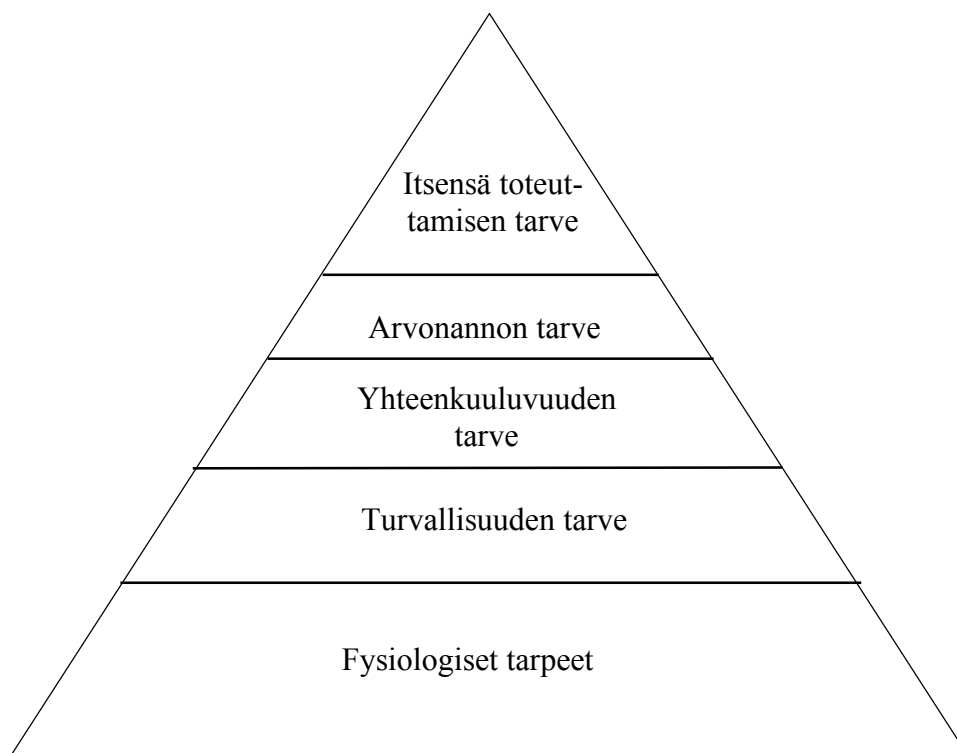
Peruslähtökohtana henkivakuutustarpeelle on sosiaaliturvan taso. Sosiaaliturva ja sosiaalivakuutus sen osana määrittävät sosiaalisten riskien sattuessa yksilön toimeentulon ja näistä riskeistä selviämisen. Henkivakuutusten kysyntä onkin usein suoraan riippuvainen sosiaaliturvan tasosta. On kuitenkin muistettava, että sosiaaliturva ollakseenkin Suomessa kattava ei ota välttämättä huomioon yksilöiden tapauskohtaisia tarpeita. Esimerkiksi sosiaalivakuutus on hyvin

kaavamainen. Näin ollen väli sosiaaliturvan ja halutun turvan välillä voi olla suuri, jolloin vapaaehtoista henkivakuutusta tarvitaan. Tällöin hyvinvointivaltiossa vakuutuksen tarjoajien tulee kyetä sovittamaan tuotteensa sosiaaliturvan kanssa yhteen. (Koukonen ym. 1986, 65-66; Rantala & Kivisaari 2014, 467)

Kuoleman varalta kertakorvausta sosiaaliturvan piiristä Suomessa maksetaan ainoastaan työntekijäin ryhmähenkivakuutuksesta. Kuitenkin myös ryhmähenkivakuutuksen turva on kaavamainen, minkä lisäksi muut kuin työnantajan palveluksessa olevat jäävät kokonaan turvan ulkopuolelle. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi yrittäjät, opiskelijat ja työttömät. Lakisääteinen tapaturmavakuutus sen sijaan kattaa työtaturmat, mutta ei lainkaan vapaa-ajalla sattuneita tapaturmia. (Jokela ym. 2013, 76) Lewis (1989, 463) näkee joka tapauksessa sosiaaliturvan pientävän merkittävästi yksityisen henkivakuutuksen kysyntää.

Kuten aikaisemmin mainittiin, taloudellisella kehityksellä on vaikutus henkivakuutusten kysyntään. Zweifel & Rolandin (2012, 16) mukaan henkivakuutusmaksutulo nousee enemmän suhteessa bruttokansantuotteen nousuun, mikäli muut tekijät pysyvät muuttumattomina. Toisin sanoen henkivakuutus vaikuttaisi olevan joustava taloudellisen kehityksen suhteen.

Jokela ym. (2013, 77) nostavat lisäksi esiin ihmisen tarpeita kuvaavan Abraham Maslow'n tarvehierarkian (ks. kuvio 6) selittämään vakuutusten kysyntää. Maslow'n tarvehierarkiassa heti fysiologisten tarpeiden jälkeen tulee turvallisuuden tarve, jota vakuutustuotteet lähtökohtaisesti tyydyttävät. Henkivakuutukseen liittyy kuitenkin vahvasti myös tarvehierarkian kolmannen ja neljännen portaan eli sosiaalisten tarpeiden ja arvostetuksi tuleminen tarpeet. Henkivakuutus voi olla keino osoittaa välittämistä tai jopa pyrkiä saamaan arvostusta. Näitä tarpeita voidaan tyydyttää myös muilla keinoilla, jolloin oleelliseksi kysymykseksi nousee, miten asiakas saadaan ottamaan juuri henkivakuutus.

KUVIO 6 Maslow'n tarvehierarkia (Burton 2012)

Liebenberg, Carson & Dumm (2012, 638) korostavat elämänmuutosten roolia ja elämänskaareen dynaamisuutta henkivakuutusten ostopäätöksissä. He näkevät, että muutokset voivat indikoida henkivakuutuksesta luopumista. Jokela ym. (2013, 82) nostavat erityisesti muuttuvan perheen merkittäväksi tekijäksi. Suomalainen perhe-elämä ja perhe on mullistunut viime vuosikymmenien aikana ja esimerkiksi se, että molemmat vanhemmat käyvät ansiotyössä ja ovat lasten huoltajina usein täysin tasavertaisia, tuo uudenlaisia tarpeita.

Myös Alhonsuo, Nisén & Pellikka (2009, 35) puhuvat turvallisuuden tarpeesta finanssialan tuotteita kuluttavan yksilön päätöksissä. Turvallisuus on tunne, joka kuvaa vaaran poissaoloa eli tilaa, jossa riskitaso voidaan hyväksyä sekä tulevaisuuden varmuutta. Turvallisuutta voidaan käsitellä monesta eri näkökulmasta, esimerkiksi yksilön, perheen, yrityksen tai koko yhteiskunnan kautta. Oleellista on, että turvallisuus on myös tarve, jota tyydytetään. Päivittäin tehdään päätöksiä turvallisuuteen liittyen ja näihin päätöksiin liittyvät tiiviisti myös vakuutus tuotteet. Usein turvallisuus näyttäytyykin yksilön elämässä juuri taloudellisena turvallisuutena.

Yaari (1965, 137-142) pohjaa mallinsa hyödyn maksimoimiseen elinajan epävarmuus huomiottaen. Yaarin perusajatus on, että vakuutus vastaa epävarmuuden poistoa kuluttajan valinnan mallista. Elinajanodote on edelleen ajankohtainen tekijä henkivakuutusturvan tarvetta tarkastellessa – etenkin, kun elinajanodote kasvaa ja väestö näin ollen ikääntyy (Jokela ym. 2013, 79).

Verotus voi vaikuttaa osaltaan erilaisten tuotteiden kysyntään. Jappelli & Pistaferri (2001) tutkivat verouudistuksen vaikutusta henkivakuutusten kysyntään Italiassa. Uudistuksessa poistettiin henkivakuutuksen verokannustimet korkean marginaaliveron omaavilta ja lisättiin kannustimia matalan marginaaliveron sijoittajille. Näiden kannustimien mukaisia korrelaatioita ei kuitenkaan löytynyt. Syinä tälle he pitivät muun muassa tietämyksen puutetta sekä haluttomuutta sitoutua pitkän aikavälin ratkaisuihin.

2.6 Henkivakuutustuotteita

Henkivakuutuksia voidaan jaotella eri tavoin. Rantala & Kivisaari (2014, 468) pitävät oleellisena, onko kyseessä sosiaaliturvaa täydentävä vai sijoitusmielessä hankittu vakuutus. Tällaisen ajattelun mukaan henkivakuutukset (suppeassa määritelmässä) voitaisiin jakaa säästövakuutuksiin ja riskivakuutuksiin. Kuten luvuissa 2.3 ja 2.5 käytiin läpi, henkivakuutuksia tulisi tarkastella osana muuta toimeentuloa sekä pohtia tarvetta näille vakuutuksille yksilöllisesti. Tätä helpottaa se, että vakuutusyhtiöillä on tänä päivänä tarjota useita erilaisia tuotteita ja näiden tuotteiden yhdistelmiä. (Rantala & Kivisaari 2014, 476)

Tässä luvussa käydään läpi erilaiset vapaaehtoiset, yksityiset henkivakuutukset. Sosiaalivakuutusta käsiteltiin luvussa 2.3.4. Suppeaan määritelmään sisältyvien henkivakuutusten lisäksi luvussa esitellään vapaaehtoinen eläkevakuutus.

2.6.1.Säästöhenkivakuutus

Säästöhenkivakuutus on vakuutus elämisen varalta. Vakuutuksen tarkoituksena on turvata tulevaisuuden toimeentulo vakuutetun itsensä tai omaistensa osalta. Säästöhenkivakuutuksella tarkoitetaan sellaista tuotetta, jossa vakuutuksenottaja säästää pieniä erinä toistuvasti saadakseen

varat myöhemmin käyttöönsä. Vaikka termit eivät ole täysin vakiintuneet, sijoitusvakuutuksella tarkoitetaan yleisesti vakuutusta, jossa vakuutuksenottaja maksaa yhden suuren, kertaluontoisen maksun. Säästöhenkivakuutukset ovat olleet perinteisesti osakkeiden, rahastojen ja talletusten ohella tärkeä pitkäaikaissäästämisen muoto. (Jokela ym. 2013, 93-94)

Käytännössä säästöhenkivakuutus toimii niin, että asiakas maksaa kertaluonteisen vakuutusmaksun tai vakuutusmaksuja, jotka vakuutusyhtiö sijoittaa ja palauttaa sovitusti tuottoineen asiakkaalle. Asiakas valitsee joko itse sijoituskohteet tai antaa vakuutusyhtiön sijoittaa varat parhaaksi katsomallaan tavalla. Säästöhenkivakuutuksen hoitamisesta vakuutusyhtiö perii kuluja eli kuormituksia. Nämä kuormitukset voidaan periä asiakkaan maksamasta vakuutusmaksusta tietyinä prosenttina tai suoraan kertyneestä säästöstä toistuvina erinä. Lisäksi voidaan käyttää näiden kahden mallin yhdistelmiä. Kuormitukset muodostavat tärkeän osan vertailtaessa erilaisia vakuutuksia sekä vakuutuksia ja muita sijoitusvaihtoehtoja keskenään. (Jokela ym. 2013, 94-95, 98-100)

Vakuutettu on sopimuksessa aina tietty henkilö ja säästöt tuottoineen palautetaan vain, mikäli henkilö elää palauttamisajankohtana. Tämä kuolevuuden vaikutus voidaan kompensoida vakuutusmaksussa tai erillisissä lisähyvityksissä. Käytännössä ongelma on tänä päivänä ratkaistu niin, että säästöhenkivakuutuksiin liitetään lähes poikkeuksetta kuolemanvaravakuutus. Turva voi vastata vakuutuksen säästöarvoa, olla pienempi tai olla jopa suurempi. (Jokela ym. 2013, 95; Rantala & Kivisaari 2014, 478)

Säästöhenkivakuutuksen tuoton peruseriaate on sama kuin kaikilla sijoitusvaihtoehdoilla – tuotto ja riski kulkevat käsi kädessä. Säästöhenkivakuutuksen tuotto voi muodostua vakuutusyhtiön maksamasta korosta, säästöjen arvon kehityksestä tai näiden yhdistelmästä. Perinteisin malli on ensimmäisenä mainittu laskuperustekorko. Korko muodostuu kiinteästä osasta sekä muuttuvaeräisestä lisäkorosta, joka maksetaan sijoitustoiminnan ja liiketoiminnan menestyksen mukaan. (Jokela ym. 2013, 100-103) Säästöhenkivakuutukset ovat perinteisesti olleet pitkän aikavälin melko matalariskisiä vaihtoehtoja (Rantala & Kivisaari 2014, 478).

2.6.2 Riskihenkivakuutus

Riskihenkivakuutus, kuolemanvaravakuutus tai yksinkertaisemmin henkivakuutus on vakuutus kuoleman varalta. Tällaista vakuutusta voidaan käyttää myös lainojen lisävakuutena, jolloin

turvataan lainanmaksu velallisen kuoleman tapauksessa. (Koukonen ym. 1986, 69; ks. myös luku 2.6.5) Henkivakuutuksella on mahdollista vakuuttaa joko yksilö tai vaihtoehtoisesti jonkinlainen ryhmä, ja vakuutus voidaan sopia olemassa olemaan tiettyyn ajankohtaan tai tiettyyn ikään. (Jokela ym. 2013, 143)

Kuolemanvaravakuutuksen maksu määräytyy vakuutusturvan suuruuden ja vakuutetun kuolevuuden mukaan. Vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa ikä ja terveydentila sekä mahdollisesti muut vakuutusyhtiön määrittelemät seikat. Yksilövakuutuksissa noudatetaan tänä päivänä sukupuolineutraaliutta, mikä tarkoittaa, että sukupuoli ei saa olla millään tavalla osa hinnoittelua. Henkivakuutusten vakuutusmaksut voidaan laskea eri tavoin. Jatkuvamaksuisissa kuolemanvaravakuutuksissa maksut jaetaan tasasuuruiseksi vakuutusajalle. Tasoitettu maksu eli kuolevuutta vastaava riskimaksun ylittävä osa rahastoidaan ja käytetään myöhemmin asiakkaan hyväksi. Luonnollisessa maksussa sen sijaan peritään jokaiselta vuodelta kyseisen vuoden kuolevuutta vastaava maksu. Näiden lisäksi vakuutusmaksu voi olla myös täysin kertaluonteinen. (Jokela ym. 2013, 144-145)

Kuolemanvaravakuutukset ovat all risk -vakuutuksia eli kaikki vakuutustapahtumat korvataan lähtökohtaisesti ja poikkeukset mainitaan vakuutusehdoissa erikseen. Nykyisin yleisesti sovellettavat rajoitukset ovat itsemurha, sota tai aseellinen selkkaus sekä joukkotuhotilanteet. Korvaussumma voi määräytyä eri tavoin. Se voi olla kiinteä koko vakuutusajan, alentua ennalta sovitusti tai olla sidottu johonkin muuttajaan. (Jokela ym. 2013, 146-148)

2.6.3 Sijoitussidonnainen vakuutus

Sijoitussidonnaisessa vakuutuksessa eli niin kutsutussa unit link –vakuutuksessa vakuutuksenottajalle tarjotaan erilaisia vaihtoehtoja vakuutusmaksujen sijoittamiseen. Sijoitussidonnaiset vakuutukset kilpailevatkin näin ollen myös suorien osake- ja korkosijoitusten sekä rahastositjoitusten pelikentällä. Käytännössä sijoitusvaihtoehdot ovat erilaisia sijoituskokonaisuuksia, kuten rahastoja tai salkkuja. Kuten säästöhenkivakuutus, myös sijoitussidonnaiset vakuutukset voivat olla kerta- tai jatkuvamaksuisia. (Jokela ym. 2013, 107; Rantala & Kivisaari 480-481)

Sijoitussidonnaisessa vakuutuksessa asiakas kantaa koko riskin ja tekee itse sijoituspäätökset. Teoriassa vakuutettu voi jopa menettää kaikki vakuutusmaksunsa. Huomioitavaa on, että va-

kuutettu ei kuitenkaan aidosti omista rahasto-osuuksia eikä omaa näin omistajanoikeuksia. Sijoitussidonnaisesta vakuutuksesta voi myös nostaa säästöjä ennen sopimuksenmukaista erääntymisajankohtaa, mutta tämä usein aiheuttaa kuluja. (Jokela ym. 2013, 107-116)

2.6.4 Kapitalisaatiosopimus

Kapitalisaatiosopimus eli vakuutuskuori on erityistapaus henkivakuutusten joukossa. Kapitalisaatiosopimuksen perusteella ei vakuuteta millään tavalla ketään, vaikka ne määritetään laissa vakuutusluokista henkivakuutuksiksi (18.7.2008/526). Kapitalisaatiosopimusten tarkoituksena onkin tarjota vaihtoehto pitkäaikaiseen säästämiseen ja sijoittamiseen. Vakuutuskuori voi muiden säästövakuutuksien tavoin olla sijoitussidonnainen tai laskuperustekorkoinen. (Rantala & Kivisaari 2014, 482)

Yksi kapitalisaatiosopimuksen erityispiirteistä ja myyntiargumenteista on sen poikkeava vero-kohtelu. Kapitalisaatiosopimuksen tuotto verotetaan vasta sopimuksen erääntyessä, mikä tarkoittaa, että sopimusaikana voidaan vaihtaa rahastoja kuoren sisällä ilman kuluja tai veroseuraamuksia. Tällä tavalla esimerkiksi yritykset voivat säästää huomattavasti vaivaa kirjanpidossa. (Fasoúlas, Manninen & Niiranen 2014, 188-189; Jokela ym. 2013, 123)

2.6.5 Lisävakuutukset

Henkivakuutuksiin voidaan liittää vakuutuksenottajan halutessa lisävakuutuksia koskien sairaudesta johtuvaa työkyvyttömyyttä, sairaanhoitokuluja tai tapaturmariskiä. Tällaisen liitännäisen voi myydä sekä henki- että vahinkovakuutusyhtiö. (Rantala & Kivisaari 2014, 482)

Työkyvyttömyyden perusteella voidaan maksaa vakuutetulle päivärahankaltaista korvausta ennalta määritetyltä maksimialjalta. Pysyvistä työkyvyttömyydestä voidaan maksaa korvaus kertausummana tai työkyvyttömyyseläkkeenä. Korvauksien tarkoitus on luonnollisesti kattaa työkyvyttömyyden välittömiä kuluja ja helpottaa toimeentuloa pitkällä aikavälillä. Työkyvyttömyystapauksissa vakuutukseen voidaan liittää myös niin sanottu maksuvapausetu, jolloin vakuutetun tullessa työkyvyttömäksi hänen vakuutuksensa pysyy voimassa ilman vakuutusmaksuja. (Rantala & Kivisaari 2014, 482-483)

Sairauteen liittyviä lisävakuutuksia ovat esimerkiksi kansainvälisillä markkinoilla tarjolla olevat vakavan sairauden vakuutukset, sairaalavakuutukset sekä perinteiset sairauskuluvakuutukset. Vakavan sairauden vakuutuksien perusteella maksetaan korvausta vakuutusehdoissa määritellystä vakavasta sairaudesta, esimerkiksi syövästä. Sairaalavakuutus korvaa sairaalassa tapahtuvan hoidon ja sairauskuluvakuutus korvaa yleensä sopimuksessa määritellyin ehdoin kaikenlaisten sairauksien aiheuttamia kustannuksia. (Rantala & Kivisaari 2014, 483)

2.6.6 Vapaaehtoinen eläkevakuutus

Vapaaehtoinen eläkevakuutus, josta joskus käytetään myös nimityksiä omaeläkevakuutus tai yksilöllinen eläkevakuutus, on sopimukseen pohjautuva vanhuuden toimeentulon ja lisäturvan hankkimiseen tarkoitettu vakuutustuote. Luvussa 2.3.1 esitellyssä sosiaaliturvan porrasmallissa vapaaehtoinen eläkevakuutus asettuu kolmannelle portaalalle eli sen tarkoitus on täydentää lakisääteistä turvaa. Eläkevakuutuksen avulla vastataankin käytännössä samoihin tarpeisiin kuin henkivakuutuksilla sillä erolla, että eläkevakuutuksissa korvaus maksetaan lakisääteisen eläkkeen tapaan toistuvina erinä. Lisäksi eroavaisuuksia löytyy sekä vakuutusmaksujen että korvausetuuksien verotuksesta.

Eläkevakuutuksen lajeja ovat vanhuuseläkevakuutus, perhe-eläkevakuutus sekä työkyvyttömyyseläkevakuutus. Vanhuuseläkevakuutus, johon liitetään lähes poikkeuksetta kuolemanvaraturva sekä perhe-eläke, joissa etuus maksetaan nimenomaan perheenjäsenen kuoleman varalta ovat etuuksien eräluonteisuutta lukuun ottamatta käytännössä henkivakuutuksia. Ne antavat siis tältä osin myös riskiturvaa. (Jokela ym. 2013, 125-126)

Vakuutuksenottaja voi vähentää vapaaehtoisen vanhuuseläkkeen vakuutusmaksuja pääomatulosta 5000 euroon asti vuosittain. Vapaaehtoisen vanhuuseläkevakuutuksen kysyntä on kuitenkin vähentynyt hyvin pieneksi verotussäännösten vähittäisen kiristymisen myötä. Vuonna 2013 voimaantulleen lainsäädännön myötä vakuutusmaksujen verovähennyskelpoisuus alkoi 68 ikävuoden jälkeen ja vuoden 2017 voimaanastuneen eläkeuudistuksen myötä uusien sopimusten osalta 70. ikävuonna. Lisäksi eläkettä tulee nostaa vähintään 10 vuotta. Säännökset ovat muuttuneet monta kertaa ja erilaisten siirtymäsäännösten myötä kokonaisuudesta on tullut monimutkainen. (Fasóúlas ym 2014, 193-196)

Kertamaksullinen eläkevakuutus on eräs vapaaehtoisen eläkevakuuttamisen muoto, mutta myös sen käyttötilanteet ovat erittäin harvinaisia epäedullisten verosäännösten myötä. Kertamaksullisen eläkevakuutuksen maksuja ei voi vähentää verotuksessa, minkä lisäksi tuotteeseen liittyy kaksinkertainen verotus – sekä tuottoa että pääomaa verotetaan. Kertamaksullisen eläkevakuutuksen osalta eniten keskustelua on käyty mahdollisuudesta muuttaa asuntovarallisuutta lisävaroiksi kulutukseen. (Fasoúlas ym 2014, 209-10; Finanssiala 2013)

2.7 Henkivakuutusyhtiöitä

Tässä luvussa esitellään kolme maksutulolla mitattuna suurinta henkivakuutusyhtiötä Suomessa vuonna 2016 – Nordea Henkivakuutus Oy, OP Henkivakuutus Oy ja Mandatum Henkivakuutusosakeyhtiö. Näiden kolmen yhtiön yhteenlaskettu markkinaosuus suomalaisista henkivakuutuksista on yli 76%. (Finanssiala 2017) Luvussa käydään lisäksi läpi, minkälaisia tuotteita nämä yhtiöt tarjoavat.

2.7.1 Nordea Henkivakuutus Oy

Nordea Henkivakuutus Oy on osa Pohjoismaissa ja Baltiassa toimivaa Nordea-finanssikonsernia. Nordea Pankki toimii yhtiön asiamiehenä ja Nordea Henkivakuutuksen tuotteita tarjotaan kaikissa Nordean Pankin palvelukanavissa. Nordea Henkivakuutuksen vuoden 2016 vakuutusmaksutulo oli noin 1,39 miljardia euroa. (Nordea Henkivakuutus Oy 2017, 43)

Nordea Pankki syntyi neljän pankin – Meritan, Nordbankenin, Unibankin ja Christiania Bank og Kreditkassen – fuusiona vuonna 2001 ja se on Euroopan kymmenen suurimman pankin joukossa. Nordean vuoden 2016 liiketoiminnan tuotot olivat noin 11 miljardia ja taseen loppusumma 616 miljardia. Vuonna 2017 Nordean hallitus päätti, että emoyhtiö siirretään Ruotsista Suomeen, mikä tarkoittaa mahdollisesti, että vuonna 2018 Nordeasta tulee juridisesti suomalainen pankki. (Nordea 2017a; Nordea 2017b)

Nordea Henkivakuutus tarjoaa asiamiehensä kautta kahta erilaista varsinaista henkivakuutusta, kahta erilaista kapitalisaatiosopimusta sekä asuntolainaan liitettävää lisävakuutusta. Henkivakuutukset ovat nimeltään Nordea Visio -sijoitussidonnainen vakuutus ja Nordea MyLife -kuo-

lemanvaravakuutus. Kapitalisaatiosopimuksia myydään nimillä Nordea Capital ja Nordea Ta-voitesäästö ja lainan lisävakuutusta nimellä Lainaturva Plus. (Nordea 2017c, Nordea 2017d, Nordea 2017e, Nordea 2017f, Nordea 2017g)

2.7.2 Mandatum Henkivakuutusosakeyhtiö

Vuonna 1996 perustettu Mandatum Henkivakuutus eli Mandatum Life toimii Suomen lisäksi tytäryhtiön ja sivukonttoreiden kautta myös Baltiassa. Mandatum on osa Sampo-konsernia, jonka juuret ulottuvat 1800-luvun loppuun. Yhtiö toteuttaa varainhoidon, palkitseminen ja sitouttamisen sekä henkilöriskivakuuttamisen palveluita vakuutusopimusten kautta. Mandatum on Nordea Henkivakuutuksen jälkeen markkinaosuudeltaan toiseksi suurin henkivakuutusyhtiö Suomessa ja sen vakuutusmaksutulo vuonna 2016 oli noin 1,094 miljardia euroa. (Mandatum 2017a; Finanssiala 2017)

Henkivakuutusten osalta Mandatum tarjoaa kuolemanvaravakuutusta, kapitalisaatiosopimuksia sekä säästövakuutuksia erilaisilla sijoitussidonnaisuuden ja laskuperustekoron yhdistelmillä. Näihin vakuutusopimuksiin on mahdollistaa liittää myös henkilökohtainen varainhoitopalvelu. (Mandatum 2017b)

2.7.3 OP Henkivakuutus

OP Henkivakuutus on vuonna 1995 perustettu henkivakuutusyhtiö, joka on osa finanssiryhmittymä OP Ryhmää. OP Henkivakuutus tarjoaa yksityishenkilöiden ja yritysten riskihenki-, sijoitus-, säästö- ja eläkevakuutuksia. OP Ryhmä on Suomen suurin finanssiryhmittymä ja sen palveluihin kuuluu niin pankkitoiminta, vakuustointi kuin myös varainhoito. Henkivakuutuksen maksutulo vuonna 2016 oli noin 999 miljoonaa euroa. (Finanssiala 2017; OP Ryhmä 2017a; OP Ryhmä 2017b)

OP Henkivakuutus tarjoaa asiakkailleen kuolemanvaravakuutusta sekä sijoitussidonnaisia OP-Tulevaisuus -vakuutusta ja OP-sijoitusvakuutusta. Nämä molemmat sisältävät myös kuolemanvaravakuutuksen. (OP Ryhmä 2017c, OP Ryhmä 2017d, OP Ryhmä 2017e)

3 SÄÄNTELY

Tässä luvussa käydään läpi henkivakuutusten sääntelyä pääpainona kansalliset, verotukselliset ja henkivakuutustuotteisiin vaikuttavat säädökset. Henkivakuutusyhtiöitä ja vakuutustoimintaa koskevaa sääntelyä sekä kansainvälistä sääntelyä käsitellään suppeammin. Nämä ovat osa niin paljon suurempaa kokonaisuutta, ettei sen käsittely tämän tutkielman puitteissa ole mahdollista.

3.1 Henkivakuutusten juridinen viitekehys

Henkivakuutusten juridinen viitekehys koostuu hyvin pitkälti samoista kokonaisuuksista kuin muidenkin vakuutusten sääntely. Oleellisia instituutioita henkivakuutustoiminnankin kannalta ovat Euroopan unioni sekä Suomen valvontaviranomainen eli Finanssivalvonta. Kansallisesta lainsäädännöstä suoraan henkivakuutustoimintaan vaikuttavia säännöksiä ovat vakuutusyhtiölaki (18.7.2008/521), vakuutusopimuslaki (28.6.1994/543), laki vakuutusluokista (18.7.2008/526), vakuutusyhdistyslaki (31.12.1987/1250), laki vakuutusedustuksesta (17.2.2005/570) sekä laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä (17.3.1995/398).

Tämän lisäksi vakuutustoimintaan vaikuttaa epäsuoremmin joukko yleisiä lakeja, sekä koko finanssialaan liittyviä lakeja. Näistä yleisistä laeista voidaan mainita kuluttajansuojalaki (20.1.1978/38), henkilötietolaki (22.4.1999/523), laki sähköisen viestinnän palveluista (7.11.2014/917), ulosottokaari (15.6.2007/705), konkurssilaki (20.2.2004/120), laki yrityksen saneerauksesta (25.1.1993/47), laki yksityishenkilön velkajärjestelyistä (25.1.1993/57) sekä laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (18.7.2008/503). Koko finanssialaan vaikuttavat lisäksi sijoituspalvelulaki (29.1.1998/48) ja laki Finanssivalvonnasta (19.12.2008/878).

Varsinaisten säädöksiensä lisäksi alalla puhutaan hyvästä vakuutustavasta, mikä tarkoittaa, että vakuutusyhtiöiden tulee toimia lainmukaisesti, eettisesti kestävästi, kohtuullisesti sekä oikeudenmukaisesti. Hyvän vakuutustavan käsite on lähtökohdiltaan hyvin epämääräinen, mutta se muodostuu kuluttajansuojaa korostavista säännöksistä, Finanssivalvonnan ja sosiaali- ja terveysministeriön määräyksistä sekä Vakuutus- ja rahoitusneuvonnan ja Kuluttajariitalautakun-

nan linjauksista. Hyvä vakuutustapa näkyy muun muassa hinnoittelussa, tietosuojakysymyksissä, tunnistamisessa sekä sopimusvapauden periaatteessa. (Alhonsuo ym. 2009, 109, 127; Jokela ym. 2013, 429)

3.2 Henkivakuutus sopimuksena

Henkivakuutusten sääntelyn pääpaino on vakuutus sopimuslaisissa. Vakuutuksen on katsottu olevan tuotteena sellainen, jonka puitteissa on erityisen tärkeää suojata kuluttajan intressit. Se on abstrakti sitoumus ja usein vaikeaselkoinen. Lisäksi sopimukset ovat pitkäaikaisia ja mahdollisesti hyvin merkittäviä yksilön toimeentulon kannalta. (Lehtipuro ym. 2010, 117)

Yksityinen vakuutus perustuu kahden osapuolen, vakuutuksenottajan ja vakuuttajan, väliseen sopimukseen. Vakuutus sopimuslain keskeiset tavoitteet ovat sopimuksissa noudatettavien sääntöjen selventäminen sekä sopimuksessa heikomman osapuolen eli vakuutuksenottajan aseman suojaaminen suhteessa vahvempaan osapuoleen eli vakuutuksenantajaan. Sopimusehto, joka poikkeaa laista vakuutuksenottajaa tai muuta kuluttajaksi rinnastettavaa vakuutuksenottajatahoa vastaan on mitätön. Lisäksi jos vakuutuksenantaja ei ole antanut myynti- ja markkinointivaiheessa kaikkea oleellista informaatiota, sopimuksen katsotaan olevan voimassa ehdoilla, joilla vakuutuksenottaja on sen käsittänyt. Vakuutus sopimuslakia sovelletaan vapaaehtoisiin henkilö- ja vahinkovakuutuksiin sekä potilas-, liikenne- ja ympäristövahinkovakuutuksiin. (Rantala & Kivisaari 2014, 321-324; Vakuutus sopimuslaki, 3 §)

Vakuutus sopimuslaisissa henkilövakuutus, jollaiseksi henkivakuutuskin luetaan, tarkoittaa vakuutusta, jonka kohteena on luonnollinen henkilö. Henkilövakuutukset jaetaan vakuutus sopimuslaisissa henkivakuutuksiin, joihin lain puitteissa lasketaan kuuluvaksi myös eläkevakuutukset, sekä sairaus- ja tapaturmavakuutuksiin. Laki käsittää siis henkivakuutukset suppeaa määritelmää laajemmin. (Jokela ym. 2013, 213)

Henkivakuutus sopimuksia koskevat samat yleiset vakuutus sopimusten periaatteet kuin muitakin henkilövakuutuksia. Näistä oleellisimmat ovat vakuutuksesta annettavat tiedot, voimassaolo ja sopimuksen muuttaminen, vakuutuksenottajan ja vakuutetun velvollisuudet, vakuutuksenantajan vastuun rajoitukset, vakuutusmaksu, edunsaajamääräykset sekä korvausmenettely.

Näiden peruseriaatteiden lisäksi henkivakuutus sopimuksista voidaan löytää joitakin erityispiirteitä, jotka juontuvat henkivakuutuksen erityisluonteesta, sopimusten pitkäaikaisuudesta ja iän tuomista riskitekijöistä. (Rantala & Kivisaari 2014, 474; Jokela ym. 2013, 214) Henkivakuutus sopimuksista ei kuitenkaan säädetä vakuutus sopimus laissa erikseen (Hemmo & ja Hoppi 2006, 408).

Henkivakuutus sopimuksen voimassaolo aika voidaan sitoa tiettyyn ikään tai ajankohtaan. Sopimus voidaan solmia myös jonkin ajanjakson pituiseksi, mutta uusiutuvaksi tietyin ehdoin. Tämän lisäksi voimassaolo aika voi riippua jostain muustakin tekijästä kuin ajasta – esimerkiksi asuntolainasta tai työsuhteesta. (Rantala & Kivisaari 2014, 474)

Henkivakuutus on yleensä jatkuvamaksuinen, mikä tarkoittaa, että koko vakuutus sopimuksen voimassaolo ajan suoritetaan vakiosuuruista maksua. Tähän maksuun voi vaikuttaa indeksiehto tai luonnollisen maksun osalta maksukauden riski. Esimerkiksi vanhetessa kuoleman riski kasvaa, jolloin myös vakuutus maksu kasvaa. Henkivakuutusten maksut lasketaan niin, että ne vastaavat kuolevuuden ja sairastumisen todennäköisyyksiä. Näin ollen vakuutus nottajan tulee yleensä selvittää vakuutetun terveydentila kuoleman riskiä vakuutettaessa – merkittävässä tapauksissa mahdollisesti lääkärintarkastuksessa. (Rantala & Kivisaari 2014, 474-475)

Vakuutus nottajalla tarkoitetaan vakuutus sopimus laissa (543, 2 §) sitä, joka on tehnyt vakuutajan kanssa vakuutus sopimuksen. Tämä osapuoli voi olla niin fyysinen henkilö, useampi henkilö kuin myös juridinen henkilö. Vakuutus nottajan velvollisuutena on maksaa vakuutus maksut, minkä lisäksi hän on ainoana henkilönä oikeutettu määräämään vakuutus ksesta. (Jokela ym. 2013, 218)

Vakuutettu on henkivakuutus ssa se, joka on vakuutus n kohteena. Vakuutus otetaan vakuutetun vakuutus tapahtuman varalle ja henkivakuutus ssa tämä tapahtuma on elämä tai kuolema. Huomattavaa on, että vakuutus nottaja ja vakuutettu voivat olla eri henkilöitä. (Vakuutus sopimus laki, 2§; Jokela ym. 2013, 219)

Vakuutus nantaja myöntää vakuutus sia. Tämä sopimus osapuoli siis suorittaa vakuutus tapahtuman sattuessa korvauksen. Vakuutus sien myöntämiseen tarvitaan toimilupa, jonka vakuutus-

yhtiöiden osalta myöntää Finanssivalvonta ja vakuutusyhdistyksille sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. (Finanssivalvonta 2016, Jokela ym. 2013, 217; Vakuutuslakia, 2 §, Vakuutusyhdistyslaki, 2 §)

Vakuutuksenottajan, vakuutuksenantajan ja vakuutetun lisäksi henkivakuutus sopimuksen neljäs osapuoli on edunsaaja. Edunsaajalla tarkoitetaan henkilöä tai henkilöitä, joille korvaukset ja etuudet maksetaan. Edunsaajan määrittää vain ja ainoastaan vakuutuksenottaja. Edunsaajan voi nimetä ilman kyseisen henkilön suostumusta, mutta edunsaaja voi myös kieltäytyä asemastaan. Käytännössä tilanne on usein se, ettei edunsaaja tiedä olevansa edunsaaja. (Vakuutuslakia, 47 §; Jokela ym. 2013, 220)

3.3 Henkivakuutusten markkinointi

Kaikkea markkinointia säätelee kuluttajansuojalaki (20.1.1978/38). Laki sisältää säännöksiä, joiden tarkoituksena on kuluttajan suojaaminen epäasialliselta markkinoinnilta. Markkinoinnin tulee aina olla hyvän markkinointitavan mukaista eikä markkinoinnissa saa käyttää kuluttajan kannalta sopimatonta menettelyä. Hyvällä markkinointitavalla tarkoitetaan laissa sellaista toimintatapaa, joka on linjassa yhteiskunnan yleisesti hyväksytyjen arvojen kanssa. Menettely taas on sopimatonta, mikäli se on elinkeinotoiminnan yleisesti hyväksyttävän menettelytavan vastainen tai se heikentää kuluttajan kykyä tehdä perusteltu ostopäätös. Lisäksi markkinoinnin on oltava tunnistettavaa. (Kuluttajansuojalaki, 3 - 4 §)

Myös markkinointiin ja asiakassuhteeseen liittyviä tietoja ja tiedonantoa säädellään. Annettavat tiedot eivät saa olla totuudenvastaisia tai harhaanjohtavia, mikäli nämä tiedot ovat sellaisia, jotka voisivat vaikuttaa kulutus päätökseen. Tämän lisäksi kaikki päätöksen kannalta oleelliset tiedot on annettava ja näiden tietojen tulee olla ymmärrettäviä ja selkeitä ja tiedonannon tulee olla oikea-aikaista. (Kuluttajansuojalaki, 6 § ja 7 §) Lisäksi ns. hintamerkintäasetuksella (553/2013, 3 §) säädetään, että hinta on ilmoitettava selkeästi ja yksiselitteisesti.

Lisäksi vakuutus sopimuksissa (543, 2.luku) säädellään asiakkaalle ennen vakuutuksen myöntämistä annettavia tietoja. Nämä säädökset koskevat muun muassa vakuutusehtoja, maksuja, asiakirjoja sekä voimassaoloaika. Hemmo & Hoppu (2006, 408) huomauttavat, että vakuutus-

sopimuslain mukainen tiedonantovelvollisuus on tuottanut tulkintaongelmia sijoitussidonnais-ten säästöhenkivakuutuksien osalta. Kyseisissä vakuutuksissa tiedonantovelvollisuus nähdään koskevan myös sijoitusriskin ja kuormitusten selvittämistä, vaikka nämä voivat olla huomatta-vasti tavallisia vakuutus sopimuksen kohtia moniulotteisempia. Lakitekstien lisäksi sääntelyä tuottaa myös Finanssivalvonta, jonka tehtävänä on valvoa vakuutusyhtiöiden markkinointia. (Jokela ym. 2013, 427)

3.4 Verotus

Henkilövakuutusten verotus on ollut alati muutoksien kohteena. Tämä on erityisen haasteellista henkivakuutusyhtiöille, jotka markkinoivat ja myyvät vakuutuksia senhetkisen sääntelyn puit-teissa. Henkivakuutukset ovat pitkäaikaisia sopimuksia eikä vakuutuksenottaja voi verolainsää-dännön muutoksien perusteella peruuttaa sopimustaan. Merkittävimpiä viime vuosien muutok-sia ovat olleet vakuutusmaksujen vähennyskelpoisuuden poistaminen, eläkevakuutuksen ehto-jen kiristäminen sekä henkivakuutusten kuolemantapauskorvauksen verottomuuden poistami-nen. (Jokela ym. 2013, 355) Näistä jälkimmäisimpään palataan tarkemmin luvussa 3.4.

Tässä luvussa käsitellään Suomen verotusta henkivakuutuksiin painottuen. Lisäksi käydään läpi yleisempien säästämismuotojen verotusta. Verojärjestelmää ei kuitenkaan esitellä yleisellä ta-solla.

3.4.1 Eri säästämismuotojen verotus

Tässä luvussa tarkastellaan osakkeiden, joukkovelkakirjalainojen, sijoitusrahastojen sekä talle-tusten verotusta. Nämä voidaan nähdä perinteisimpinä säästämisen ja sijoittamisen muotoina ja sellaisina parhaiten vertailtavissa säästövakuutus tuotteiden kanssa. Vakuutus tuotteet kilpaile-vat näin ollen sekä toistensa että myös muiden säästämisen tuotteiden kanssa. (Rantala & Ki-visaari 2014, 480)

3.4.1.1 Osakkeet

Osakeyhtiöitä on yksityisiä sekä julkisia yhtiöitä, joiden osakkeilla käydään kauppaa pörssissä. Osakeyhtiön omistavat molemmissa tapauksissa osakkeenomistajat ja osakkeista saadun tuoton

määrittelevät osingot eli yhtiön omistajilleen jakama tuotto sekä arvonvaihtelu. Osakkeet ovat olleet pitkällä aikavälillä erittäin kilpailukykyinen sijoituskohde niin Suomessa kuin myös esimerkiksi Yhdysvalloissa (Saario 2014, 54-55). Yksityisilläkin osakkeilla voidaan käydä kauppaa, mutta tämä tapahtuu niin sanotuilla vaihtoehtoisilla markkinapaikoilla. (Fasoúlas ym. 2014, 83)

Listattujen eli julkisesti noteerattujen osakkeiden osinkotulo on yksityishenkilölle pääomatuloa ja 85% siitä on veronalaista. Pääomatulon veroprosentti on 30 ja 40 000 euron ylimenevältä osalta 34 (Veronmaksajat 2017). Listamaattomasta eli yksityisestä osakeyhtiöstä saatu osinkotulo jaetaan ansio- ja pääomatuloihin. Verokohteluun vaikuttaa yhtiön nettovarallisuus. Osinkotuloa verotetaan kevyemmin silloin, kun tulon määrä vastaa korkeintaan 8 prosentin vuotuisuutta osakkeiden matemaattiselle arvolle (varat-velat / osakkeiden määrä). Tällöin veronalaista pääomatuloa on 25% tulosta. Vuotuisen osinkotulon ylittäessä 150 000 euroa ylimenevästä osasta 85% on veronalaista pääomatuloa. Mikäli osinkoa maksetaan yli 8 prosenttia matemaattisesta arvosta, tulosta 75% on veronalaista ansiotuloa. Osakkeiden myynnistä saatua voittoa eli luovutusvoittoa verotetaan pääomatulona koko määrältä 30% mukaan ja 40 000 euron ylimenevältä osalta 34% mukaan. Luovutusvoiton tapauksessa ei ole merkitystä, onko yhtiö listattu vai listaamaton. (Fasoúlas ym. 2017, 86- 87, 101; Verohallinto 2017a)

3.4.1.2 Joukkovelkakirjalainat

Joukkovelkakirjalainat ovat yhteisön, esimerkiksi valtion tai yrityksen, ottamia yleiseen liikkeeseen laskettuja ja maturiteetilta pitkäaikaisia arvopapereita. Lainan kokonaismäärä on jaettu pieniin osiin velkakirjoiksi. Joukkovelkakirja voi olla joko vaihtuva-, kiinteä-, tai nollakorkoinen tai sidottu johonkin indeksiin. (Fasoúlas ym. 2014, 31)

Joukkovelkakirjan myyntiä käsitellään verotuksessa luovutusvoittona tai -tappiona. Suomessa yleisesti verovelvollisten luonnollisten henkilöiden ja kuolinpesien tapauksessa sovelletaan lähdeverolakia. Muussa tapauksessa luovutusvoitto on pääomatuloveron alaista tuloa. Lähdeveroa sovelletaan myös joukkovelkakirjalainan korkoon, mikäli laina on tarjottu yleisölle ja mikäli liikkeeseenlaskijana toimii Suomen valtio, suomalainen kunta tai kuntayhtymä, Suomen Pankki tai mikäli joku näistä on antanut takauksen. (Fasoúlas ym. 2014, 32-33)

3.4.1.3 Sijoitusrahastot

Sijoitusrahasto on varojen kokonaisuus, joka voi koostua erilaisista varallisuuseristä. Rahasto jakautuu keskenään yhtä suuriin osuuksiin ja sen omistavat rahastoon sijoittaneet henkilöt. Rahastoyhtiö hallinnoi varoja ja sijoittaa ne riskiprofiilin ja sijoitusstrategian mukaisesti.

Sijoitusrahastot sisältävät kahdenlaisia osuuksia – tuotto-osuuksia ja kasvuosuuksia. Tuotto-osuuksille jaetaan tuotto eli voitto-osuus vuosittain ja kasvuosuuksille tuotto lisätään pääomaan. Vero peritään omistajan saamasta voitto-osuudesta ja myynnistä syntyvästä voitosta, mutta kasvuosuudet eivät sen sijaan aiheuta veroseuraamuksia ennen myyntiä. Voitto-osuus on aina kokonaan pääomatuloa ja myyntivoitto verotetaan luovutusvoittoa koskevien säännösten mukaan. (Fasoúlas ym. 2014, 132, 137-138)

3.4.1.4 Talletukset

Talletuksilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa kotimaisen tai ulkomaisen pankin talletustilille tehtyjä talletuksia. Näitä tilejä on useita erilaisia, joista jotkin tarjoavat hieman korkeampia tuottoja kuin toiset, mutta pääosin talletukset mielletään vähäriskisiksi ja matalan tuoton sijoituksiksi. Tilit voivat sisältää erilaisia sopimusehtoja, kuten nostorajoja tai määräaikoja, mutta ehtojen tulee olla Finanssivalvonnan hyväksymät. Kotimaiset talletukset ovat pääosin lähdeveron alaisia. Myös ulkomaisen pankin sivukonttorin tilille tehtyjen talletusten korot ovat Suomessa lähdeveron alaisia. (Fasoúlas ym. 2014, 20-22)

3.4.2. Perintö- ja lahjaverotus

Varallisuuden siirtoa jälkeläisille on hyvä miettiä ajoissa. Näin voidaan päätyä mahdollisimman tehokkaihin verotuksellisiin ratkaisuihin. Perintömotiivi on muutenkin yksi varallisuuden hallinnan keskeisimmistä tekijöistä korkeassa iässä, mikä korostuu, mitä enemmän omaisuutta jätetään perittäväksi. Henkivakuutuksia onkin käytetty aikaisemmin paljon perintösuunnittelun välineenä, mitä on hyödynnetty myös markkinoinnissa. Vuoden 2017 alusta voimaan tullut perintö- ja lahjaverolain muutos poistaa henkivakuutusten kuolemantapauskorvauksen veroedun, mikä muuttaa niiden luonnetta osana perintösuunnittelua. (Jokela ym. 2013, 69; Fasoúlas ym. 2014, 274; Nordea 2017d)

3.4.2.1 Perintö- ja lahjaverolain yleiset periaatteet

Lain mukaan perintöveroa suoritetaan perinnön tai testamentin perusteella saadusta omaisuudesta, mikäli perinnönjättäjä, perillinen tai testamentinsaaja on kuolinhetkellä asunut Suomessa sekä perinnön tai testamentin perusteella saadusta kiinteästä omaisuudesta, joka on Suomessa sekä yhteisön, jonka varoista yli 50 prosenttia koostuu Suomessa sijaitsevasta kiinteästä omaisuudesta, osakkeista tai osuuksista. Lain mukaan ”Henkilön katsotaan asuvan Suomessa, jos hänellä on täällä varsinainen asunto ja koti.” 5. pykälän mukaisesti velvollisuus suorittaa perintöveroa alkaa niin perillisen kuin testamentinsaajankin osalta perinnönjättäjän kuolemasta. (Perintö- ja lahjaverolaki, 4-5 §)

Laki (Perintö- ja lahjaverolaki, 11 §) luokittelee kuolinpesän osuuksien saajat kahteen veroluokkaan:

I. perinnönjättäjän aviopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen sekä perinnönjättäjän kihlakumppani tai avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (26/2011) tarkoitettu avopuoliso saamansa perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun avustuksen määrään asti; sekä

II. muut sukulaiset ja vieraat.

Lahjaveroa maksetaan lain mukaan (Perintö- ja lahjaverolaki, 18 §) omaisuuden siirtyessä lahjana toiselle, jos:

1) jos lahjanantaja tai lahjansaaja asui lahjoitushetkellä Suomessa; sekä

2) Suomessa olevasta kiinteästä omaisuudesta sekä sellaisen yhteisön osakkeista tai osuuksista, jonka varoista enemmän kuin 50 prosenttia muodostuu Suomessa olevasta kiinteästä omaisuudesta.

Lain mukaan henkilö asuu Suomessa, jos hänellä on maassa varsinainen asunto ja koti. Lahjana pidetään myös vakuutuksesta edunsaajamääräyksen nojalla vastikkeetta saatua korvausta. Vakuutuskorvausta ei kuitenkaan lueta lahjaksi niiltä osin kuin se on tuloverotuksessa edunsaajan veronalaista tuloa. (Perintö- ja lahjaverolaki, 18-18a §) Lain mukaan (Perintö- ja lahjaverolaki, 19 §) lahjaveroa ei sen sijaan suoriteta (lakitekstissä tältä osin vanhentuneet määrät):

1) tavanomaisesta koti-irtaimistosta, joka on tarkoitettu lahjansaajan tai hänen perheensä henkilökohtaiseen käyttöön, siltä osin kuin lahjan arvo ei ole 4 000 euroa suurempi;

2) siitä, mitä joku on käyttänyt toisen kasvatusta tai koulutusta varten tai toisen eläkkeeksi taikka muutoin antanut toiselle näihin tarkoituksiin sellaisessa muodossa, että lahjansaajalla ei ole mahdollisuutta käyttää lahjoitettua määrää muihin tarkoituksiin; eikä

3) muusta lahjasta, jonka arvo on 4 000 euroa pienempi, kuitenkin niin, että jos lahjansaaja kolmen vuoden kuluessa saa samalta antajalta useita sellaisia lahjoja, näistä on suoritettava veroa, kun niiden yhteinen arvo nousee vähintään mainittuun määrään.

3.4.2.2 Ennen vuotta 2017

Vuoden 2017 alusta voimaan tullut perintö- ja lahjaverolain muutos vaikutti henkivakuutusten verokohteluun merkittävästi. Tässä luvussa esitellään perintö- ja lahjaverolain pääkohdat ennen vuotta 2017. Tarkastelun painopiste on henkivakuutuksissa.

Edunsaajan ollessa vainajan leski puolet vakuutuskorvauksesta oli verotonta. Myös leskeä koski sama raja kuin perillisiä ja edunsaajia eli veroton summa oli aina vähintään 35 000 euroa. Huomattavaa on, että vähintään 35 000 euron raja lesken korvauksessa oli laintulkinnasta syntyntä oikeuskäytäntöä, sillä lain sanamuoto oli tulkittavissa eri tavoin. Edunsaaja voi olla vakuutuksen osalta myös kuolinpesä, mutta verotuskäytännössä kuitenkin katsottiin jokaisen perillisen olevan oikeutettu 35 000 euron verovapaaseen osaan. (Fasoúlas ym. 2014, 295-296; Perintö- ja lahjaverolaki 12.7.1940/378) 35 000 euron verovapaan osan ylittävä korvaus lisätään perinnönsaajan kokonaisperintöosuuteen perintöverotuksen toimituksessa. Jos edunsaajana oli siis lähiomainen, hän maksoi perintöveroa vain ylittävästä osasta. Pääomatuloksi korvausta ei laskettu. (Fasoúlas ym. 2014, 296)

Veronalaisesta perintöosuudesta sai vähentää perinnönjättäjän puoliso ja puolisoa vastaava henkilö 60 000 euroa ja perinnönjättäjän suoraan alenevassa polvessa oleva alaikäinen perillinen 40 000 euroa. Jälkimmäistä tapausta sovelletaan laissa myös ottolapsisuhteeseen. Näitä

vähennyksiä kutsutaan laissa *puolisovähennykseksi* ja *alaikäisyysvähennykseksi*. (Perintö- ja lahjaverolaki, 12 §)

Oleellinen osa verotusmallia on lähiomaisen käsite. Tällaisia ovat puoliso, vakuutusnottajan suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, ottolapsi, kasvattilapsi tai puolison lapsi. Puolisoksi luetaan avopuolisot, jotka aikaisemmin ovat olleet avioliitossa tai joilla on tai on ollut yhteinen lapsi. Myös rekisteröidyn parisuhteen osapuolet ovat toisilleen puolisoja. Muille kuin lähiomaisille vakuutuskorvaus kuolintapauksessa oli kokonaisuudessaan veronalaista pääomatuloa. Tällaisia ovat muun muassa veljen lapset ja muu kuin aviopuolisoon rinnastettava avopuoliso. Tällöin korvauksesta ei kuitenkaan maksettu perintöveroa. (Fasoúlas ym. 2014, 296) Perintöveroa maksetaan kahden eri verotusluokan mukaan. Vuoden 2017 edeltävän ajan veroasteikot löytyvät taulukosta 1.

TAULUKKO 1 Entiset perintöveroasteikot (Perintö- ja lahjaverolaki, ennen vuotta 2017)

I veroluokan asteikot:

Verotettavan arvo euroina	osuuden	Veron vakioerä kohdalla euroina	osuuden alarajan	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000–40 000		100		8
40 000–60 000		1 700		11
60 000–200 000		3 900		14
200 000–1 000 000		23 500		17
1 000 000–		159 500		20

II veroluokan asteikot:

Verotettavan arvo euroina	osuuden	Veron vakioerä kohdalla euroina	osuuden alarajan	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000–40 000		100		21
40 000–60 000		4 300		27
60 000–1 000 000		9 700		33
1 000 000–		319 900		36

Lahjaverotuksen osalta keskeisin muutos on veroasteikkojen muutos. Huomattavaa on myös, että verotettavan lahjan alaraja kumotussa säädöksessä oli 4000 euroa. Ennen vuotta 2017 lahjaveroa maksettiin kaikissa portaissa nykytasoa enemmän. (ks. taulukko 2)

TAULUKKO 2 Entiset lahjaverosteikot (Perintö- ja lahjaverolaki, ennen vuotta 2017)

I veroluokka

Verotettavan arvo euroina	osuuden	Veron vakioerä kohdalla euroina	osuuden alarajan	Veroprosentti ylimenevästä osasta
4 000–17 000		100		8
17 000–50 000		1 140		11
50 000–200 000		4 770		14
200 000–1 000 000		25 770		17
1 000 000–		161 770		20

II veroluokka

Verotettavan arvo euroina	osuuden	Veron vakioerä kohdalla euroina	osuuden alarajan	Veroprosentti ylimenevästä osasta
4 000–17 000		100		21
17 000–50 000		2 830		27
50 000–1 000 000		11 740		33
1 000 000–		325 240		36

3.4.2.3 Lakimuutoksen jälkeen

Hallitus esitti vuoden 2016 lopulla, että perintö- ja lahjaverolakia muutetaan niin henkivakuutuksien verokohtelun kuin myös perintö- ja lahjaverosteikkojen osalta. Lakiesitys kävi läpi lausuntokierroksen ennen hyväksyntää ja uusi laki astui voimaan vuonna 2017 vuoden siirtymäsäännöksellä. Perintö- ja lahjaverotusta kevennettiin, vähennyksiä korotettiin, henkivakuutusten verokohtelua muutettiin ja perintöveroa ei enää peritä ulosottoihin. (Fasoúlas ym. 2014, 295; HE 175/2016; Verohallinto 2017b)

Kuten edellisessä luvussa todettiin, henkivakuutuksien osalta vakuutetun kuoleman johdosta edunsaajina oleville lähiomaisille tai perilliselle maksettu korvaus oli verotonta 35 000 euroon asti. 35 000 euron raja koski siis kutakin edunsaajaa ja perillistä erikseen. Tämä säädös kumottiin kokonaan ja vuodesta 2017 eteenpäin henkivakuutusten kuolemantapauskorvauksista maksetaan perintöveroa. Perintöveroa ei kuitenkaan makseta niiltä osin, kun vakuutuskorvaus on veronalaista tuloa tuloverotuksessa. Tämä menettely sisälsi vuoden siirtymäsäännöksen eli kumottuja säädöksiä sovellettiin vielä vuoden 2017 ajan. (Perintö- ja lahjaverolaki, 7a §)

Perintöverotusta kevennettiin molemmissa veroluokissa ja kaikissa asteikoissa (ks. taulukko 3). Veronalaisen tulon raja pysyy silti ennallaan. Perintöveroa ei siis makseta, kun perintöosuus tai sen jäännös jää alle 20 000 euron.

TAULUKKO 3 Perintöveroasteikot (Perintö- ja lahjaverolaki)

I perintöveroluokan veroasteikot:

Verotettavan osuuden arvo euroina	Veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla euroina	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000–40 000	100	7
40 000–60 000	1 500	10
60 000–200 000	3 500	13
200 000–1 000 000	21 700	16
1 000 000–	149 700	19

II perintöveroluokan asteikot:

Verotettavan osuuden arvo euroina	Veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla euroina	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000–40 000	100	19
40 000–60 000	3 900	25
60 000–200 000	8 900	29
200 000–1 000 000	49 500	31
1 000 000–	297 500	33

Tämän lisäksi luvussa 3.4.2.2 esiteltyjä puoliso vähennystä ja alaikäisyys vähennystä korotettiin. Uudet määrät ovat puoliso vähennyksen osalta 90 000 euroa ja alaikäisyys vähennyksen osalta 60 000 euroa. Täältäkin osin verotaakkaa siis kevennettiin. (Perintö- ja lahjaverolaki, 14 § ja 52 §)

Lahjaverotusta kevennettiin kaikilla asteikoilla. Ylin veroprosentti laskee 17%:iin ja toisessa luokassa 33%:iin. Lisäksi merkittävänä muutoksena alin verotettava määrä nousee 4000 eurosta 5000 euroon (ks. taulukko 4). (Perintö- ja lahjaverolaki)

TAULUKKO 4. Lahjaveroasteikot (Perintö- ja lahjaverolaki)

I lahjaveroveroluokan asteikot:

Verotettavan arvo euroina	osuuden	Veron vakioerä kohdalla euroina	osuuden alarajan	Veroprosentti ylimenevästä osasta
5 000–25 000		100		8
25 000–55 000		1 700		10
55 000–200 000		4 700		12
200 000–1 000 000		22 100		15
1 000 000–		142 100		17

II lahjaveroluokan asteikot:

Verotettavan arvo euroina	osuuden	Veron vakioerä kohdalla euroina	osuuden alarajan	Veroprosentti ylimenevästä osasta
5 000–25 000		100		19
25 000–55 000		3 900		25
55 000–200 000		11 400		29
200 000–1 000 000		53 450		31
1 000 000–		301 450		33

3.4.3 Henkivakuutus tuloverotuksessa

Henkivakuutuksen perusteella saatu vakuutussuoritus ja henkivakuutuksen tuotto ovat veronalaista pääomatuloa. Henkivakuutussuoritukseksi käsitetään laissa henkivakuutuksen säästösumman lisäksi vakuutusmaksujen palautuksena tai takaisinostolla saadut suoritukset, jotka on luettu vakuutuksenottajan hyväksi muutettaessa vakuutusta toisenlaiseksi vakuutukseksi. Henkivakuutuksen vakuutussuorituksesta veronalaista tuloa on ainoastaan tuotto kahdessa tapauksessa:

1. mikäli suoritus maksetaan sopimuksen säästösummana kertaluonteisesti tai useampana eränä lyhyempänä kuin kahden vuoden aikana vakuutetun tultua määräikänsä tai
2. jos, vakuutussuorituksen saa vakuutuksenottaja itse hänen puolisonsa tai suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, ottolapsi, ottolapsen rintaperillinen tai puolison lapsi. (Tuloverolaki, 32§, 34 §)

3.4.4 Valtiovarainministeriön työryhmä

Valtiovarainministeriö asetti kesäkuussa 2017 työryhmän, jonka tehtävänä on pohtia erilaisten sijoitusmuotojen sekä kertamaksullisen eläkevakuutuksen verotuskohtelua. Erityisesti työryhmän on tarkoitus selvittää sijoitusrahastojen ja niihin liittyvien kapitalisaatiosopimusten, sijoitussidonnaisten henkivakuutusten sekä säästöhenkivakuutusten asemaa. Tuotteita tarkastellaan nykyisen verokohtelun toimivuuden, neutraliteetin sekä ajantasaisuuden osalta. Kertamaksullisen eläkevakuutuksen osalta työryhmä tulee laatimaan ehdotuksen verosääntelystä.

Työryhmän asettaminen perustuu hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan meneillään olevalla hallituskaudella tullaan selvittämään kyseisten instrumenttien verokohtelua. Työryhmän toimikausi päättyi 31.1.2018 ja tuloksena pitäisi olla suositukset verokohtelusta. Selvityksen linjauksista riippuen työ voi edetä luonnokseksi hallituksen esityksestä asti. (VM070:00/2017)

4 HENKIVAKUUTUSTEN NYKYTILA

Tässä luvussa tarkastellaan luvussa 1.3 esitellyin menetelmin tutkimusaineiston perusteella henkivakuutuskentän nykytilaa ja toimintaympäristöä. Lisäksi luvussa arvioidaan suomalaisten vakuutusturvan tasoa. Henkivakuutuskenttää tutkitaan siis sekä toimialan että toimialan asiakkaiden ja potentiaalisten asiakkaiden näkökulmasta. Pääpaino tarkastelussa on sääntelyssä ja sen tuomissa vaikutuksissa. ”Haastateltavilla” ja ”asiantuntijoilla” viitataan kaikkiin muihin paitsi Vanhaseen, jonka haastattelu erosi niin haastatteluteknisesti kuin myös kysymyksiltään muista haastatteluista. Mikäli Vanhaseen viitataan, se mainitaan erikseen. Asiantuntijahaastatteluiden tukena hyödynnetään Finanssialan julkaisemaa Vakuutustutkimus-raporttia.

Luvussa 4.1 keskitytään toimialaan eli yhtiöihin ja tuotteisiin. Sääntelyllä on pääpaino, mutta myös joitakin muita toimintaympäristöön vaikuttavia tekijöitä tunnistetaan. Tarkastelun kohteena on esimerkiksi henkivakuutus tuotteiden kilpailukyky, yhtiöiden tilanne sekä toimintaympäristön ennakoitavuus. Esiin nousi myös pidemmän aikavälin kehityskaaria, jotka ovat vaikuttaneet henkivakuutussektoriin toimintaan ja mahdollisuuksiin. Luku 4.2 keskittyy yksilöihin.

4.1 Toimiala

Haastateltavat pitivät yleisesti henkivakuutussektorin toimintaympäristöä haastavana, mutta pääosin hyvänä ja elinvoimaisena. Alan sisältä toimintaa pääosin tarkastelevat Poikonen, Voutilainen, Korenius ja Lilja kokivat maksutulokehityksen edelleen hyvänä. Kaikki tähdensivät lisäksi, että vakuuttamisen perustarpeet, turva kuoleman ja elämän varalle, eivät ole kadonneet mihinkään. Lisäksi etenkin Voutilainen painotti, että henkivakuutus tuotteet ovat edelleen kilpailukykyisiä ja omaavat tiettyjä etuja muihin kilpaileviin tuotteisiin ja ratkaisuihin nähden. Voutilainen totesi, että vaikka perintöetua ei enää ole, kuolemanvaraturvan omaavien tuotteiden avulla voidaan edelleen suoraviivaistaa perinnönjättämistä ja ohittaa kuolinpesä ja näin välttää monimutkaiset testamenttitilanteet. Varainhoitoyritystä edustava Lilja mainitsi myös, että taloudellisen aktiviteetin kasvaminen on näkynyt sijoituspalvelutoiminnassa ja näin myös säästövakuutuksissa.

Puhtaiden riskihenkivakuutusten sekä säästöhenkivakuutusten osalta erityisesti Myllymäki piti sääntelyn tasoa hyvänä. Hän tarkensi, että kyseisten tuotteiden sääntely on loppujen lopuksi ollut melko muuttumatonta ja lain tulkinta vakiintunutta. Myös kapitalisaatiosopimuksissa Myllymäen mukaan tunnusomaista on nimenomaan sääntelyn puuttuminen. Myös Korenius toteaa, että sääntelyssä on puolensa. Hän mainitsee IDD:n eli Euroopan unionin vakuutusten tarjoamista sääntelevän direktiivin yhdenmukaistavan toimijoiden toimintatapoja ja lisäävän asiakkaan suojaa sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyvien säädösten olevan yleisesti tärkeitä.

Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin sitä mieltä, että toimintaympäristö on hiljalleen heikentynyt ja monimutkaistunut. Lilja lisäsi myös, että etenkin säästöhenkivakuutus tuotteiden osalta toimiala on erittäin kilpailtu ja näitä tuotteita tarjoavat useat erilaiset toimijat monissa eri kanavissa. Erityisesti haasteita luo kuitenkin sääntely ja sen kiristyminen. Tätä painottivat kaikki haastateltavat voimakkaasti.

Kaikki asiantuntijat olivat myös yhtä mieltä siitä, että vaikka ei pohdittaisi lainkaan sääntelyn suuntaa, jo pelkät muutokset itsessään aiheuttavat paljon kuormitusta ja kustannuksia. Lilja huomautti, että lähes kaikissa finanssialan organisaatioissa on jouduttu viime vuosina lisäämään huomattavasti resursseja juridiseen osaamiseen sekä compliance- ja governance- toimintoihin. Poikonen ja Korenius painottivat erityisesti tietojärjestelmiä ja niiden päivittämisestä ja kehittämisestä aiheutuvia kuormituksia. Myllymäki myös nosti esiin, että tietojärjestelmäkehitystä vaikeuttaa erityisesti säännösten kerrostuminen.

Poikosen mukaan tietojärjestelmien päivittämisen lisäksi kustannuksia ja haasteita aiheuttavat myös koulutus, osaaminen ja asiakasviestintä. Sääntelymuutokset vaativat aina henkilöstön valmentamista. Tämä ei kokeneiden työntekijöiden osalta ole ylitsepääsemätön haaste, mutta suurimmat ongelmat tulevat esiin kokemattomien työntekijöiden perehdyttämisessä sekä henkilöstön vaihtuessa. Poikonen huomautti myös, että muutokset tulee ymmärtää koko organisaation mittakaavassa niin asiakasrajapinnassa toimivien, ohjelmoijien kuin myös aktuaarien osalta, jotta toteutus on onnistunut. Asiakasrajapinnassa toimivien ymmärrys tulee myös olla tasolla, jolla he pystyvät selkeästi ja kattavasti viestimään muutokset asiakkaille, mikä luo erityisiä paineita.

Toimialaan vaikuttaneista säädöksistä kaikki haastateltavat mainitsevat perintö- ja lahjavero-uudistuksen sekä lisäeläkevakuutuksen asteittaiset heikennykset ehtoihin. Eläkevakuutuksen osalta kaikki asiantuntijat toteavat, että tuotteen sääntely on käytännössä romahduttanut uusmyynnin. Lisäksi Korenius, Lilja ja Poikonen mainitsivat IDD:n. Korenius näki IDD:n kuitenkin tarkoitukseltaan hyvänä ja lähtökohtaisesti tervetulleena, vaikka hän lisäsi myös kyseisen direktiivin kuormittavan ja tuovan mukanaan koulutusvaatimuksia. Lilja piti myös kasvanutta dokumentaatiotaakkaa merkittävänä.

Kaikki haastateltavat pitivät sääntelyä ja sen kiristymistä henkivakuutussektorin toimintaympäristöä pitkälti määrittävänä piirteenä. Erittäin merkittävänä tekijänä kaikki haastateltavat pitivät henkivakuutussektorin sääntelyn heikkoa ennustettavuutta ja kokivat, että se on heikentynyt viime vuosien aikana entisestään. Lisäksi Poikonen, Voutilainen, Lilja ja Korenius olivat sitä mieltä, että yhtiöt joutuvat tänä päivänä olemaan jatkuvasti tietynlaisen epätietoisuuden ja avointen kysymysten armoilla. Erityisesti Korenius huomautti, että jatkuvat muutokset luovat epäluottamusta myös asiakkaiden keskuuteen.

Voutilainen, Myllymäki, Poikonen ja Korenius nostivat kaikki konkreettisena esimerkkinä esiin PS-tilin, jonka lanseeraamiseen finanssilaitokset käyttivät valtavasti resurssiaan vain todetakseen sen lopulta kehittyneen sääntelyn kautta mahdottomaksi vaihtoehdoksi asiakkaalle. Poikonen totesi, että sääntelyn heikentävä suunta on ollut ennustettavissa 10-15 vuoden ajanjaksolla, mutta muutostahti ja yksityiskohdat ovat olleet erityisen haastavia. Hän nostaa esimerkiksi eläkevakuutuksen. Korenius koki, että muutoksien implementoinnissa on usein tullut kiire, mikäli kaikki yksityiskohdat eivät ole olleet selvillä tarpeeksi ajoissa.

Sen sijaan Myllymäen mielestä riskihenkivakuutusten sekä säästöhenkivakuutusten osalta sääntely ei ole ollut niin vaikeasti ennustamatonta tai poukkoilevaa kuin kenties lausunnoissa annetaan ymmärtää. Lisäksi hänen mielestään kapitalisaatisopimusten osalta ei voida puhua historian valossa minkäänlaisesta vaikeasti ennustettavuudesta, sillä sääntelyä ei ole juurikaan ollut ja muutamat pienet kysymykset eivät ole olleet merkittäviä kokonaiskuvassa.

4.2 Vakuutusturvan taso

Korenius, Poikonen, Lilja ja Voutilainen olivat yksimielisiä siitä, että suomalaiset ovat henkivakuutusturvan osalta jopa vakavasti alivakuutettuja. Tämä koskee varsinkin puhtaita riskihenkivakuutuksia. Voutilainen viittasi Henkivakuutusyhtiö Kalevan (esim. Henkivakuutusyhtiö Kaleva, 2015) tutkimuksiin, joissa suomalaisten alivakuutustila on tullut ilmi. Vakuutustutkimus 2016- raportin (Finanssiala 2016b, 13) mukaan vain noin kolmanneksella suomalaisista on henkivakuutus kuoleman varalta. Poikonen mainitsi, että vakuutuksia on sekä liian vähän että myös riittämättöminä, mikä koskee myös eläkevakuutusten kantaa. Vakuutustutkimuksen (Finanssiala 2016b, 12) mukaan eläkevakuutuksia vuonna 2016 oli 14% vastaajista. Korenius piti henkivakuutusten vakuutuskannan eroa etenkin vahinkovakuutuspuoleen merkittävänä.

Liljan mukaan perintötilanteen haasteet ja monimutkaiset menettelyt tulevat monelle yllätyksenä. Hän mainitsi esimerkkinä epälikvidin omaisuuden, kuten kiinteistön perimisen, ja näistä aiheutuvan perintöverotaakan. Hänen mukaansa hankalat perintötilanteet voivat muiden toimeentulo-ongelmien lisäksi aiheuttaa myös perintöverojen suhteen ongelmia ja esimerkiksi pakottaa asunnon myymiseen merkittävään alihintaan.

Myös Voutilainen piti henkivakuutusten vakavaa alivakuutustilaa uhkana suomalaisten toimeentulolle. Hänen mielestään erityisesti toimeentulon kannalta riskiryhmää ovat nuoret asunonomistajat, joille ei ole kertynyt ylimääräistä varallisuutta. Kuolema on todellinen uhka toimeentulolle varsinkin silloin, kun se tarkoittaa perheen tulojen menetystä, jolloin elättämisvastuuta ei enää jaeta. Myös Korenius ja Poikonen olivat yksimielisiä siitä, että nuoret asuntolainaa omaavat lapsiperheet ovat liki katastrofaalisen riskin äärellä varsinkin silloin, kun menehtynyt henkilö on ollut perheen pääasiallinen tai kokonaisvaltainen elättäjä.

Korenius, Poikonen, Voutilainen ja Lilja pitivät kaikki asuntolainaa merkittävimpana toimeentulon uhkana kuolemanriskin toteutuessa. Tähän liittyen Korenius ja Voutilainen painottivat lainaturvan merkitystä asuntolainan yhteydessä. Lainaturvaa on heidän mukaansa tarjottu erittäin aktiivisesti ja erityisesti Voutilainen näki lainaturvan niin tärkeänä, että sitä olisi hänen mukaansa ehdottomasti tarjottava kaikille asuntolaina-asiakkaille. Korenius myös totesi, että asuntolainaneuvottelu on se tilanne, jossa useimmiten kuolemavaraturvaan liittyviä seikkoja ylipäätään pohditaan.

Sosiaaliturvaa kuolemanturvan osalta pitivät täysin riittämättöminä Voutilainen, Korenius ja Poikonen. Myllymäki ja Lilja eivät asiaa kommentoineet. Voutilaisen mielestä sosiaalivakuutukseen kuuluvat työntekijäin ryhmähenkivakuutus tai perhe-eläke eivät ole erityisen kattavia turvamekanismeja, vaikka hän pitikin näitä tarpeellisena lisänä. Hänen mukaansa sosiaaliturva ei riitä suurimmassa toimeentulouhassa eli asuntolainan lyhentämisessä. Voutilainen ja myös Korenius tosin muistuttivat, että sosiaalivakuutuksen tarjoaman kuolemanvaraturvan riittävyys riippuu suuresti vakuutetun tilanteesta. Poikosen mielestä turvan riittävyyden kannalta täysin oleellista on kuolintapa. Hänen mukaansa liikennevakuutuksen ja työsuhteen tuoma turva on hyvä, mutta näiden ulkopuolella tilanne on heikko. Voutilaisen mukaan Suomen yksityisellä henkivakuutussektorilla ei myöskään ole minkäänlaista yhteensopivuutta sosiaaliturvan tai sosiaalivakuuttamisen kanssa. Hän mainitsi sosiaalivakuutuksen olevan hyvin kaavamainen ja esimerkiksi perhe-eläkkeen hän huomautti olevan täysin tarveperusteinen.

Poikosen mielestä turva ei välttämättä riitä kaikille edes eläkevakuutuksen osalta. Hänen mukaansa työeläkejärjestelmä on hyvä, mutta usein unohdetaan, että palveluntarpeet lisääntyvät vanhuuden tullen, sillä aikaisemmin itsepalveluna hoituneet asiat eivät enää onnistu. Näin ollen vain aikaisemman kulutustason ylläpitäminen ei välttämättä riitä.

5 TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT

Luvussa 4 käytiin läpi henkivakuutussektorin nykytilaa, toimintaympäristöä sekä suomalaisten henkivakuutusturvan tasoa. Tässä luvussa tarkastelu keskittyy tulevaisuuteen. Kuten nykytilaa, myös tulevaisuutta arvioidaan sekä yhtiöiden toimintaympäristön että asiakkaiden ja potentiaalisten asiakkaiden näkökulmasta. Perintö- ja lahjaverotuksen muutoksen vaikutukset astuivat täysimääräisesti voimaan siirtymäajan jälkeen voimaan vuoden 2018 alusta ja laki on luvussa yhtenä keskeisenä teemana. Tätä käsitellään erityisesti luvussa 5.1. Kyseisen lakimuutoksen lisäksi aineistosta nousi esiin kuitenkin myös muutamia muita henkivakuutussektorin toimintaympäristöön ja yksilöiden vakuutusturvan tasoon mahdollisesti vaikuttavia kehityssuuntia ja sääntelytekijöitä. Lisäksi aineistosta nousi esiin yleisemmällä tasolla näkökulmia henkivakuutuksista suhteessa suomalaiseen tapaan tarkastella sosiaaliturvaa, yksilön toimeentuloa ja sen

järjestämistä. Luku jäsentyy, kuten luku 4. Aluksi tarkastellaan toimialan näkökulmaa ja luvussa 5.2 yksilöiden vakuutusturvaa. Lopuksi käydään aineistosta läpi kehitysehdotuksia henkivakuutusten sääntelyyn liittyen.

5.1. Henkivakuutusten kysyntä ja tarjonta tulevaisuudessa

Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että perintöedun poistuminen henkivakuutuskorvauksesta tulee vaikuttamaan jonkin verran henkivakuutus tuotteiden kysyntään. Haastateltavat olivat silti yksimielisiä, että mistään radikaalista muutoksesta ei ole kyse pitkälläkään aikavälillä. Perintö- ja lahjaveron muutos ei myöskään ole vielä näkynyt merkittävästi henkivakuutus tuotteiden myynnissä. Eläkevakuutuksen osalta tuli esiin, että ilman muutoksia, lisäeläkkeiden markkina on käytännössä täysin tukossa.

Lilja kertoi, että varainhoidon osalta vaikutus on ollut pienempi kuin odotettiin, jopa olematon. Hänen mukaansa vaikutus on selkeämpi suurille massoille eikä niinkään sijoitustuotteina säästövakuutuksia ostaville varakkaille henkilöille. Hänen mukaansa 35 000 euron verovapaa osuus oli tärkeämpi nimenomaan pienemmille sijoittajille, joille pienemmät summat ovat suhteessa merkittävämpiä. Hän joka tapauksessa piti verovapaan osuuden hyödyntämistä hyvänä ja tärkeänä perintösuunnittelun keinona.

Korenius oli osittain samaa mieltä. Hän kertoi, että henkivakuutus tuotteiden myynti on laskenut jonkin verran, mutta ei merkittävästi. Hänenkin mukaansa lainvalmisteluvaiheessa muutoksen vaikutuksia pelättiin huomattavasti enemmän kuin mitä todellisuus on osoittanut ja myös yhteydenottoja asiakkailta on tullut vähemmän kuin mihin valmistauduttiin. Korenius kertoi, että vaikka muutos on viestitty selkeästi ja avoimesti, vaikutus asiakkaiden käyttäytymiseen ei ole ollut merkittävä. Korenius, toisin kuin Lilja, näki, että perintöverosuunnittelu itsessään on ollut lähinnä varakkaimpien asiakkaiden intressi.

Myös Poikonen uskoi, että verohuojennuksen poistaminen ei tee loppua henkivakuutus tuotteista. Poikonen koki, että perintöverosuunnittelua ei ole käytetty kärkenä laajassa markkinoinnissa. Hänen mukaansa keskustelu on ajautunut osittain kärjistyksiin, mutta hän piti silti verotiedun poistamista heikennyksenä. Hän lisäsi myös, että perillisten ajatusmaailma on yleisesti

muuttunut. Vaurastumisen myötä perilliset toivovat pääosin, että perinnönjättäjät käyttävät varallisuutensa oman hyvinvointinsa parantamiseen.

Myllymäki näki, että verosuunnittelua toteuttavat lähinnä varakkaammat henkilöt. Hänen mielestään kiivaasta keskustelusta huolimatta vakuutuksia otetaan pääosin muista syistä kuin veroetujen takia. Silti myös hän uskoi, että kysyntä tulee jonkin verran laskemaan.

Voutilainen nosti esiin uudistuksen koko lainsäädäntöprosessin ajan saaman laaja-alaisen kritiikin. Tätä kritiikkiä ovat jakaneet niin työmarkkinajärjestöt, edunvalvoja Finanssiala kuin myös henkivakuutusyhtiöt. Silti myös Voutilainen näki, että vaikutukset eivät tule olemaan radikaaleja. Hän muistutti kuitenkin, että perintöverohuojennus on joka tapauksessa ollut selkeä ja puhdas etu, joka viedään pois. Hänen mukaansa tämä täysin kiistatta heikentää henkivakuutus tuotteita ja vaikeuttaa myyntiä. Voutilaisen mielestä muutos vaikuttaa potentiaalisesti kahden erilaiseen ryhmään. Toisessa ääripäässä ovat pienituloiset, joille henkivakuutusturvan ottaminen on raskas kuluerä ja päätös turvan hankkimisesta hyvin vaikea ja toisessa ääripäässä markkinaa aktiivisesti seuraavat sijoittajat sekä iäkkäät ja varakkaat perintösuunnittelusta huolta kantavat henkilöt.

Vanhanen kertoi, että perintö- ja lahjaveron valmistelutyössä tiedostettiin selkeästi sillä olevan vaikutusta säästöhenkivakuutusten kysyntään. Puhtaiden riskihenkivakuutusten osalta hän ei nähnyt asiaa yhtä selvänä eikä lain perusteluissa kuvata lainkaan muutoksen vaikutuksia näihin vakuutuksiin. Hän ei kuitenkaan uskonut, että kuolemanvaraturvaa korvattaisiin merkittävässä määrin muulla varautumisella, sillä nyt kaikki muodot ovat samalla viivalla. Vanhasen mielestä vakuutetun tulisi joka tapauksessa ottaa huomioon vakuutusturvaa hankkiessaan muut kuin riskin toteutumisesta aiheutuvat verotukselliset seikat. Vanhanen näki asian niin, että veroseuraukset ovat aina hankala arvioida kokonaisuudessaan, sillä kuoleman ajankohtaa ja senhetkistä varallisuutta ei voida koskaan tietää.

Vanhanen kertoi esityksen taustalla olevan hallitusohjelman kirjaus, jonka mukaan sukupolvenvaihdoiksi tullaan helpottamaan perintöverotuksen kevennyksellä ja selvittämällä muut kehittämistarpeet. Näihin muihin kehittämistarpeisiin kuului myös henkivakuutuskorvauksen osittaisen verovapauden arviointi. Vanhanen toi ilmi, että useassa asiantuntijaraportissa on ehdotettu säästöhenkivakuutusten perintö- ja lahjaverotujen poistamista. Tällä on haluttu edistää sijoitusmuotoneutraliteettia ja veropohjan tiivistymistä.

Uudistuksessa säästöhenkituotteet ja puhtaat riskihenkivakuutukset niputettiin yhteen huolimatta siitä, että aiemmissa selvityksissä on puhuttu ainoastaan säästämistuotteista ja sijoitusmarkkinoiden yhdenvertaisuudesta. Tätä Vanhanen perusteli sillä, että mikäli veroetu olisi poistettu vain sijoitustuotteisiin liitettävästä kuolemanvaravakuutuksesta, säädös voitaisiin kiertää ottamalla käytännössä toisiinsa liittyvät säästöhenkivakuutus ja kuolemanvaravakuutus juridisesti erillisillä vakuutus sopimuksilla.

Vanhasen mielestä puhtaan riskihenkivakuutuksen osalta perilliselle ei ole merkitystä, saako hän rahasumman vakuutus korvauksena vai osana talletussäästöä. Hän totesi muutoksen lisäävän verovelvollisten yhdenvertaisuutta. Hänen mukaansa tavoitteena tulisi yleisellä tasolla olla verotukien vähentäminen, joihin hänen mukaansa kuolemanvaraturvan veroetu kuuluu.

Vanhanen kertoi, että valmistelutyössä huomattiin vakuutus korvauksen määrän korreloivan positiivisesti perintöosuuden kanssa, mikä on merkityksellistä veronmaksukykyisyyttä arvioitaessa. Vanhanen esitti vuotta 2015 koskevia laskelmia (ks. taulukot 5 ja 6), joista selviää, että vakuutus korvauksien saajista 36 prosentilla verotus kevenee tai pysyy samalla tasolla ja 30 prosentilla verotus kiristyy 0—2 prosentilla.

TAULUKKO 5. Verovapaita vakuutus korvauksia saaneiden (I veroluokka) jakauma verotuksen muutoksen määrän suhteen, sekä keskimääräinen verotettava osa lisättyinä vakuutus korvauksella ja tehdyllä puoliso- tai alaikäisyysvähennyksellä vuoden 2015 tiedoilla (Valtiovainministeriö 2016)

Veron muutos suhteessa varojen* määrään	Saajia	Saajien osuus	Varat keskimäärin euroa
Verotus kevenee tai ei vaikutusta	4 437	36 %	132 536
Kiristyy alle 1 %	1 791	14 %	146 538
Kiristyy 1—2 %	2 001	16 %	108 411
Kiristyy 2—3 %	1 510	12 %	79 348
Kiristyy 3—4 %	1 263	10 %	69 703
Kiristyy 4—5 %	1 224	10 %	73 692
Kiristyy 5—6 %	250	2,0 %	68 126
Kiristyy 6—13 %	6	0,05 %	880 403
Kiristyy yli 13 %	0	-	
Kaikki	12 482	100 %	

* ”Varat” on verottava osa lisättyinä vakuutus korvauksella ja tehdyllä puoliso- ja alaikäisyysvähennyksellä

TAULUKKO 6. Vakuutuskorvauksia saaneiden (I veroluokka) verotettava määrä lisättynä verovapaalla vakuutuskorvauksella sekä tehdyllä puoliso- ja alaikäisyysvähennyksellä vuoden 2015 tiedoilla (Valtiovarainministeriö 2016)

Verovapaa vakuutuskorvaus euroa	Saajia	Varat keskimäärin euroa
0—10 000	4 296	43 664
10 000—20 000	2 489	63 739
20 000—30 000	1 428	86 893
30 000—35 000	4 045	212 687
Yli 35 000	224	255 221
Yhteensä	12 482	1114

(Henkilöillä, jotka eivät saaneet verovapaita vakuutuskorvauksia, varojen määrä oli keskimäärin 36 404 euroa.)

Eräs oleellinen tekijä, joka kaikissa haastatteluissa tuli esiin perintö- ja lahjaveron muutokseen sekä muihin sääntelymuutoksiin liittyen, on markkinointi. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että muutokset hankaloittavat myyntiä, markkinointia ja luovat haasteita asiakasviestinnälle.

Poikonen huomautti, että sen lisäksi, että sääntelymuutos itsessään voi olla tuotetta heikentävä ja näin markkinointia hankaloittava tekijä, markkinoinnille haasteita tuo myös tarve viestiä tuo muutos asiakkaille. Tämä joudutaan tekemään useissa myyntitilanteissa, mikä hankaloittaa asiakkaan tuoteymmärrystä ennestäänkin monimutkaisten tuotteiden osalta. Lisäksi Poikonen toteasi, että myös asiakassuhde voi heikentyä, jos asiakkaalle syntyy kuva yhtiöstä itsestään lähtevästä tuotteen heikennyksestä. Liljakin kertoi, että kaikkea markkinointimateriaalia on jouduttu muuttamaan ja henkivakuutus tuotteita omistavien asiakkaiden osalta muutoksesta on tiedotettu erikseen. Myös Koreniuksen mukaan perintöveroetu on näkynyt selkeästi markkinoinnissa.

Voutilainen koki, että nimenomaan käytännön myyntityössä ja asiakaskohtaamisissa perintöveroetuargumentti sekä myös muut veroetuihin liittyvät argumentit ovat olleet tärkeitä. Voutilaisen mielestä perintöveroetua on alleviivattu kaikessa henkivakuutus tuotteisiin liittyvässä markkinoinnissa. Hän uskoi, että markkinoinnin painotuksia tullaan pohtimaan ja muuttamaan selkeästi.

Alaa ulkopuolelta tarkastelevana Myllymäki oli myös sitä mieltä, että markkinoinnissa on painotettu perintö- ja lahjaveroetua. Hänen mukaansa edun poistuminen vähentää tuotteiden houkuttelevuutta. Myllymäki totesi, että perintöveroetua on hyödynnetty henkivakuutuksien markkinoinnissa yhtenä osana, mutta tuotteita on myyty joissakin tapauksissa myös puhtaasti perintösuunnittelutyökaluina.

Eräänä tekijänä haastatteluissa tuli esiin asiakkaiden yleinen reagoitiherkkyys sääntelyn muutoksiin. Voutilainen näki, että erityisesti varakkaammat henkilöt kiinnittävät huomiota sääntelyn muutoksiin. Myös Korenius on havainnut, että sääntelyä ja yleisemminkin alaa seuraavat lähinnä varakkaammat ja sellaiset asiakkaat, joilla sijoitettava varallisuus on keskimääräistä suurempi. Nämä asiakkaat ovat valinnoistaan ja tuotteiden eroista tietoisempia ja reagoivat heihin vaikuttaviin muutoksiin herkemmin. Yleisesti hän koki, että asiakkaat ja nimenomaan suuri massa ovat melko passiivisia sääntelyn muutoksien suhteen. Hänen mukaansa kysymyksiä nousee eniten siinä vaiheessa, kun muutoksesta ja sen vaikutuksesta tiedotetaan asiakkaille.

Poikosen mukaan myös Finanssialalle asti tulee jonkin verran kyselyitä ja palautetta sääntelymuutoksiin liittyen. Näistä hän nostaa esimerkiksi erityisesti lisäeläkevakuuttamiseen liittyvät muutokset sekä perintö- ja lahjaverotuksen muutoksen. Suurimman osan palautteista saa hänen mukaansa yhtiöt, jotka muutoksien yhteydessä saavat usein jonkinlaisen yhteydenottoapiikin. Lilja korosti palveluntarjoajien vastuuta. Myös hänen mukaansa asiakkaiden oma-aloitteinen sääntely-ympäristön seuraaminen ja arviointi ovat huonolla tasolla ja sitä toteuttavat ainoastaan aktiivisimmat asiakkaat. Vaikka ihmiset pitävät turvautumista ja säästämistä tärkeänä, aktiivista seuraamista ei harrasteta. Näin ollen yhtiöiden tulee olla proaktiivisia tiedottaessaan, kertoessaan muutoksista, niiden vaikutuksista sekä antaessaan neuvontaa.

Kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että kaikilla henkivakuutus tuotteilla on edelleen kilpailuetuja ja kysyntä tulee tämänhetkisen toimintaympäristön oloissa kestämään. Lisäksi haastateltavat pitivät selvänä, että säästöhenkivakuuksilla ja riskihenkivakuuksilla ei ole tuoteominaisuuksiltaan ja käyttötarkoituksiltaan juuri mitään tekemistä keskenään ja niillä vastataan erilaisiin tarpeisiin. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että säästöhenkivakuutus tuotteet ovat puhtaasti sijoittamisen ja säästämisen tuotteita. Esimerkiksi Poikonen piti myös selvänä, että riskihenkivakuutuksen kautta ei tehdä minkäänlaista perintösuunnittelua. Vouti-

lainen korosti perintösuunnittelun osalta henkivakuutusten huomattavaa suoraviivaistavaa vaikutusta ja uskoi, että tämä tulee näkymään aiempaa vahvemmin markkinoinnissa. Hän muistutti henkivakuutustuotteissa olevan edelleen verojen lykkäämisetu.

Korenius otti alaa kohtaan jopa hieman kriittisen näkökulman ja totesi että yhtiöt ovat ajoittain ylikorostetusti painottaneet erilaisia veroetuja ja saaneet asiakkaat orientoitumaan sääntelykysymyksiin. Hän piti joka tapauksessa täysin selviönä, että vakuuttamisen perustarve ei tule muuttumaan. Hän korosti tuotteiden vakuutuselementtejä, joille kysyntää löytyy ja tulee löytymään. Korenituksen mielestä myös eläkevakuutuksen tarve olisi kasvamaan päin, mutta sille kysyntää ei tällä hetkellä löydy huonojen ehtojen takia. Poikonen oli riskihenkivakuutusten suhteen samalla linjalla. Hän muistutti, että turvan taso pysyy samana, kunhan vakuutus otetaan korkeammalla korvaussummalla. Hän näki, että kohtuullisen kuolemanvaraturvan saa edelleen melko edullisesti.

Lilja piti tärkeinä rakenteellisia muutoksia eli suomalaisten jatkuvaa vaurastumista ja omaisuuden siirtymistä seuraavalle sukupolvelle. Hänen mukaansa 10-15 vuoden sisään suuret, 40-50 -luvulla syntyneet, ikäluokat tulevat kuolemaan, mitä hän pitää mahdollisesti merkittävimpänä varallisuuden siirtymänä Suomen historiassa. Liljan mielestä isossa kuvassa perustarve eli varautuminen tulee pitämään pintansa ja henkivakuutusten tulee löytää paikkansa kokonaisuudessa. Varallisuuden siirtymän myötä hän uskoi, että vapaaehtoisen varautumisen ja erilaisten ratkaisujen tarve tulee jopa kasvamaan.

Myllymäki piti riskihenkivakuutusta edelleen ehdottoman relevanttina ja korosti sen erilaista funktiota säästötuotteisiin nähden. Myös säästövakuutukset hän näki kilpailukykyisinä tuotteina niin kauan kuin verotuksen lykkääntymishyöty on voimassa. Hän kuitenkin painotti säästöhenkivakuutustuotteiden suuria kuluja, joiden perusteena myös etuja on oltava. Ydinkysymys oli Myllymäen mukaan joka tapauksessa loppujen lopuksi vakuutuksen tuotto.

Kaikissa haastatteluissa nousi yhtenä keskeisimmistä teemoista esiin luvussa 3.4.4 esitelty valtiovarainministeriön työryhmän työ. Osa haastateltavista piti työryhmän mietinnön lopputulosta erittäin merkittävänä henkivakuutussektorin tulevaisuuden kannalta ja osa ainakin jollain tavalla vaikutuksellisenä.

Voutilainen piti työryhmän mietintöä ja siitä mahdollisesti seuraavia aloitteita erittäin merkittävänä henkivakuutussektorin tulevaisuuden kannalta. Hän piti kapitalisaatiosopimuksen ja sijoitusvakuutustuotteiden verotuksen lykkääntymisetua sijoittajien kannalta keskeisimpänä myyntiargumenttina. Hän spekuloi kahdella erilaisella kehityssuunnalla – joko muiden tuotteiden verokohtelua muutetaan edullisemmaksi tai vakuutusten etuja heikennetään. Molemmissa ratkaisuisa vakuutukset menettäisivät keskeisen kilpailuetunsa. Tämän Voutilainen koki uhkaavana. Hänen mielestään vakuutustuotteet ovat perusteiltaan niin poikkeavia, ettei pidä yhdenmukaistamistavoitetta yksiselitteisesti hyvänä.

Yhtenä lisävaihtoehtona hän nosti esiin Ruotsin isk-tilin¹ tyyppisen sijoitustilin, johon sijoittaja voi kerätä haluamiaan instrumentteja verotuksen lykkääntymishyödyllä. Merkittävänä Voutilainen piti kysymystä, tulisiko tällaiseen ratkaisuun mahdollisuus sisällyttää rahastoja ja vastaavia tuotteita, jolloin se kilpailisi suoraan vakuutustuotteiden kanssa vai ainoastaan joukkovelkakirjoja ja osakkeita, jolloin se olisi täysin erilainen tuote.

Voutilainen huomauttikin, että vakuutuksilla on edelleen heikkous muihin sijoitusinstrumentteihin nähden; kertyneitä tappioita ei voi vähentää verotuksessa. Voutilaisen mukaan tämä on ominaisuus, joka unohtuu usein debatissa vakuutustuotteiden ja muiden sijoitusinstrumenttien välillä ja keskustelussa korostetaan vain vakuutustuotteiden ylivertaisuutta. Lisäksi hän painotti kapitalisaatiosopimusten perintötilanteiden kaksinkertaista verotusta.

Poikonen suhtautui varauksella valtiovarainministeriön työryhmän raporttiin. Viitaten muun muassa PS-tilin ja eläkevakuuttamisen sääntelyhistoriaan hän ei uskonut, että lainsäätäjän puolelta tulisi kovin helposti minkäänlaisia parannuksia finanssialan näkökulmasta. Finanssiala on joka tapauksessa mukana työryhmän työssä.

Hyvin selväksi haastatteluissa tuli se, että yhtiöillä itsellään on hyvin rajalliset, lähes olemattomat mahdollisuudet vaikuttaa tai reagoida kansalliseen lainsäädäntöön. Haastateltavat korostivat lähinnä Finanssialan roolia edunvalvojana. Finanssiala voi antaa lainvalmisteluvaiheessa asiantuntijalausuntoja sekä toteuttaa aktiivisesti muiden kanavien kautta lobbaustoimintaa. Voutilaisen mukaan yhtiöt voivat Finanssialan kerätessä niiltä lausuntoja tuoda suoraan myös omat näkemyksensä esiin, mutta suurimmat vaikutusmahdollisuudet ovat silti yhdistyksellä.

¹ Investeringssparkonto (ks. esim. Kauppalehti 2017)

5.2 Vakuutusturva ja kuolemanriskiin varautuminen

Kaikki haastateltavat pitivät selvänä, että vapaaehtoisen henkivakuutusturvan taso ei ainakaan tule paranemaan. Minkäänlaisia parannuksia tai kysynnän elpymistä ei ole näköpiirissä. Kehityssuunta koskee sekä elämän- että kuolemanvaravakuuttamista. Lisäeläkkeiden osalta uusmyynti on käytännössä olematonta eikä muutosta näy.

Kuolemanvaravakuutusten osalta Voutilainen näki, että yhtiöiden on hyvin vaikea keksiä myyntiargumentteja, joilla ne voisivat kompensoida tai paikata perintöveroedun poistamista. Hänen mukaansa turvan tasoon vaikuttaa etenkin likvidin varallisuuden määrä, mitä riskiryhmällä eli pienituloisilla nuorilla asunnonomistajille ei välttämättä juurikaan ole.

Korenius ei uskonut, että toimeentulo-ongelmat tulevat yksityisen henkivakuutusturvan kysynnän myötä kärjistymään. Hän näki, että niiden osalta, jotka perintösuunnittelumielessä tuotteita tarvitsevat, ei toimeentulo-ongelma ole uhka. Koreniuksen mukaan tämä on se ryhmä, joihin verohuojennuksen poisto ensi sijassa vaikuttaa.

Poikonen oli asian suhteen samoilla linjoilla. Hänen mukaansa riskihenkivakuutuksen turva on edelleen tuotteen perusta ja hän pitääkin puhdasta riskihenkivakuutusta kelpo tuotteena, mikäli verotus säilyy nykyisenlaisena. Poikonen uskoi, että verohuojennuksen poistaminen ei estä ostopäätöstä, mikäli kuolemanvaraturvaa tarvitaan. Silti hän oli sitä mieltä, että suomalaisilla on yhteiskuntana paljon parannettavaa kuolemanvaraturvan suhteen. Hänen mukaansa tuotteet ja ratkaisut ovat edelleen olemassa, mutta oleellista on tietoisuuden herättäminen. Moni ei ymmärrä, että julkisen sektorin turva ei ole kovin antelias kuoleman tapauksissa. Vakuutussäästämisen eli elämänvaravakuutusten osalta tilanne on hänen mukaansa toinen ja muutoksella voi olla vaikutuksia.

Haastatteluisissa nousi esiin myös keskustelu vaihtoehtoisista varautumisen ja turvan keinoista. Korenius, Voutilainen ja Poikonen toivat esiin, että likvidillä varallisuudella on myös rooli turvautumisen kannalta. Säästöhenkivakuutus tuotteiden osalta muiden sijoitusinstrumenttien verotuksen kehitys tulee vaikuttamaan näiden vertailtavuuteen. Lisäksi Poikonen mainitsi erityisen tärkeäksi, ettei suomalaisten varautuminen tai turva olisi vain yhden instrumentin varassa.

5.3 Kehitysehdotukset

Kaikki haastateltavat toivat esiin, että nykyinen sääntely-ympäristö tai sen kehityssuunta eivät ole optimaalisia henkivakuutussektorin osalta. Henkivakuutussektorin tulevaisuuden kannalta erittäin tärkeänä haastateltavat pitivät valtiovarainministeriön työryhmää ja sen lopputulosta. Voutilainen kuitenkin tarkasteli työryhmän työtä vain alustavana pohjana ja uskoi, että muutosten edellä on joka tapauksessa pitkä prosessi. Hän ennakoi, että kyseessä tulee olemaan taustapaperi seuraaviin hallitusneuvotteluihin ja päätöksien toteutumiseen tulee vaikuttamaan huomattavasti kyseisen hallituksen poliittinen kokoonpano. Vanhanen ainoana ei nähnyt tarvetta tällä hetkellä henkivakuutusten sääntelyn muutoksille.

Sijoitusmuotoneutraliteetin mahdollisesti edetessä Voutilainen toivoisi, että se toteutettaisiin veroluoton sisältävän tilituotteen kautta niin, että kyseessä olisi pääasiassa osakesijoittajan tuote. Tällöin kapitalisaatiosopimukset ja sijoitussidonnaiset vakuutukset säilyttäisivät etunsa. Voutilainen ei sen sijaan perintöverotuksen osalta uskonut lyhyellä aikavälillä minkäänlaisiin muutoksiin. Hän oli kuitenkin sitä mieltä, että varsinkin riskihenkivakuutuksien veroedun säilyttämiselle olisi ollut kaikki perusteet ja sen palauttaminen olisi toivottavaa. Lisäksi Voutilainen nosti esiin kuolemanvaraturvan kehittämisen perhe-eläkkeiden suuntaan. Hänen mukaansa kansainvälistä keskustelua on käyty mallista, jossa osa kuolemantapauksen korvaussummasta maksetaan kertakorvauksena ja osa perhe-eläkkeen tapaisena muutaman vuoden mittaisena toistuvana korvauksena.

Myllymäki ei pitänyt säästöhenkivakuutus tuotteiden verohuojennuksien poistamista erityisen vakavana asiana. Hän korosti sijoittamisen vaihtoehtojen osalta suoria sijoituksia ja oli sitä mieltä, että muillakaan tuotteilla ei ole erityisiä kilpailuetuja verotuksen suhteen. Myllymäki piti säästöhenkivakuutuksia kuolemanvaraturvan osalta lähinnä verosuunnitteluinstrumentteina ja oli samoilla linjoilla Voutilaisen kanssa, että riskihenkivakuutuksien ja etenkin ryhmähenkivakuutuksien osalta veroedun säilyttämiselle olisi ollut selkeät perusteet. Hänen mukaansa näitä ei olisi missään nimessä tullut niputtaa yhteen. Hän pohti myös, puoltaako kapitalisaatiosopimukseen sijoitettu noin 10 miljardia euroa jonkinlaisen sääntelyn tarvetta.

Poikonen piti myös etenkin riskihenkivakuutuksista veroedun poistamista vääränä ratkaisuna eikä yleisesti tukenut kuolemanvaraturvan verotuksen periaatteita. Hänen mielestään vakuutetun kuolema ei ole millään tavalla edunsaajalle varallisuuden kartuttamisen paikka vaan läheisen menetys ja vakuutustapahtumana taloudellisen menetyksen kompensoiminen. Kuolemanvaravakuutuksen korvaus voi Poikosen mukaan ehkäistä edunsaajan ja esimerkiksi hänen perheensä tarvetta turvautua sosiaaliturvaan, mikä hyödyttää kaikkia osapuolia. Näin ollen yhteiskunnan hyödyn kannalta perintöveroetu olisi hänen mukaansa edelleen kannattava. Sijoitusmuotoneutraliteetista hän huomautti, että kaikki tuotteet ovat erilaisia eikä hänen mukaansa verotus voi olla kaikissa täysin samanlaista. Tärkeintä Poikosen mukaansa olisi, ettei verotus suoraan ohjaisi sijoituspäätöksiin vaan preferenssit määriteltäisiin muulla tavalla.

Lisäksi hän nosti muusta sääntelystä merkittävänä esiin vakuutusopimuslain § 9, joka koskee tiedonantoa ja vakuutuksen sisältöön liittyvää vastuuta². Poikosen mukaan pykälä on ankara ja laaja verrattuna esimerkiksi EU-sääntelyyn. Hän käytti esimerkkiä, jossa vakuutus myydään tulkin avulla. Vaikka myyntitapahtuma pystytään toteuttamaan lainmukaisesti, vakuutuksesta tulee antaa tietoja myös vakuutuksen ajalta. Tällöin tiedonanto ei välttämättä onnistu ja yhtiö joutuu periaatteessa pohtimaan, voiko vakuutusta ylipäättään myydä.

Korenien ymmärsi pyrkimisen sijoitusmuotoneutraliteettiin varallisuudenhoitotuotteiden osalta ja piti tätä lähtökohtaisesti positiivisena mahdollisuutena. Hänen mielestään tämä on järkevää puhtaan vakuutuselementin puuttuessa. Riskihenkivakuutuksen veroedun poistamista hänkään ei pitänyt millään tavalla oikeana ratkaisuna ja näki tuotteessa selkeän yhteiskunnallisen hyödyn.

² ”Jos vakuutuksenantaja tai sen edustaja on vakuutusta markkinoitaessa jättänyt vakuutuksenottajalle antamatta tarpeellisia tietoja vakuutuksesta tai antanut hänelle siitä virheellisiä taikka harhaanjohtavia tietoja, vakuutusopimuksen katsotaan olevan voimassa sen sisältöisenä kuin vakuutuksenottajalla oli saamiensa tietojen perusteella ollut aihetta käsittää.

Mitä 1 momentissa säädetään, on vastaavasti voimassa, jos vakuutuksesta sen voimassaoloaikana on annettu puutteellisia, virheellisiä taikka harhaanjohtavia tietoja, joiden voidaan katsoa vaikuttaneen vakuutuksenottajan menettelyyn.”

Lisäeläkevakuuttamisen osalta kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että ehtoja tulisi lieventää. Kaikki haastateltavat toivoivat, että lisäeläkevakuutuksen eläkeikä voitaisiin määrittää tyel-järjestelmän eläkeiän mukaan ja luoda lainsäädäntö, joka kannustaa verotuksellisesti lisäeläkevakuuttamiseen ja näin herättää tuotteen henkiin.

Voutilainen, Korenius ja Myllymäki pohtivat kertamaksullisen eläkevakuutuksen tilaa, joka myös valtiovarainministeriön työryhmän agendalla on. Voutilainen toivoi, että kertamaksullisen eläkevakuutuksen verotusta muutettaisiin ainakin niin, että vain tuotosta perittäisiin pääomatuloveroa. Hänen mukaansa tuotteelle löytyy markkinoita. Korenius oli samaa mieltä tuotteen potentiaalista, mutta ei osannut ottaa kantaa keinoihin.

Kaikki haastateltavat toivat esiin, että vaikka yksittäisen sääntelymuutoksen, esimerkiksi perintö- ja lahjaverolain muutoksen, vaikutus henkivakuutuskenttään ei olisi yksinään merkittävä, päätöksien suunta on ollut pitkään vain heikompaan suuntaan sekä yhtiöiden että suomalaisten henkivakuutusturvan kannalta, mistä selkeimpänä esimerkkinä eläkevakuutuksen heikentyminen. Kaikkien haastateltavien mukaan yksityiseen varautumiseen kannustaminen olisi sosiaali-politiittisesti järkevää.

Voutilaisen mukaan sekä pitkäaikaissäätämiseen että kuolemaan varautumiseen tulisi kannustaa. Hän piti merkittävänä signaalina sitä, että jopa työmarkkinajärjestöt ovat kritisoineet ryhmähenkivakuutuksen veroedun poistamista. Hänen mukaansa veroedun poistaminen oli ”sosiaalipoliittisesti onnetonta” tilanteessa, jossa Suomi on lähtökohtaisestikin alivakuutettu.

Lilja, Korenius ja Poikonen pitivät yleisesti kaikkea tulevaisuuteen varautumisen tukemista järkevänä. Liljan näkemyksen mukaan mitään olemassa olevaa järjestelmää ei tarvitse purkaa, mutta hän pitää kaikkien osapuolien kannalta järkevänä, mikäli ihmisillä on yhtäläiset mahdollisuudet tulevaisuuteen varautumiseen. Hän myös tähdensi, että naapurimaassamme Ruotsissa on luovuttu perintöverosta kokonaan ja yksityistä säästämistä tuetaan aivan eri tasolla. Korenius jakoi tämän näkemyksen. Hänen mukaansa asian voi nähdä poliittisena kysymyksenä, mutta pääosin koko yhteiskunta hyötyisi kannustimista. Korenius myös näki, ettei yksityiseen varautumiseen kannustamisesta ole mitään vahinkoa eivätkä uudet kannustimet vaatisi julkisen turvan heikentämistä.

Myllymäki oli näkemyksessään hieman kriittisempi. Vaikka hän löysi sosiaalipoliittisia perusteita riskihenkivakuuttamisen ja etenkin ryhmähenkivakuutuksen tukemiselle, säästöhenkivakuutustuotteiden tukemista hän piti kyseenalaisena ja vielä suuremmissa määrin kapitalisaatiosopimusten osalta. Myllymäen mukaan lisäeläkevakuuttamisen ehtojen heikentymisen myötä varallisuutta on ohjautunut erityisesti juuri kapitalisaatiosopimuksiin, joita hän tarkasteli pääosin spekulatiivisluonteisina instrumentteina. Tätä kehityssuuntaa hän ei pitänyt sosiaalipoliittisesti parhaana mahdollisena. Sijoitusinstrumentteja, jollaisiksi hän säästöhenkivakuutustuotteet näkee, tulisikin Myllymäen mielestä tarkastella vain suhteessa toisiin sijoitusinstrumentteihin. Hän ei nähnyt suoranaisesti syytä tukea toista sijoitusinstrumenttia suhteessa toiseen, mutta ei pitänyt lähtökohtaisesti erilaista verokohtelua itseisarvollisesti ongelmana, jos tarvittava yhdenmukaisuus säilyy.

Kaikki haastateltavat pitivät suurena haasteena sääntely-ympäristön ennustamattomuutta ja halusivat kehityksen stabiloituvan. Lilja toivoi ennen kaikkea pitkäjänteisiä ratkaisuja, mikäli jotain muutoksia tehdään. Hän korosti henkivakuutussopimusten pitkiä aikajäniteitä, jolloin ne ovat asiakkaan näkökulmasta päätöksiä, joiden vaikutukset ja seuraukset voivat tulla esiin kymmenien vuosien päästä. Lilja korosti, että asiakkaan tulisi voida suurimmilta osin tietää päätöstä tehdessään sen vaikutukset. Myllymäki piti erityisen ongelmallisena sääntelymuutoksien tendenssiä luoda monikerroksisia ja monimutkaisia siirtymäsäännöksiä. Myös Koreniuksen mielestä turbulenssia on ollut tarpeeksi, vaikka hän toivoikin, että työryhmän mietinnöstä tulisi vielä parannuksia.

Mielenkiintoisena näkökulmana haastatteluissa nousi esiin tietynlainen vastakkainasettelu julkisen ja yksityisen turvan välillä Suomessa. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että Suomessa yksityinen varautuminen nähdään osittain rikkaiden etuoikeutena ja mahdollisuutena. Haastatteluissa tuli myös ilmi, että hyvinvointivaltion tarjoama yhteiskunnallinen turva nähdään hyvin tärkeänä ja lähes koskemattomassa asemassa olevana.

Voutilaisen mukaan Suomessa on ilmapiiri, joka kokee yksityisen varautumisen vaarantavan julkisen turvan legitimitetin. Vahva sosiaaliturva luo hänen mukaansa tuntemusta yksityisen varautumisen eksklusiivisuudesta ja universaalien turvan äärettömästä riittävydestä. Hän koki tämän osittain puoluepoliittiseksi kysymykseksi.

Voutilainen ihmetteli myös, kuinka tällainen vastakkainasettelu on saatu aikaiseksi. Voutilainen muistutti, että Suomessa kehittyi kolme vakuutusjärjestelmää samanaikaisesti rintarinnan: vahinkovakuutus, henkivakuutus ja työeläkevakuutus. Hänen mukaansa vahinkovakuutuksella ja henkivakuutuksella ei ole minkäänlaista keskinäistä konfliktia vaan molemmilla sektoreilla tehtävät ovat selkeät. Voutilainen näki, että henkivakuutussektorin ja työeläkesektorin välillä näitä ristiriitoja luodaan keinotekoisesti, vaikka niitä luontaisesti ei ole olemassa. Hänen mukaansa Suomessa koetaan, että yksityinen varautuminen heikentää nimenomaan työeläkejärjestelmän merkittävyyttä.

Poikonen allekirjoitti väitteen myös. Hänen mielestään eniten vakuutuksia tarvitsevat pieni- ja keskituloiset. Suurituloiset eivät varallisuutensa myötä tarvitse vakuutuksia välttämättä lainkaan vaan kaikki toteutuneet riskit voidaan kattaa itse, mikä unohdetaan keskustelussa yksityisestä turvautumisesta. Hänen mukaansa vapaaehtoisia lisäeläkkeitäkin ovat ottaneet suurimaksi osaksi keskituloiset. Pienituloisten vakuutusturvaa tosin rajoittaa heidän taloudellinen kykynsä ottaa vakuutuksia.

Poikonen koki, että suomalaiset ovat ylpeitä hyvinvointivaltiosta ja haluavat uskoa julkisen turvan kaiken kattavuuteen, kunhan vain maksetaan veroja. Myös hän mainitsi politiikan ja ideologioiden vaikutuksen. Hänen näkemyksensä mukaan hyvinvointivaltiota mukana rakentamassa olleet puolueet puolustavat julkisen turvan asemaa vahvasti. Myös Poikonen painotti, ettei lisäeläkesäästäminen uhkaa millään tavalla työeläkejärjestelmää vaan sen sijaan päinvastoin. Hänen mukaansa yksilöllisellä varautumisella voidaan keventää työeläkejärjestelmän taakkaa, lieventää kritiikkiä järjestelmää kohtaan sekä lisätä luottamusta tulevaisuuteen ja tulevaisuuden toimeentuloon.

Lilja on tunnistanut myös tällaisen ilmapiirin, mutta muistutti, että hänen aikaisemmin mainitsemansa varallisuuden siirto ikäpolvien välillä tulee vaurastuttamaan ihmisiä. Hän oli sitä mieltä, että kaikki vaurastuminen on koko kansantaloudelle hyödyksi. Lilja painotti, että korkoa korolle -periaatteesta voivat hyötyä kaikki ihmiset varallisuudesta riippumatta.

Myllymäki korosti erityisesti politiikan merkitystä ja totesi, että osa eduskuntapuolueista pitää nimenomaan mainitun kaltaista asenneilmapiiriä yllä ja pyrkii kenties jopa poistamaan henkivakuutustuotteita markkinoilta. Silti hänen mielestään suurin osa ihmisistä ei osaa varautua vapaaehtoisesti, jolloin julkisesti järjestettyä taloudellista turvaa tarvitaan ja pitää luonnollisesti

julkista turvaa tärkeänä. Hän kuitenkin ihmettelee, onko tämä peruste sille, ettei kukaan saisi varautua omaehtoisesti ja parantaa sekä täydentää turvaansa. Hän piti mahdollisena tietynlaista kateusaspektia.

Korenius oli samaa mieltä ja pohti erityisesti, miksi sääntelymuutokset ovat viime aikoina olleet verokannustimien osalta sellaisia, jotka ajavat kohti yhteiskunnan turvan suosimista ja näin ollen lisäävät julkisen sektorin kuormitusta. Myös hän kokee Suomen julkisen turvan hyvänä ja tärkeänä eikä missään nimessä toivoisi muutoksia julkisen turvan kustannuksella. Myös Korenius toi poliittisen latauksen esiin ja piti kateutta yhtenä vaikuttavana tekijänä. Hänkin muistutti, että iso massa on se, joka hyötyisi vakuutusturvasta, vaikka esimerkiksi perintö- ja lahjaveromuutoksen yhteydessä on puhuttu lähinnä varakkaiden ihmisten suosimasta perintösuunnittelusta.

Ilmi tulivat myös lainvalmisteluvaiheen ongelmat. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että yksityisen ja julkisen turvan yhteenliittämistä ei pohdita ja arvioida tarpeeksi lainvalmisteluvaiheessa. Poikonen toivoisi, että eri sektorit voitaisiin nähdä puhtaasti kumppaneina ja esimerkiksi Korenius peräänkuulutti lainvalmistelussa huolellisuutta ja rationaalisuutta.

6 YHTEENVETO

Tässä tutkimuksen viimeisessä luvussa käydään läpi tutkimuksen pääpiirteet ja arvioidaan tutkimusta kriittisesti. Aluksi vastataan tutkimuskysymyksiin aineiston pohjalta. Tämän jälkeen arvioidaan tutkimuksen onnistumista reliabiliteetin sekä validiteetin kautta ja viimeisessä alaluvussa tehdään tutkimusprosessista yhteenveto, pohditaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita ja tarkastellaan tutkimusta osana laajempaa tutkimuskenttää.

6.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella henkivakuutusturvan nykytilaa ja tulevaisuuden näkymiä yksilöiden ja yritysten kannalta sekä selvittää, miten henkivakuutuksia voisi kehittää. En-

simmainen päätutkimuskysymys liittyi henkivakuutusturvaan sekä kysyntään ja toinen päätutkimuskysymys kehitysehdotuksiin. Apututkimuskysymys koski erillisenä perintö- ja lahjaverolain uudistuksen vaikutuksia. Tutkielman tutkimuskysymykset määriteltiin ja esiteltiin tarkemmin luvussa 1.2. Teoriaosuudessa käytiin läpi henkivakuutusten peruseriaatteen, kuolemanriskin rooli, sosiaalivakuutuksen ja yksityisvakuutuksen rajapinnat sekä henkivakuutusten sääntelyn pääpiirteet. Nämä teemat nousivat myös haastatteluissa keskiöön.

Pääosin henkivakuutussektorin nykytila nähtiin kokonaisuudessaan melko hyvänä. Perustarvetuotteille ei ole asiantuntijoiden mukaan hävinnyt mihinkään vaan oikeastaan päinvastoin. Lisäksi yleinen talouden hyvä kehitys näkyy lyhyellä aikavälillä myös henkivakuutustuotteiden myynissä. Henkivakuutustuotteet ovat edelleen kilpailukykyisiä ja niillä on ominaisuuksia, joilla differentoitua. Luvussa 2.5 esitelty sosiaaliturvan puutteiden luoma turvan ja turvallisuuden tarve on edelleen olemassa.

Erilaisia haasteita ympäristössä kuitenkin on. Selvää on, että toimintaympäristö on heikentynyt ja monimutkaistunut hiljalleen ja myös kilpailu on koventunut. Kuten teoriaosuuden luvussa 2 todettiin, henkivakuutustuotteet kilpailevat osittain myös muiden sijoitusinstrumenttien kanssa. Markkinoille on tullut uusia toimijoita ja tuotteita, jotka haastavat vanhoja käytäntöjä ja vakiintunutta, hitaasti muuttuvaa sääntelyä.

Keskeisimpänä teemana haastatteluissa nousi esiin juuri sääntelyn muutokset. Sääntelyn osalta toimintaympäristö ja tuotteet ovat heikentyneet selvästi ja vakavimpana esimerkkinä lisäeläkevakuutuksen uusmyynti on käytännössä romahtanut. Myös perintöveroedun poistuminen henkivakuutustuotteista tuli esiin. Lisäksi muutokset itsessään, etenkin tiheällä frekvenssillä, luovat haasteita ja kuormittavat yrityksiä. Sääntelymuutokset tulee ymmärtää monissa organisaation eri toiminnoissa, jotta implementointi onnistuu. Tämä heijastuu sekä yritysten liiketoimintaan että myös asiakaskokemuksiin ja asiakkaiden kokemaan lisäarvoon. Erityisesti haasteita kohdataan tietojärjestelmien, viestinnän ja asiakasrajapintojen kohdalla.

Erityisen ongelmallisena voidaan pitää sääntelyn ennustettavuuden puutetta. Yhtiöt joutuvat olemaan koko ajan valmiina sääntelymuutoksiin lyhyelläkin aikavälillä. Ennustettavuuden ja pitkäjänteisyyden puute on luonut epäluottamusta sekä yrityksissä että asiakkaissa. Lisäksi kehitys on vaatinut compliance- ja lakitoimintoihin yhä enemmän resursseja. Luvussa 3 esitelty henkivakuutusten juridinen viitekehys on laaja, tiukka ja monitahoinen, jolloin ennustettavuus

ja pitkäjänteisyys korostuvat. Osa asiantuntijoista nosti kuitenkin esiin myös sääntelyn tärkeyden ja muistutti, että kaikki sääntely ei ole pahasta.

Suomalaisten henkivakuutusturvan osalta tilannetta voisi kuvailla jopa erittäin heikoksi. Lisäeläkevakuuttamiseen ei ole juuri minkäänlaisia kannusteita ja tuote on käytännössä myyntikelvoton. Yksityinen lisäeläkevakuutus ei siis Suomessa tällä hetkellä olemassaolostaan huolimatta täytä sosiaaliturvan porrasmallin sille asettamaa roolia. Riskihenkivakuutusten osalta Suomi on vakavasti alivakuutettu maa – vain noin kolmanneksella on vakuutus ja nämä ovat usein alimitoitettuja. Ero vahinkovakuutussektoriin on merkittävä ja useassa tilanteessa suomalaiset ovat täysin sosiaaliturvan porrasmallin mukaisten ensimmäisen ja osittain toisen portaan varassa. Kuolemanriski voi silti olla katastrofaalisen luokan riski perheelle ja perintötilanteet sekä niihin liittyvät yksityiskohdat tulevat usein yllätyksenä. Erityisesti riskiryhmää ovat lapsiperheet, joilla on asuntolainaa ja joiden taloudellinen toimeentulo on kiinni vanhempien tuloista. Tällöin elättäjän kuolema voi uhata toimeentuloa ja aiheuttaa esimerkiksi painetta myydä varallisuutta alihintaan. Lainaturva onkin hyvin oleellinen tuote suomalaisten kuolemanvaraturvan kannalta.

Sosiaalivakuutuksen tuomaa turvaa ei voida pitää kuolemanvaraturvan kohdalla riittävänä kaikissa tilanteissa. Luvussa 2.3.4 tarkastellut perhe-eläke ja työntekijäin ryhmähenkivakuutus ovat hyviä ja tarpeellisia lisiä, mutta esimerkiksi aiemmin mainitussa asuntolainatilanteessa ne eivät riitä. Julkinen turva nähdään kaavamaisena eikä sitä ole juuri sovitettu yhteen yksityisen sektorin tarjoamien tuotteiden kanssa. Juuri minkäänlaista yhteiskunnallista perustetta ei löydy myöskään eläkevakuutusten alajolle. Monet haluaisivat täydentää lakisääteistä eläkettään ja varmistaa vanhuuden toimeentulonsa palveluntarpeen kasvaessa, mikä ei lisäeläkevakuutuksella nykyisellään ole mahdollista.

Henkivakuutustuotteiden ottamisen kannustaminen voidaan nähdä hyvänä sosiaalipolitiikkana. Yksityinen varautuminen vähentää julkisen turvan varaan kaatumista ja aikaansaa luottamusta tulevaisuuteen. Henkivakuutustuotteiden edullinen sääntely ei tarkoittaisi minkään nykyisen julkisen järjestelmän heikkenemistä vaan oikeastaan päinvastoin. Luottamus julkiseen turvaan paranisi ja julkisen sektorin kuormitus vähenisi, mikäli turvaa haettaisiin useista eri lähteistä. Tämä koskee sekä tyel-järjestelmää että sosiaalivakuutuksesta saatavaa kuolemanvaraturvaa ja joissakin tapauksissa myös perusturvaa.

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että perintö- ja lahjaveromuutoksen ohessa toteutettu perintöveroedun poistaminen tulee vaikuttamaan jonkin verran henkivakuutusten kysyntään. Luvun 2.5 pohjalta voidaan todeta henkivakuutusten kysyntään vaikuttavan useiden tekijöiden ja esimerkiksi verotuksen muutoksissa epäsymmetrinen informaatio voi lieventää selkeitäkin kannustinvaikutuksia. Radikaalista muutoksesta ei siis välttämättä ole kyse, mutta suunta on edelleen sekä yritysten että henkivakuutusta kipeästi tarvitsevien asiakkaiden kannalta huono. Selvää on, että kysyntä ei ainakaan sääntelyn vaikutuksesta tule paranemaan eikä muitakaan selkeitä positiivisia tekijöitä ole näköpiirissä.

Mielipiteet merkittävimmistä vaikutusten alaisista vakuutuksenottajasegmenteistä vaihtelivat hieman. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että vain varakkaammat asiakkaat pohtivat verotusta ja esimerkiksi perintösuunnittelua tarkemmin. Osa taas koki, että vaikutus näkyy enimmäkseen suurissa massoissa. Tästä ikään kuin keskivertona voidaankin todeta, että perintö- ja lahjaveromuutoksen vaikutus tulee näkymään henkivakuutusten kysynnässä ainakin aivan alimmissa ja toisaalta melko varakkaissa tuloluokissa. Alimmat tuloluokat pohtivat ylipäätään henkivakuutustuotteen ottamista taloudellisen niukkuuden myötä ja hieman keskitasoa ylempanä olevat tuloluokat seuraavat aktiivisesti markkinoita ja löytävät vaihtoehtoisia ratkaisuja, mutta kokevat perintöverotuksen kuitenkin merkittäväksi tekijäksi.

Lainvalmisteluvaiheessa pidettiin mahdollisena heikentävää vaikutusta säästöhenkivakuutuksiin, mutta riski- ja eläkevakuutusten osalta lainvalmistelussa ei uskottu suuriin muutoksiin. Sijoitusmuotoneutraliteettiin pyrkiminen oli valmistelussa olennaisessa osassa ja tätä uudistus myös edisti. Lisäksi tuotteiden verotus on astetta selkeämpi yhden erityispiirteen poistuttua. Toimeentulo-ongelmia muutoksen ei uskottu tuovan, sillä vakuutuskorvauksen määrän on osoitettu korreloivan positiivisesti koko verotettavan määrän suhteen. Lisäksi valmisteluvaiheessa laskettiin, että kokonaisperintöverotus jopa kevenee osalla vakuutuksenottajista.

Myös markkinoinnin suhteen voidaan löytää erilaisia painotuksia. Yleisesti perintösuunnittelun mahdollisuus ei ole ollut markkinoinnin kärkenä, mutta sitä on käytetty näkyvästikin tietyissä kanavissa tietyille asiakkaille. Näin ollen markkinointiin ja myyntitilanteisiin tulee varmasti muutoksia, mutta ne eivät välttämättä näy suurelle yleisölle täysin selkeästi. Yhtiöt tuovat todennäköisesti esiin henkivakuutusten muita etuja, kuten sijoitussidonnaisten henkivakuutusten verojen lykkäämistä tai kuolemanvaraturvan perintötilannetta sujuvoittavaa vaikutusta. Joka tapauksessa muutosten viestiminen asiakkaille on aina haaste yhtiöille ja luvussa 3.3 tarkasteltu

tiukka markkinointilainsäädäntö vaatii yhtiöiltä tarkkuutta esimerkiksi oikeiden tietojen antamisessa. Asiakkaat eivät proaktiivisesti seuraa sääntelymuutoksia varakkaimpia henkilöitä lukuun ottamatta ja mahdollinen reagointi tapahtuu tiedottamisen yhteydessä. Näin ollen suuri vastuu on yhtiöillä itsellään niiden toteuttaessa asiakasviestintää ja markkinointia sääntelyn muutoksiin liittyen.

Peruskysyntää henkivakuutustuotteille, niin kuolemanvaraturvalle kuin myös säästämisen tuotteille tulee löytymään tulevaisuudessakin, mikäli tuotteiden sääntely ei muutu entistä heikompaan suuntaan. Kysyntää voimistavia tekijöitä ovat muun muassa suomalaisten vaurastuminen ja suurten ikäluokkien perintöjen myötä tapahtuva varallisuuden siirto sekä lyhyellä aikavälillä talouden noususuhdanne, joka myös luvun 2.5 esitellyn Zweifelin & Rolandin (2012) mallin mukaan lisää henkivakuutusten kysyntää. Kuolemanvaraturvan saa joka tapauksessa edelleen melko edullisesti ja turvan taso pysy samana, kun vakuutuksen ottaa hieman suuremmalla korvaussummalla, minkä lisäksi säästövakuutustuotteissa verotuksen lykkääntymishyöty on ainakin toistaiseksi olemassa. Säästämisen tuotteissa ratkaisevaksi tekijäksi nousee myös tulevaisuudessa tuoton kilpailukykyisyys. Kuolemanvaraturvan osalta oleellista olisi saada herätettyä tietoisuutta turvan tarpeesta ja toisaalta julkisen turvan vaatimattomuudesta. Eläkevakuutusten osalta tilanne tulee olemaan äärimmäisen huono ilman parannuksia.

Muutenkaan kokonaishenkivakuutusturvan taso ei todennäköisesti tule paranemaan, vaikka varsinainen heikennys vältettäisiin. Perintöveroedun poistamista ei pystytä kompensoimaan myyntilanteissa eikä tiedossa ole tällä hetkellä minkäänlaisia sääntelyn parannuksia. Merkittävää toimeentulo-ongelmien kasvua ei tämänhetkinen tilanne tule tulevaisuudessa aiheuttamaan, mutta ongelmallisena voidaan pitää jo ennestään alhaista henkivakuutusturvan ja muun yksityisen varautumisen tasoa – vaikka suunta pitäisi olla ylöspäin.

Henkivakuustoimialan tilanne on siis kohtalainen, mutta melko epävakaa ja henkivakuutusturvassa on nähtävissä vakavia puutteita. Erilaisia kehitysehdotuksia löytyi useita. Osa kehitysehdotuksista oli yleisemmän tason suuntaviivoja ja osa konkreettisia ja yksinkertaisia parannuksia. Henkivakuustoimialan ja tuotteiden kannustavuuden tukeminen on, kuten aikaisemminkin mainittiin, sosiaalipoliittisesti järkevää ja yhteiskunnan kannalta toivottavaa.

Tulevaisuuden kannalta yhtenä keskeisenä vedenjakajana esiin nousee selkeästi valtiovarainministeriön työryhmän lopputulos, joka mahdollisesti voi johtaa hallituksen esitykseen. Tätä

mietintöä odotetaan mielenkiinnolla koko toimialalla, vaikka se sisältää mahdollisuuksien lisäksi myös uhkakuvia. Työryhmän keskeisenä teemana on sijoitusmuotoneutraliteetti, joka ei ainakaan paranna henkivakuutustuotteiden kiinnostavuutta.

Mikäli neutraliteettia ajetaan kapitalisaatiosopimusten ja sijoitussidonnaisten henkivakuutusten verotuksen lykkääntymishyödyn poistamisella, on kyseessä yksiselitteisesti heikennys näihin tuotteisiin. Myös toiseen suuntaan muutos olisi potentiaalisesti uhkaava. Henkivakuutustuotteet menettäisivät kilpailuetunsa, mikäli muut sijoitusinstrumentit saisivat verotushyötyjä. Yksi mahdollisuus olisi luoda mahdollisuus PS-tilin tapaiseen sijoitustiliin. Tällöin ratkaisevaksi tekijäksi nousisi, voisiko tiliin sisällyttää myös rahastoja ja rahastojen tapaisia instrumentteja. Tässä tapauksessa tili kilpailisi suoraan vakuutustuotteiden kanssa.

Haastatteluissakin nousi joka tapauksessa esiin teoriaosuuden luvussa 2.6 esitelty tosiasia, että vakuutustuotteet ovat lähtökohdiltaan hyvin erilaisia muihin instrumentteihin nähden, esimerkiksi omistussuhteiden osalta. Tällöin ei ole yksiselitteistä, että samanlainen verokohtelu toimisi kaikissa tuotteissa. Tärkeintä olisi, ettei verotus suosisi suoranaisesti mitään tuotetta tai ohjaisi toiseen toisen kustannuksella. Preferenssit tulisi voida määrittää muilla tavoilla.

Riskihenkivakuutuksen osalta haastateltavat pitivät selvänä, että veroetuun ei olisi pitänyt puuttua ja säästöhenkivakuutustuotteita ja riskihenkivakuutuksia olisi tullut kohdella eri lailla. Vaikka nämä tuotteet usein luetaan samaan yksityisen varautumisen portaaseen, vaikka ne teuttavat yhteiskunnallisella tasolla hyvin erilaisia funktioita. Kuolemanvaravakuutukset mahdollistavat toimeentulon turvaamisen väistämättömän vakuutustapahtuman sattuessa ja säästö- vakuutukset ovat käytännössä puhtaasti sijoitustuotteita. Osa haastateltavista olikin sitä mieltä, että sijoitusmuotoneutraliteetin nimessä säästövakuutustuotteiden veroedun säilyttämiselle ei olisi välttämättä löytynyt ainakaan yhteiskunnallisia perusteita. Sen sijaan riskihenkivakuutuksella on selkeä yhteiskunnallinen funktio ja veroedun poistaminen vaikuttaakin työntekijäin ryhmähenkivakuutusten kautta suurimpaan osaan työntekijöistä. Tulojen ehtyminen ja läheisen menetys ovat monella tavalla, myös inhimillisellä tasolla, raskaita taakkoja eikä kyseessä ole varsinaisesti tienaamisen vaan kompensaaion paikka, jolloin kuolemankorvauksen verotus ylipäätään nousee kyseenalaiseksi. Vanhanen tosin huomautti, että mikäli tuotteita ei olisi niputettu uudistuksessa yhteen, olisi noussut mahdollisuus säännöksen kiertämiseen kahdella eri sopimuksella. Tämä olisi luonnollisesti täytynyt ratkaista, mikäli toisenlaista lopputulosta olisi haettu.

Eläkevakuutuksen osalta tilanne on selkeä. Tuotteen elvyttämiseksi eläkeikä tulisi määritellä tyel-järjestelmän mukaan, jolloin kyseessä olisi ehdoiltaan kannustava ja lakisääteistä turvaa täydentävä ratkaisu, mikä yksityisen varautumisen rooli yhteiskunnassa onkin. Kertamaksullinen eläkevakuutus, joka työryhmän pöydällä on, voitaisiin elvyttää poistamalla kaksinkertainen verotus. Myös maksujen vähennysoikeus parantaisi tuotetta. Molemmille tuotteille löytyisi markkinoita ja yhteiskunnallista tilausta. Lisäksi perhe-eläkkeeseen liittyy tietynlaisia mahdollisuuksia. Esiin nousi malli, jossa osa kuolemantapauskorvauksesta saataisiin kertakorvauksena ja osa useamman vuoden jatkuvana toistuvana korvauksena. Tämä vaatisi toki verotuksen tarkastelua, mutta kyseessä olisi potentiaalinen tuote.

Ehdottoman tärkeää olisi saada henkivakuutussektorin sääntelyyn ennustettavuutta. Suunta on ollut selkeästi heikkenemään päin sekä toimialan että vakuutusturvan kannalta ja muutokset ovat usein tulleet melko nopeasti ja arvaamattomasti. Ratkaisevaa olisi keskittyä lainsäädännön pitkäjänteisyyteen ja huolelliseen valmisteluun, jossa otettaisiin huomioon myös sosiaaliturvan ja yksityisen turvan yhteensovittaminen. Tällöin asiakkaiden luottamus paranisi ja he tietäisivät pitkälläkin aikajänteellä, miten sopimukset tulevat vaikuttamaan.

Lisäksi Suomessa tulisi pyrkiä purkamaan vastakkainasettelua, joka on saatu keinotekoisesti aikaiseksi yksityisen ja julkisen turvan välillä. Yksityinen varautuminen nähdään usein varakkaiden etuoikeutena ja hyvinvointivaltion palveluista sekä subventioista halutaan pitää kynsin hampain kiinni – hyvinvointivaltion turva koetaan absoluuttisen riittäväksi kaikissa tilanteissa. Nämä nähdään toisiaan heikentävinä osapuolina, mikä ei pidä paikkaansa. Tällaista ilmapiiriä on sekä politiikassa että kansalaisten keskuudessa, vaikka tosiasiallisesti varakkaat ihmiset eivät tarvitse vakuutuselementtiä ja turvasta hyötyvätkin nimenomaan pieni- ja keskituloiset. Mikäli varakkaat ihmiset silti täydentävät turvaansa ja varautuvat omaehtoisesti esimerkiksi sosiaaliturvan porrasmallin kolmannen portaan mukaisilla säästö - tai eläkevakuutus tuotteilla, tämäkään ei ole suoranaisesti pois keneltäkään. Sosiaaliturvan portailta on erilaiset roolit.

6.2 Tutkielman arviointi

Tutkimusaineiston avulla löydettiin vastauksia tutkimuskysymyksiin, mitä voidaan pitää tutkielman tärkeimpänä ominaisuutena. Tutkielman tarkoituksena oli, että haastateltavat edustaisivat mahdollisimman monipuolisesti henkivakuutus kentän eri osapuolia. Tässä onnistuttiin melko hyvin. Lainvalmistelupuolen haastattelua ei pystytty toteuttamaan kasvokkain, mutta

myös tältä taholta saatiin arvokkaita näkökulmia. Muut asiantuntijat edustivat kenttää monipuolisesti kattaen edunvalvojan, toimialan ja verotuksen näkökulmat. Toimialan sisältä saatiin kolme haastattelua, jotka kaikki lähestyivät asiaa hieman erilaisesta tulokulmasta. Haastattelutilanteet olivat avoimia eikä haastateltavien asema tuntunut rajoittavan heidän ilmaisuaan juurikaan. Puolistrukturoitu teemahaastattelu toimi erityisen hyvin tutkimusmenetelmänä ja keskustelu tuotti näkökulmia, joita kaikkia ei teoreettisen viitekehyksen pohjalta kenties olisi osannut odottaa.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida reliabiliteetin ja validiteetin kautta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita ja monesti luotettavuuden arvioinnissa korostuvat erilaiset painotukset. Lisäksi tulee huomata, että laadullisen tutkimuksessa reliabiliteetin ja validiteetin mittaaminen ei ole täysin ongelmaton ja näitä mittareita kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. Keskeinen ongelma on, että laadulliseen tutkimukseen vaikuttavat vuorovaikutussuhteet ja tutkijan oma merkitysmaailma. Kaikkien tutkimusten luotettavuutta pitäisi joka tapauksessa pystyä jollain tavoin arvioimaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2015, 232; Tuomi & Sarajärvi 2003, 133-134)

Reliabiliteetti eli mittaustulosten toistettavuus voidaan katsoa toteutuneen, mikäli tutkimus on toteutettu niin, että kaksi tai useampi tutkija päätyisi samaan lopputulokseen tai tutkimustulos olisi sama eri henkilöitä tutkittaessa. Kyseisessä tutkielmassa jälkimmäinen ei luultavasti pidä paikkaansa, sillä tutkimuksessa mitataan nopeasti muuttuvia ja dynaamisia ilmiöitä. Oleellista on kuitenkin haastattelujen virheetön litterointi sekä aineiston kattava huomiointi. Näiltä osin tutkimusta voidaan pitää onnistuneena. (Hirsjärvi ym. 2015, 231; Hirsjärvi & Hurme 2014, 189)

Validiudella tarkoitetaan tutkimuksen kykyä mitata juuri mitattavaksi tarkoitettua asiaa. Validiuden osalta tärkeäksi tekijäksi nousee haastattelujen toteutus. Tässä työssä haastattelut toteutettiin tutkijan toimesta, jolloin pystyttiin varmistamaan keskustelun ohjaaminen sekä kysymysten linkittyminen tutkimuskysymyksiin. Tätä toteutettiin lisäkysymysten ja tarkennusten avulla. Haastatteluissa pystyttiin myös varmistamaan kysymysten ymmärtäminen. Lisäksi tärkeää on, että tutkija pystyy dokumentoimaan ja perustelemaan valintansa. Relevanteinta kyseisen tutkimuksen osalta on pohtia juuri *rakennevaliditeettiä* ja tästä näkökulmasta tutkimusta voidaan pitää validina. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 189)

6.3 Lopuksi

Näyttäisi siis tämänhetkisten tietojen ja arvioiden valossa siltä, että henkivakuutusten toimintaympäristö, tuotteiden kysyntä ja suomalaisten henkivakuutusturva eivät tule merkittävästi paranemaan tulevaisuudessa. Erilaisten säästämisen tuotteiden kysyntä voi muuttua parempaan suuntaan, mutta tämä ei takaa elämänvaravakuutusten kysyntää. Riskihenkivakuutusten osalta Suomi on vakavasti alivakuutettu maa eivätkä mitkään markkinaehtoiset tai julkisen vallan tekijät näytä tällä hetkellä saavan aikaan muutosta tässä tilanteessa. Vakuutus tuotteita on hyvin pitkään heikennetty eikä tämä trendi vaikuta muuttuvan. Toimintaympäristö on silti tällä hetkellä edelleen vähintäänkin kohtalainen eikä maksutulokehityksessä näy merkittäviä heikentymisiä lukuun ottamatta lisäeläkevakuutuksia.

Suomessa luotetaan edelleen niin kansalaisten kuin myös poliittisten päättäjien osalta vankasti hyvinvointivaltion turvaverkkoon, mikä omalta osaltaan on ylläpitämässä yksityisen varautumisen heikkoa asemaa. Itse asiassa sosiaalivakuutuksen täydentäminen nähdään usein rikkaiden etuoikeutena. Perintösuunnittelun ja puhtaasti spekulatiivisten ratkaisujen osalta vakuutus tuotteet ovatkin olleet varakkaiden suosiossa, mutta tämä täydentävä säästäminen ei varsinaisesti heikennä alempien tuloluokkien asemaa. Eläkevakuutukset ovat olleet hyvin erilaisten ihmisten keskuudessa suosittuja ja riskihenkivakuutukset sen sijaan voidaan nähdä puhtaasti riskivakuutuksina ja sellaisina sosiaalipoliittisesti järkevinä. Tästä syystä myös perintö- ja lahjaveroituksen muutos sai erityisesti kritiikkiä.

Muuttujia ja vastaamattomia kysymyksiä on edelleen ilmassa eikä henkivakuutus sektorin tulevaisuutta voida ennustaa tarkasti. Maksutulot ovat eläkevakuutuksia lukuun ottamatta pysyneet hyvällä tasolla, mutta kilpailu, sääntely ja sääntelyn huono ennustettavuus luovat epävarmuutta. Tämän tutkimuksen valossa voidaan todeta, että henkivakuutuksiin ja yleisesti yksityiseen varautumiseen kannustaminen niin säästämisen, eläkevakuuttamisen kuin myös riskihenkivakuuttamisen osalta olisi alivakuutettujen suomalaisten kannalta tärkeää. Tällaista kehitystä ei kuitenkaan ole näköpiirissä, vaikka kannustimia voitaisiin luoda yksinkertaisestikin. Mitkään ratkaisut eivät ole pitkään aikaan vaikuttaneet positiivisesti esimerkiksi riskihenkivakuutusten kysyntään alivakuutustilasta huolimatta. Tämän tutkimuksen osalta voidaan todeta, että kaikkien muutoksien vaikutukset eivät yksittäisinä ole ratkaisevia, mutta on perusteltua sanoa, että suunta pitäisi olla toinen. Sääntelyä tulee niin kansalliselta kuin myös kansainväliseltä tasolta

ja se kuormittaa sääntelyn luonteesta riippumatta yhtiöitä, asiakkaita ja luo epäluottamusta toimijoiden välille.

Tässä tutkimuksessa on siis kaiken kaikkiaan selvitetty henkivakuutussektorin toimintaympäristön nykytilaa, toimintanäkymiä, tarkasteltu sääntelyn vaikutuksia sekä yksilön vakuutusturvaa. Tutkimus luo kokonaiskuvan laajasta kentästä ja nostaa esiin merkittävimpiä kehityssuuntia. Tarkoituksena on ollut lähestyä aihealuetta mahdollisimman monipuolisesti tarkan kokonaiskuvan saamiseksi. Mitään määrällisiä attribuutteja tai todennäköisyyksiä tutkimuksessa ei ole tarkasteltu vaan pyritty analysoimaan ja erittelemään moniäänistä kenttää, vaihtoehtoja sekä muutosten vaikutuksia.

Onkin mielenkiintoista seurata, mitä tulevaisuus tuo tullessaan, mihin keskustelu suuntautuu ja mitä esimerkiksi valtiovarainministeriön työryhmän ehdotuksesta seuraa. Henkivakuutusten tulevaisuudesta, henkivakuutusturvasta sekä sääntelystä löytyisi useita jatkotutkimusaiheita. Huomattavaa on myös, että EU-tason sääntelyllä on merkittävä rooli. Vaikka kansainväliseen sääntelyyn on sekä suomalaisen lainsäätäjän että myös edunvalvojan hankalampi vaikuttaa, tulisi myös Euroopan unionin kehitystä arvioida suomalaisten henkivakuutusyhtiöiden sekä henkivakuutusturvan kannalta. Lisäksi perintö- ja lahjaverouudistuksen vaikutuksia tulisi tutkia tarkemmin tulevaisuudessa, kun tilastodataa saadaan luotua ja vaikutuksia näkyy. Tutkimusta tarvittaisiin ehdottomasti lisää myös sosiaalivakuutuksen riittävydestä kuolemanriskin osalta, lainaturvan merkityksestä, lisäeläkevakuuttamisen hyödyistä sekä riskihenkivakuutusten tarpeesta.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Alhonsuo, Sampo; Nisén, Anne; Pellikka, Tuula. 2009. Finanssitoiminnan käsikirja. FINVA. Helsinki: Hakapaino Oy.

Esping-Andersen, Göran. 1999. Social Foundations of Postindustrial Economies. Oxford University Press: UK

Fasoúlas, Elina; Manninen, Petri & Niiranen, Ville. 2014. Sijoittajan verotus. FINVA. Vantaa: Hansaprint Oy.

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2014. Tutkimushaastattelu. Gaudeamus Oy. Tallinna: Raamatutrukikoda.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara Paula. 2015. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Porvoo: Bookwell Oy.
- Hoppu, Esko & Hemmo, Mika. 2006. Vakuutusoiikeus. Helsinki: WSOY
- Huhtanen Raija. 2017. Teoksessa: Havakka, Pauliina; Niemelä, Mikko; Uusitalo, Hannu (toim.). 2017. Sosiaalivakuutus. FINVA. Turenki: Hansaprint Oy. 55 - 82
- Jokela, Teemu; Lammi, Veera; Lohi, Ilkka; Silvola, Timo. 2013. Vapaaehtoinen henkilövakuutus. FINVA. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Kangas, Olli & Niemelä, Mikko. 2017. Teoksessa: Havakka, Pauliina; Niemelä, Mikko; Uusitalo, Hannu (toim.). 2017. Sosiaalivakuutus. FINVA. Turenki: Hansaprint Oy.
- Koukonen, Risto; Koskinen, Seppo; Tammenmaa, Marketta. 1986. Henkivakuutus. Vakuutusalan Kustannus Oy. Helsinki: Painotalo MIKTOR.
- Lehtipuro, Katriina; Luukkonen, Irene; Mäntyniemi, Lea; Raulos, Ville & Santavirta, Pia. 2017. Vakuutuslainsäädäntö. FINVA. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Rantala, Jukka & Kivisaari, Esko. 2014. Vakuutusoppi. FINVA. Helsinki.
- Saario, Seppo. 2014. Miten sijoitan pörssiosakkeisiin. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Zweifel, Peter; Roland, Eisen. 2012. Insurance Economics. Berlin: Springer.

Oikeudelliset lähteet

- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta 175/2016
- Laki vakuutusluokista 18.7.2008/526
- Vakuutusyhtiölaki 18.7.2008/521
- Vakuutusopimuslaki 28.6.1994/543
- Vakuutusyhdistyslaki 31.12.1987/1250
- Laki vakuutusedustuksesta 17.2.2005/570
- Laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä 17.3.1995/398

Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38

Henkilötietolaki 22.4.1999/523

Laki sähköisen viestinnän palveluista 7.11.2014/917

Ulosottoakaari 15.6.2007/705

Perintö- ja lahjaverolaki 12.7.1940/378

Konkurssilaki 20.2.2004/120

Laki yrityksen saneerauksesta 25.1.1993/47

Laki yksityishenkilön velkajärjestelyistä 25.1.1993/57

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 28.6.2017/444

Sijoituspalvelulaki 14.12.2012/747

Laki finanssivalvonnasta 19.12.2008/878

Internet-lähteet

Burton, Neel. 2012. Our Hierarchy of Needs. Psychology Today. Saatavissa: <https://www.psychologytoday.com/blog/hidden-and-see/201205/our-hierarchy-needs> (26.11.2017)

Fischer, Stanley. 1973. A Life Cycle Model of Life Insurance Purchases. International Economic Review.14:1. 132-152. www.jstor.org/stable/2526049.

Finanssialan Keskusliitto. 2009. Vakuutus Suomessa. Saatavissa: http://www.finanssiala.fi/materiaalit/Vakuutus_Suomessa.pdf (20.11.2017)

Finanssiala. 2013. Verovirhe korjattava, jotta asunnot voisi muuttaa eläkkeiksi. Saatavissa: <http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/Verovirhe-korjattava,-jotta-asunnot-voisi-muuttaa-elakkeiksi.aspx> (29.1.2018)

Finanssiala. 2016a. Henkivakuutusten veronkiristys iskisi leskiin ja orpoihin. Saatavissa: <http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/Henkivakuutusten-veronkiristys-iskisi-leskiin-ja-orpoihin.aspx>

Finanssiala. 2016b. Vakuutustutkimus 2016. Julkaisut ja tutkimukset 2016. Saatavissa: <http://www.finanssiala.fi/materiaalit/FK-julkaisu-Vakuutustutkimus-2016.pdf> (22.2.2018)

- Finanssiala. 2017. Vakuutusvuosi 2016. Julkaisut ja tutkimukset 2017. Saatavissa: <http://www.finanssiala.fi/materiaalit/FK-julkaisu-Vakuutusvuosi-2016.pdf> (2.12.2017)
- Hakansson, Nils H. 1969. Optimal Investment and consumption strategies under risk, an uncertain lifetime and insurance. *International Economic Review*. 10:3. 637-652.
- Jones, Bruce L; Kwon, Hyuk-Sung. 2006. The impact of the determinants of mortality on life insurance and annuities. *Insurance: Mathematics and Economics*. 38:2. 271-288.
- Jappelli, Tullio; Pistaferri, Luigi. 2003. Tax incentives and the demand for life insurance: evidence from Italy. *Journal of Public Economics*. 87:7-8 1779-1799. <http://www.sciencedirect.com/helios.uta.fi/science/article/pii/S0047272701001803>
- Kauppalehti. 2017. Isk-tilit ovat suuri menestys Ruotsissa. Saatavissa: <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/isk-tilit-ovat-suuri-menestys-ruotsissa/xUNTQ7tG> (28.3.2017)
- KELA. 2016. Leskeneläkkeen määrä ja maksaminen. Saatavissa: <http://www.kela.fi/leskenelake-maara-ja-maksaminen> (25.11.2017)
- KELA. 2017a. Perhe-eläkettä muualta kuin Kelasta. Saatavissa: <http://www.kela.fi/perhe-elaketta-muualta-kuin-kelasta> (25.11.2017)
- KELA. 2017b. Lapseneläkkeen määrä, maksaminen ja verotus. Saatavissa: <http://www.kela.fi/lapsenelake-maara-ja-maksaminen> (25.11.2017)
- Lewis, Frank D. 1989. Dependents And The Demand For Life Insurance. *The American Economic Review*, 79:3.452-467. <http://helios.uta.fi/docview/233032659?accountid=14242>.
- Li, Donghui; Moshirian, Fariborz; Nguyen, Pascal & Wee, Timothy. 2007. The Demand for Life Insurance in OECD Countries. *The Journal of Risk and Insurance*. 74:3. 637-652. <http://www.jstor.org/helios.uta.fi/stable/25145237>
- Liebenberg, Andre P.; Carson, James M. & Dumm, Randy E. 2012. *The Journal of Risk and Insurance*. 79:3. 619-644. <http://www.jstor.org/stable/23250864>
- Mandatum Henkivakuutusosakeyhtiö. 2017a. Tietoa yhtiöstä. Saatavissa: <https://www.mandatumlife.fi/palvelut/henkilovakuutukset/henkivakuutus> (5.12.2017)
- Mandatum Henkivakuutusosakeyhtiö. 2017b. Sijoitusvakuutus ja säästösopimus. Saatavissa: <https://www.mandatumlife.fi/palvelut/varainhoito/sijoitusvakuutus-ja-saastosopimus> (13.12.2017)
- Nordea. 2017a. Nordean Historia. Tieto Nordeasta. Saatavissa: <https://www.nordea.com/fi/tietoa-nordeasta/keita-olemme/nordean-historia/> (6.12.2017)
- Nordea. 2017b. Yhteenveto Nordeasta. Tieto Nordeasta. Saatavissa: <https://www.nordea.com/fi/tietoa-nordeasta/keita-olemme/Yhteenveto-Nordeasta/> (6.12.2017)
- Nordea. 2017c. Tavoitesäästö. Saatavissa: <https://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/saastot/sijoittaminen/tavoitesaasto.html> (6.12.2017)

Nordea. 2017d. Nordea Visio -säästöhenkivakuutus. Saatavissa: <https://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/saastot/sijoittaminen/saastohenkivakuutus.html> (6.12.2017)

Nordea. 2017e. MyLife. Saatavissa: <https://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/vakuutukset/henkilovakuutukset/mylife.html> (6.12.2017)

Nordea. 2017f. Nordea Capital. Saatavissa: <https://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/saastot/sijoittaminen/capital-sopimus.html> (6.12.2017)

Nordea. 2017g. Lainaturva Plus. Saatavissa: <https://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/lainat/asuminen/lainaturva-plus.html> (6.12.2017)

Nordea Henkivakuutus. 2017. Vuosikertomus 2016. Saatavissa: <https://www.nordea.fi/Images/58-85596/vuosikertomus-2016.pdf> (4.12.2017)

OP Ryhmä. 2017a. OP lyhyesti. Saatavissa: <https://uusi.op.fi/op-ryhma/tietoa-ryhmasta/op-lyhyesti> (6.12.2017)

OP Ryhmä. 2017b. Tietoa OP Henkivakuutuksesta. Saatavissa: <https://www.op.fi/op/henkiloasiakkaat/saastot-ja-sijoitukset/tietoa-op-henkivakuutuksesta?cid=151514595&srcpl=4> (6.12.2017)

OP Ryhmä. 2017c. OP-Tulevaisuus. Saatavissa: <https://uusi.op.fi/henkiloasiakkaat/saastot-ja-sijoitukset/vakuutussaastaminen/op-tulevaisuus> (6.12.2017)

OP Ryhmä. 2017d. OP-Sijoitusvakuutus. Saatavissa: <https://uusi.op.fi/henkiloasiakkaat/saastot-ja-sijoitukset/vakuutussaastaminen/op-sijoitusvakuutus> (6.12.2017)

OP Ryhmä. 2017e. Henkivakuutus. Saatavissa: <https://uusi.op.fi/henkiloasiakkaat/vakuutukset/henkilovakuutus/henkivakuutus> (6.12.2017)

SAK. 2016. Lausunto hallituksen esitysluonnokseen perintö- ja lahjaverolain ja tuloverolain 47 §:n muuttamisesta. Saatavissa: <https://www.sak.fi/aineistot/lausunnot/perinto-ja-lahjaverolain-muuttaminen> (26.2.2018)

TRHV. 2017. Työntekijäin ryhmähenkivakuutus – korvaussummat. Saatavissa: <http://www.trhv.fi/fi/korvaussummat/> (25.11.2017)

Valtiovarainministeriö. 2017. Eri sijoitusmuotojen verokohtelua arvioivan työryhmän asettamispäätös. Saatavissa: <http://vm.fi/documents/10623/3779937/Ty%C3%B6ryhm%C3%A4n+asettamisp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s%2C+eri+sijoitusmuotojen+verokohtelu/9f52a31e-c894-4be7-bc26-1327bd453611> (8.1.2018)

Verohallinto. 2017a. Osingot listaamattomista yhtiöistä. Saatavissa: https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/sijoitukset/osakkeet_ja_osingot/osingot_listaamattomasta_yhtiost/ (6.12.2017)

Verohallinto. 2017b. Perintö- ja lahjaveron muutoksia vuoden 2017 alusta. Saatavissa: https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/verohallinnon_esittely/uutiset/uutiset/2016/perinto_ja_lahjaveroon_muutoksia_vuoden/ (6.12.2017)

Yaari, Menahem. 1965. Uncertain Lifetime, Life Insurance, and the Theory of the Consumer. *The Review of Economic Studies*. 32:2. 137-150. <http://www.jstor.org/eli/ios.uta.fi/stable/2296058>

LIITE 1. LUETTELO HAASTATTELUISTA

Korenius, Tuomo	Vakuutuspäällikkö, OP Ryhmä. Haastattelu 14.1.2018.
Lilja, Jussi	Myyntijohtaja, FIM. Haastattelu 3.1.2018.
Myllymäki, Janne	Yliopisto-opettaja, verotuksen oikaisulautakunnan puheenjohtaja. Haastattelu 10.1.2018.
Poikonen, Piritta	Finanssiala ry:n asiantuntija. Haastattelu 7.12.2017.
Vanhanen, Jukka	Lainsäädäntöneuvos, valtiovarainministeriö. Vastaukset saatu 20.12.2017.
Voutilainen, Raimo	Entinen Nordea Henkivakuutuksen tutkimusjohtaja. Haastattelu 29.11.2017.

LIITE 2. HAASTATTELURUNGOT

Korenius, Lilja, Voutilainen, Poikonen

1. Millainen on henkivakuutussektorin toimintaympäristö tällä hetkellä?
2. Millä tasolla suomalaisten henkivakuutusturva on tällä hetkellä?
3. Miten henkivakuutustuotteiden kysyntä ja tarjonta tulevat muuttumaan tulevaisuudessa?
4. Miten henkivakuutusturvan taso tulee muuttumaan tulevaisuudessa?
5. Miten henkivakuutusten sääntelyä tulisi kehittää?

Myllymäki

1. Millainen on henkivakuutussektorin toimintaympäristö tällä hetkellä?
2. Miten hyvin sääntely mahdollistaa henkivakuutus tuotteilla varautumisen?
3. Miten henkivakuutus tuotteiden kysyntä ja tarjonta tulevat muuttumaan tulevaisuudessa?
4. Miten henkivakuutusten sääntelyä tulisi kehittää?

Vanhanen

1. Millaisia näkökohtia perintö- ja lahjaverolain uudistuksessa otettiin huomioon henkivakuutusten osalta?
2. Miten henkivakuutus turvan taso tulee tulevaisuudessa muuttumaan?
3. Miten henkivakuutus tuotteiden kysyntä ja tarjonta tulevat muuttumaan tulevaisuudessa?
4. Miten henkivakuutusten sääntelyä tulisi kehittää?